TIL INNHOLD

VEILEDER FOR TERRENGSYKKELBRANSJEN

STIBYGG

LOVER OG REGLER FOR PLANLEGGING, TILRETTELEGGING OG DRIFT AV STIER OG ANLEGG

Opplysningskontoret
for Terrengsykling

TIL INNHOLD

TIL INNHOLD

TIL INNHOLD

VEILEDER FOR TERRENGSYKKELBRANSJEN: LOVER OG REGLER FOR PLANLEGGING, TILRETTELEGGING OG DRIFT AV STIER OG ANLEGG

1. utgave, 2020

Utgiver: Opplysningskontoret for Terrengsykling,
Hemsedal Veksthus, 3560 Hemsedal

Nettside: www.stibygg.no
E-post: hei@stibygg.no

Tekst: Anine Landmark, LL.M., for Rekkje Stiutvikling

Prosjektleder: Lars Wraae Jensen,
Opplysningskontoret for Terrengsykling

Arbeidsgruppe:
Daniel Eriksson, Hafjell Bike Park
Duane Butcher, Stiteknikk
Haaken M. Christensen, Innovasjon Norge
Katrine Skalleberg, Friluftsrådenes Landsforbund
Knut Løkås, Hafjell Bike Park
Marie Lovise Rostad Valdresbråten, Nesbyen kommune
Olve Norderhaug, Trysil Bike Arena
Roald Eidsheim, Rekkje Stiutvikling

Design: KAOS, Skiheisvegen, 3560 Hemsedal

Forsidebilde: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

Veilederen har blitt til i samarbeid med
Kommunal- og Moderniseringsdepartementet
Buskerud Fylkeskommune
Hedmark Fylkeskommune
Oppland Fylkeskommune.

Stor takk til alle bidragsytere!

Opplysningskontoret for Terrengsykling er rettighetshaver til denne veilederen.
Innholdet skal ikke kopieres eller på annen måte anvendes i strid med åndsverkloven.

Finn flere ressurser for terrengsykkelutvikling på **www.stibygg.no**.

Opplysningskontoret for Terrengsykling

TIL INNHOLD

VEILEDER FOR TERRENGSYKKELBRANSJEN

STIBYGG

LOVER OG REGLER FOR PLANLEGGING, TILRETTELEGGING OG DRIFT AV STIER OG ANLEGG

TIL INNHOLD

OVERSIKT

INTRODUKSJON
s. 13-15

A
LOV OG RETT
I TERRENGSYKKELBRANJSEN
s.16-47

B
TILRETTELEGGING
s. 48-121

TIL INNHOLD

C

ANSVAR
s. 122-167

D

ORGANISERING
OG KARTLEGGING
s. 168-177

E

SKADEFOREBYGGENDE TILTAK
s. 178-187

TIL INNHOLD

Foto: Tråkk 'n' Roll/ Paul A. Lockhart

INNHOLD

INNLEDNING 13

1. Introduksjon til veilederen 13
1.1. Formålet med veilederen 13
1.2. Om Opplysningskontoret for terrengsykling 14
1.3. Utfordringer ved en veileder for terrengsykkelbransjen 14
1.4. Begreper og faguttrykk 15

A LOV OG RETT I TERRENGSYKKELBRANSJEN 16

2. Lovgivningen på området 18
2.1. Introduksjon 18
2.2. Friluftsloven 20
2.3. Plan- og bygningsloven 23
2.4. Naturmangfoldloven 24
2.5. Produktkontrolloven 25
3. Allemannsretten på tilrettelagte sykkelstier 28
3.1. Introduksjon 28
3.2. Krav til hensynsfull ferdsel på stier i utmark 30
3.3. Orden og sikkerhetsregler i anlegget 31
3.4. Regulering av ferdselen 32
3.4.1. Introduksjon 32
3.4.2. Friluftslovens reguleringsbestemmelser 32
3.4.3. Regulering av ferdsel i arealplanen 33
3.4.4. Regulering av ferdsel i verneområder 33
3.4.5. Ferdselsregulering i politivedtekter 34
3.4.6. Sykling på fjell- og skogsveier 34
3.5. Betaling for tilgang til sykkelstier 34
3.5.1. Sykling på stier og veier i utmark skal være gratis 34
3.5.2. Betaling for sykling i utmark etter friluftsloven 35
3.5.3 Betalingsordning i samsvar med arealplan 38
3.6. Adgangen til å sette opp skilt på stiene 38
3.7. Organiserte sykkelaktiviteter 41
3.7.1. Forholdet til allemannsretten 41
3.7.2. Arrangementet må organiseres på en hensynsfull og ansvarlig måte 43
3.7.3. Arrangementer som krever grunneiers tillatelse 43
3.8. Tilrettelagte sykkelstier – innmark eller utmark? 44
3.8.1. Introduksjon 44
3.8.2. Tvilstilfeller - innmark eller utmark? 44

B *TILRETTELEGGING* *48*

4. Forberedelser 52
4.1. Befaring 52
4.2. Samarbeid med gruneier, kommunen og berørte interessenter 52
4.3. Prosjektplan 52
5. Samtykke fra grunneier 53
5.1. Krav til grunneiertillatelse 53
5.2. Grunneieravtale 54
5.3. Dialog med grunneier 55
5.4. Når grunneier ikke samtykker 55
6. Offentlig tillatelser 56
6.1. Introduksjon 56
6.2. Søknadspliktig tiltak 56
6.2.1. Opparbeidelse av sti og etablering av sykkelanlegg 58
6.2.2. Anlegg av vei 61
6.2.3. Tilrettelegging som involverer byggverk 61
6.2.4. Tilrettelegging som krever midlertidig innretninger eller byggverk 65
6.2.5. Oppsetting av skilt på stiene 66
6.3. Forholdet til kommunens arealplaner 67
6.3.1. Tilrettelegging i samsvar med kommunens arealplaner 67
6.3.2. Planens arealformål 68
6.3.2.1. Bebyggelse og anlegg 68
6.3.2.2. Grønnstruktur 69
6.3.2.3. Landbruks-, natur- og friluftsformål, samt reindrift (LNFR) 69
6.3.2.4. Bruk og vern av sjø og vassdrag, med tilhørende strandsone 70
6.3.3. Arealformål i reguleringsplanen 72
6.3.4. Planbestemmelser 72
6.4. Tilrettelegging som krever dispensasjon fra plan- og bygningsloven 74
6.5. Tilrettelegging som krever reguleringsplan 78
6.5.1. Generelt 78
6.5.2. Hvorfor utarbeide reguleringsplan? 78
6.5.3. Når kreves reguleringsplan? 79
6.5.4. Reguleringsprosessen: 82
7. Generelle krav til tilrettelegging 84
7.1. Den øvrige lovgivningen 84
7.2. Tilrettelegging som kan skade eller få negative virkninger for naturmangfoldet 86
7.2.1. Enhver som tilrettelegger for terrengsykling har en generell aktsomhetsplikt overfor naturmiljøet 86
7.2.2. Når gjelder aktsomhetsplikten for tilrettelegger? 86
7.2.3. Hvilke krav stilles til tilrettelegger? 86
7.2.4. Brudd på aktsomhetsplikten 88
7.3. Tilrettelegging i område med kulturminner 88
7.3.1. Betydningen av fredete kulturminner på stedet 88
7.3.2. Informasjon om kulturminner 89
7.3.3. Dispensasjon fra fredning av område eller kulturmiljø 89
7.3.4. Dispensasjon fra automatisk fredning av kulturminner 90
7.3.5. Tilrettelegging som krever undersøkelser 91
7.3.6. Stanse og meldeplikt 93
7.3.7. Ulovlig inngrep i kulturminner 93
7.4. Tilrettelegging nær elver, bekker, innsjøer og tjern 94
7.4.1. Krav til naturlig kantvegetasjon 94
7.4.2. Fritak fra kravet til naturlig kantvegetasjon 94
7.5. Tilrettelegging som krever motorferdsel 95
7.5.1. Motorferdsel i utmark er forbudt 95
7.5.2. Dispensasjon til motorferdsel i utmark 95
7.6. Tilrettelegging i verneområder 100
7.6.1. Verneforskriften 100
7.6.3. Lovlig tiltak innenfor verneområdene 101
7.6.4. Tilrettelegging som krever dispensasjon fra verneforskriften 103
8. Ansvaret for tilretteleggingsarbeidet 104
8.1. Krav til ansvarlig foretak 104
8.2. Erklæring om ansvarsrett 106
8.3. Ansvaret for feil og mangler 108
9. Krav til søknadsprosessen 109
9.1. Introduksjon 109
9.2. Forhåndskonferanse 110
9.3. Nabovarsel 111
9.4. Krav til søknadens innhold 114
9.5 Kommunens søknadsbehandling 117
10. Ferdigstilling av sykkelanlegget 120
10.1. Introduksjon 120
10.2. Ferdigstilling av tiltaket 120
10.3 Tilsyn med tilretteleggingsarbeidet 121

C ANSVAR 122

11. Syklistens ansvar 124
11.1. Introduksjon 124
11.2. Kravet til hensynsfull og ansvarlig ferdsel 124
11.3. Ansvar overfor andre syklister 125
11.4. Ansvar overfor turgåere 125
11.5. Skade på turgåere eller syklister 126
11.6. Retningslinjer for terrengsyklister 126
12. Anleggseiers ansvar 129
12.1. Introduksjon 129
12.2. Produktkontrolloven 130
12.3. Generell aktsomhetsplikt 133
12.4. Kunnskapsplikten 134
12.5. Informasjonsplikten 136
12.6. Forebyggende tiltak 138
12.7. Konsekvenser ved brudd på forpliktelsene 138
13. Erstatningsansvaret 139
13.1. Introduksjon 139
13.2. Betingelsene for erstatningsansvar 139
13.3. Arbeidsgiveransvaret 140
13.4. Grensene for erstatningsansvaret 143
13.5. Momenter i uaktsomhetsvurderingen 148
13.5.1. Utgangspunkter for vurderingen av erstatningsansvaret 148
13.5.2. Behovet for aktivitetstilbudet 150
13.5.3. Brudd på regler og retningslinjer 150
13.5.4. Skaderisikoen 152
13.5.5. Alternative skadeforebyggende tiltak 154
13.5.6. Konkret vurdering av forholdene på stedet 154
13.6. Hvem er ansvarlig? 157
13.6.1. Anleggseier har det grunnleggende og overordnede ansvaret 157
13.6.2. Ansvaret til selvstendige oppdragstakere 158
13.6.3. Arbeidsforhold eller oppdragsforhold? 160
13.7. Arrangørens ansvar 163
13.8. Forholdet mellom anleggseier og arrangør 164
13.9. Ideell og frivillig virksomhet 166

D ORGANISERING OG KARTLEGGING 168

14. System for internkontroll og kartlegging av risiko 170
14.1. Krav til internkontroll 170
14.1.1. Krav til systematiske tiltak 170
14.1.2. Hvem er forpliktet til å innføre internkontroll? 170
14.1.3. Internkontroll tilpasset virksomhetens størrelse og behov 170
14.1.4. Hvordan komme i gang med internkontroll? 171
14.1.5. Ansvarsfordeling 172
14.2. Dokumentasjonsplikt 173
14.3. Risikoanalyse 174
14.3.1. Hvorfor utarbeide risikoanalyse? 174
14.3.2. Forberedelser 175
14.3.3. Metode for risikovurderingen 175
14.3.4. Skjema for risikoanalyse 176

E SKADEFOREBYGGENDE TILTAK 178

15. Konkrete skadeforebyggende tiltak på stiene 180
15.1. Introduksjon 180
15.2. Generelle hensyn 180
15.3. Handlingsplan 180
15.4. Krav til beskyttelsesutstyr 180
15.5. Informasjon, varsel og skilting 180
15.5.1. Ferdighetsnivå og gradering av stiene 181
15.5.2. Varsel og skilting på tilrettelagte stier 181
15.5.3. Sikkerhetstiltak utenfor tilrettelagte stier 183
15.6. Tilsyn, kontroll og vedlikehold 184
15.6.1. Tilsyn og kontroll med stiene 184
15.6.2. Vedlikehold av stiene 186
15.6.3. Dokumentasjon på utført vedlikehold 186

Stikkordsregister 188
Litteratur og kildeliste 189

TILBAKE TIL
INNHOLD

Foto: Trysil Bike Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

1. INTRODUKSJON TIL VEILEDEREN

1.1.

FORMÅLET MED VEILEDEREN

Formålet med en veileder for terrengsykkelbransjen er å bevisstgjøre aktørene på hvilke rettigheter og forpliktelser som gjelder på området. Kunnskap om regelverket vil bidra til å systematisere og effektivisere planlegging, tilrettelegging og driften av stiene. Videre skal veilederen legge til rette for god dialog med grunneiere, kommunen og andre brukergrupper. Veilederen vektlegger betydningen av et forsvarlig sikkerhetsnivå for syklistene, og har som formål å bidra til felles sikkerhets- og kontrollrutiner i bransjen.

En viktig oppgave for terrengsykkelbransjen er å bistå i arbeidet med å ivareta norsk natur. Naturen utgjør hovedrammen for terrengsykling og styrker opplevelsesverdien. Antallet terrengsyklister i norske fjell og skoger øker. Effekter av sykling i terreng som ikke er tilstrekkelig egnet eller tilrettelagt for sykling, kan være erosjon og annen slitasje på stier. Undersøkelser viser at dette har mer med helningsgrader og svinger å gjøre enn med egenskap ved jord og vegetasjon[1]. Bærekraftig tilrettelegging av terrengsyklistenes ferdselsårer er derfor av stor betydning for å styre atferd, og minimere slitasje på vegetasjon og forstyrrelser på dyreliv. Veilederen skal bidra til at miljøhensyn integreres i arbeidet med å utvikle tilbud for syklistene.

Utviklingen av et mer mangfoldig friluftsliv og stadig større press på naturarealene øker interessemotsetningene i friluftsområdene. I lys av denne utviklingen er det svært viktig å vise hensyn i møte med andre brukergrupper, og arbeide for positive holdninger i bransjen for å forebygge konflikter. Veilederen skal styrke aktørenes kunnskap om lovgivningen, slik at aktørene holder seg innenfor regelverket og samtidig settes i stand til å ivareta sine rettigheter i møte med offentlig instanser, grunneiere og andre brukergrupper.

1 jf. NINA rapport 1182, Effekter av ferdsel og friluftsliv på natur s. 6 og s. 51.

TILBAKE TIL INNHOLD

Den overordnede målsettingen med veilederen er å styrke tilliten til aktørene og stimulere til satsing i bransjen. En avklaring av hvilke rettslig rammer som gjelder for tilrettelegger gjør det tryggere å investere i enkeltprosjekter, og reduserer risikoen for økonomisk tap ved at aktørene ilegges offentlige sanksjoner eller erstatningskrav. Dette er sentralt for å sikre en bærekraftig utvikling av terrengsykkelbransjen.

«Forskning tyder på at utviklingen mot et mer mangfoldig friluftsliv vil fortsette (...). Da en rekke aktiviteter vil foregå samtidig og for en stor del på de samme områdene og i de samme traséene (...) kan det oppstå spørsmål om behov for økt regulering eller tilrettelegging for ulike typer ferdsel».

Jf. St.meld nr. 18 (2015-2016) kapittel 5.2.1

1.2.

OM OPPLYSNINGSKONTORET FOR TERRENGSYKLING

Opplysningskontoret for Terrengsykling (OFT) er et bransjesamarbeid mellom norske terrengsykkeldestinasjoner. Initiativet ble startet i 2015 som en del av Kommunal- og Moderniseringsdepartementets fjellsatsing. Vi er organisert som medlemsorganisasjon og jobber for å skape optimale rammevilkår for terrengsykkelutvikling i Norge. OFT driver nettstedet Stibygg.no, hvor det publiseres ressurser og innsikt som skal bidra til å øke kunnskap og samhandling i terrengsykkelbransjen.

Vi tar sikte på kontinuerlig oppdatering og utvikling av denne veilederen.

1.3.

UTFORDRINGER VED EN VEILEDER FOR TERRENGSYKKELBRANSJEN

Arbeidet med å utarbeide en veileder for aktørene i terrengsykkelbransjen byr på enkelte utfordringer.

Det finnes ingen lover som direkte regulerer tilrettelegging for terrengsykling. Friluftsloven regulerer hvilke aktiviteter som er tillatt på stier i utmark. Loven bærer preg av at den ble skrevet og vedtatt i 1967 - i en tid hvor terrengsykling i utmark ikke var en aktuell problemstilling. Friluftsloven gir i liten grad svar på hvilke regler som gjelder for den som tilrettelegger for terrengsykling. I dag må de fleste problemstillingene som anleggseiere og stibyggere står overfor, løses i medhold av plan-og bygningslovens regler.

Plan- og bygningsloven er en generell lov i den forstand at den gjelder alle former for arealbruk, uavhengig av virksomhet og sektorområde. En gjennomgang av lovens bestemmelser viser at det er arealene, og ikke «stien» som sådan, som er i fokus.[2] Bestemmelsene er generelt utformet slik at kommunen kan ta hensyn til lokale behov, politiske målsettinger og de ulike interessene som kan gjøre seg gjeldende i en sak. Tilrettelegging i attraktive naturområder er i stor grad et spørsmål om politiske prioriteringer i kommunen. Aktørene må derfor være forberedt på å møte ulik praksis hos ulike kommuner.[3] Dermed er det vanskelig å gi et klart svar på hvilke regler som gjelder til enhver tid.

Den som leser veilederen må ha i bakhodet at den er utformet med tanke på tilrettelegging for terrengsykling generelt. Hvilke krav som stilles til tilrettelegger avhenger av sykkelstiens størrelse, omfang, kompleksitet og virkninger. Forholdene i den konkrete saken vil derfor være avgjørende for hvilke krav som stilles til tilrettelegger.

2 *Jf. M-1292 Plan for friluftslivets ferdselsårer s. 4.*
3 *Jf. Bugge (2011) s. 176.*

TILBAKE TIL INNHOLD

1.4.

BEGREPER OG FAGUTTRYKK

I det følgende vil de ulike begrepene og faguttrykkene som veilederen tar i bruk avklares. Begrepene kan tillegges ulikt innhold i ulike sammenhenger. I denne veilederen skal begrepene forstås på følgende måte:

Tiltak:

Oppføring, rivning, endringer og annet arbeid knyttet til byggematerialer, konstruksjoner eller terrenginngrep.

Tilrettelegging:

Ulike tiltak som har til hensikt å gjøre terrenget mer egnet for terrengsykling, enten ved å utbedre eller rydde en eksisterende sti, anlegge ny sti, merke, skilte, eller etablere faste innretninger på stien. Formålet kan være å gjøre utmark tilgjengelig for syklistene, f.eks. ved å legge klopper over bekker og myrer, forebygge terrengslitasje ved å kanalisere ferdsel vekk fra sårbare naturområder, forhindre ulykker og kollisjoner, eller skape tekniske utfordringer til glede for syklistene, f.eks. ved å bygge klopper, doseringer hopp etc.

Grunneier:

Den som har eiendomsrett til grunnen. Dette kan være private eller det offentlige.

Tiltakshaver:

Den person eller foretak som tiltaket utføres på vegne av, enten det er tale om opparbeiding av sykkelsti, utbygging av sykkelanlegg eller andre fysiske tiltak, for å tilrettelegge for terrengsykling. Tiltakshaver kan engasjere stibyggere til å utføre arbeidet på sine vegne. I så fall vil tiltakshaver også være å anse som oppdragsgiver eventuelt arbeidsgiver. Begrepet «tiltakshaver» er i samsvar med begrepsbruken etter plan- og bygningsloven. Veilederen benytter derfor denne begrepsbruken i de deler av veilederen som tar for seg plan- og bygningslovens krav til søknadsprosessen, og det praktiske arbeidet frem til stien eller sykkelanlegget ferdigstilles, se del 2 av veilederen. Når tiltaket er ferdigstilt og sykkelanlegget tas i bruk, vil tiltakshaver opptre som «anleggseier».

Anleggseier:

Den person eller virksomhet som tilrettelegging er utført på vegne av. Friluftslovens regler sidestiller i de fleste tilfeller «bruker» med grunneier. Med «bruker» sikter loven til en person eller et foretak som bruker eiendommen i grunneierens sted. Det vil si at det er inngått en leieavtale eller bruksrettsavtale som gir anleggseier rett til å tilrettelegge for sykling på eiendommen. Når veilederen omtaler anleggseiers rett til å styre og kontrollere ferdsel, skilte etc. etter kriteriene i friluftsloven, er det altså tale om rettigheter som utøves i grunneiers sted. Det er en forutsetning at denne bruken er i samsvar med avtalen som er inngått med grunneier.

Anleggseier kan selv være grunneier. Anleggseier kan engasjere stibyggere til å utføre arbeidet på sine vegne. I så fall vil anleggseier også opptre som oppdragsgiver, eventuelt arbeidsgiver. Alternativt kan anleggseier selv stå for utførelsen av tilretteleggingsarbeidet – som «tilrettelegger».

Tilrettelegger:

Den som står for utførelsen av det praktiske tilretteleggingsarbeidet dvs. stibygger eller ansvarlig utførende part.

Tiltakshaver vil ansette eller leie inn en tilrettelegger for å bygge anlegget eller utføre praktisk arbeid som for eksempel vedlikehold eller opprusting av sykkelstien. Tilrettelegger kan være et enkeltmannsforetak, selvstendig næringsdrivende, entreprenørselskap eller frivillig.

Arrangør:

Den som står for organiseringen av ulike arrangementer og aktivitetstilbud for terrengsyklister, herunder konkurranser, kurs og guiding.

Brukergrupper:

Alle utøvere som utnytter naturen til friluftsformål, f.eks terrengsyklister, turgåere, jegere, bærplukkere, ryttere, orienteringsløpere osv.

Ansvarlig foretak:

Enkelte tilretteleggingstiltak, som er søknadspliktig etter plan- og bygningsloven, krever at tiltakshaver engasjerer et foretak som påtar seg ansvarsoppgaver i forbindelse med tiltaket. Foretaket må ha tilstrekkelig kompetanse og kvalitetssikringssystemer for å påta seg ansvaret som «ansvarlig foretak».

Arealplan:

En arealplan utarbeides av kommunen etter reglene i plan- og bygningsloven. Arealplanen gir regler for hvordan arealene innenfor et område kan brukes eller hva slags bebyggelse som kan tillates. Den består av et plankart, og vanligvis også planbestemmelser. Det finnes ulike typer arealplaner.

Dispensasjon:

Tillatelse til å utføre tiltak som i utgangspunktet er forbudt i henhold til bestemmelser i lov, forskrift eller arealplan.

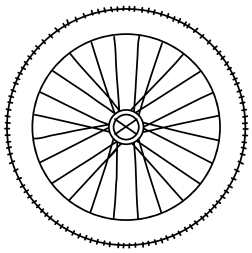

TILBAKE TIL INNHOLD

A.

Lov og rett i terrengsykkelbransjen

Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL
INNHOLD

2.
LOVGIVNINGEN PÅ OMRÅDET

2.1.

INTRODUKSJON

Det finnes en rekke lover som gir myndighetene kontroll med hvordan naturen skal disponeres. Den som ønsker å tilrettelegge stier for syklister må sette seg inn i hvilke regler og forpliktelser som gjelder for sitt tilfelle. Kapittelet gir en innføring i lover og regler som gjelder på tilrettelagte sykkelstier i naturen. Forhåpentligvis vil det bidra til en viss oversikt over et uoversiktlig regelverk - og gi aktørene et bedre utgangspunkt for å håndtere denne veilederen i praksis. Fokus for den videre fremstillingen er reglene i friluftsloven, plan- og bygningsloven, naturmangfoldloven og produktkontrolloven.

TILBAKE TIL INNHOLD

Syklister kan sykle på stier og veier i utmark, og overalt over tregrensen. Foto: Lars Storheim

STAVANGG.NO

TILBAKE TIL INNHOLD

2.2.

FRILUFTSLOVEN

Allemannsretten

Friluftslovens formål er å sikre og fremme friluftslivet.[4] Loven er det rettslige grunnlaget for *allemannsretten* som gir enhver rett til å ferdes fritt i utmark. Allemannsretten omfatter terrengsykling, og skal sikre at grunneier ikke nekter syklister tilgang til utmarksområdene. Allemannsretten gjelder uavhengig av aktivitetens formål. Dermed gjelder rettighetene også for virksomhet som organiserer aktiviteter og konkurranser for terrengsyklister.

ALLEMANNSRETTEN:

Allemannsretten er en samlebetegnelse på rettighetene alle og enhver har til å bruke naturen fritt. Så lenge det skjer ansvarlig og hensynsfullt, har alle rett til å ferdes fritt i naturen, uten å betale, og uten å be grunneier om tillatelse.

Lovens anvendelsesområde

Retten til fri ferdsel gjelder i utmark, som er alle naturområder som ikke kan karakteriseres som «innmark» i friluftslovens forstand. I utmark kan enhver sykle fritt på stier og veier, og overalt på fjellet.[5] Det vil si at adgangen til å sykle under tregrensen kun gjelder i utmarksområder hvor det finnes stier og veier. På fjellet (over tregrensen) kan syklister i utgangspunktet sykle fritt, så lenge det skjer ansvarlig og hensynsfullt. *Mer om skillet mellom utmark og innmark i avsnitt 3.8.*

FRILUFTSLOVEN § 2: FERDSEL I UTMARK

I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.

Det samme gjelder ferdsel med ride- eller kløvhest, kjelke, tråsykkel eller liknende på veg eller sti i utmark og over alt i utmark på fjellet, såfremt ikke kommunen med samtykke av eieren eller brukeren har forbudt slik ferdsel på nærmere angitte strekninger. Kommunens vedtak må stadfestes av fylkesmannen.

4 *Jf. friluftsloven § 1.*
5 *Jf. Winge (2013) s. 302.*

TILBAKE TIL INNHOLD

STIBEGREPET:

Retten til å sykle fritt i naturen er i stor grad begrenset til sti. Friluftsloven skiller mellom «sti» og «opparbeidet sti», men gir ingen definisjon av hva som menes med «sti» som ikke er opparbeidet.

En naturlig forståelse av begrepet «sti» er at det omfatter menneskeskapte spor i terrenget, jf. Reusch (2016) s.147. Lovens forarbeider presiserer imidlertid at opprinnelsen til en opparbeidet sti f.eks kan være «dyretråkk, barnetråkk eller merking av en ferdselsåre som etter noe tids bruk har behov for opprustning» jf. Prop. 88 L (2010-2011) s.15. Dette tilsier at terskelen trolig er nok så lav for hva som regnes som en ikke opparbeidet sti. At lovens forbud mot å sykle utenfor stier ble begrunnet i hensynet til å unngå terrengslitasje, tilsier at syklister også må kunne benytte traséer som traktorspor og dyretråkk i utmark - så lenge det ikke medfører større slitasje enn terrenget ellers er utsatt for.

I innmark er den alminnelige ferdselsretten begrenset. Terrengsyklister kan benytte *vei og opparbeidet sti* dersom disse fører frem til et utmarksområde.[6] Lovens forarbeider presiserer hva som menes med «opparbeidet» sti:

«Med opparbeidet sti menes en ferdselsåre der det er gjennomført mer eller gjerne mindre omfattende terrenginngrep som f.eks. påkjøring av grus/pukk, klopping av bekk eller legging av planker over myr, for å lette ferdselen og evt. hindre skader på omkringliggende natur/ dyrket mark.»[7]

FRILUFTSLOVEN § 1A: HVA SOM FORSTÅS MED INNMARK OG UTMARK

«Som innmark eller like med innmark reknes i denne lov gårdsplass, hustomt, dyrket mark, engslått og kulturbeite samt liknende område hvor allmennhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier eller bruker.

Udyrkede, mindre grunnstykker som ligger i dyrket mark eller engslått eller er gjerdet inn sammen med slikt område, reknes også like med innmark.

Det samme gjelder område for industrielt eller annet særlig øyemed hvor allmennhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for eier, bruker eller andre».

6 *Jf. Friluftsloven § 3a.*
7 *Jf. Prop. 88 L (2010-2011) s. 16.*

TILBAKE TIL
INNHOLD

INNMARK

Innmark er en samlebetegnelse for arealer der allmennhetens frie ferdselsrett i utgangspunktet ikke gjelder. Følgende kategorier omfattes av innmarksbegrepet:

GÅRDSPLASS: den nærmeste plassen for eller mellom hus. Begrepet knyttes gjerne til spredt bebyggelse og tar særlig sikte på arealer i tilknytning til landbruksvirksomhet, herunder frittliggende gårdstun og setertun. Veier gjennom gårdstun er med andre ord innmark. Det er uten betydning om arealet er inngjerdet.

DYRKET MARK, ENGSLÅTT OG KULTURBEITE: Kategorien begrenser seg til områder som tar sikte på å utnytte markens produktive evne. Det vil si at rydding og arbeidsinnsats/opp-arbeidelse av terrenget med annet formål ikke omfattes av «dyrket mark».

HUSTOMT: den private sonen rundt hus og hytter. Fellesområde mellom fritidsboliger kan føre til at et «typisk utmarksområde» likestilles med innmark. Er det åpenbart at et hus står ubebodd (dvs at eieren ikke bare er midlertidig bortreist) vil allmennheten ha større adgang til ferdsel nær hustomten. Det avgjørende er ofte i hvilken grad tomten er opparbeidet. På en ren naturtomt kan syklister passere nært opp til bebyggelsen, der-som den åpenbart er ubebodd. Dersom tomten er opparbeidet må det vurderes konkret om det er tale om innmark. Helletrapp, blomsterbed, skiferlagt uteplass, trapper osv. vil normalt anses for å være innmark, selv om huset eller hytten åpenbart er ubebodd.

OMRÅDE FOR LIGNENDE FORMÅL: f.eks. dyrket mark, jordbruk samt hensynet til privatlivets fred, hvor allmennhetens ferdsel vil være til «utilbør-lig fortrengsel» for eier eller bruker eller andre. Områder opparbeidet for eiers eksklusive bruk, der allmennhetens ferdsel vil være til «utilbørlig fortrengsel» for den planlagte bruken..

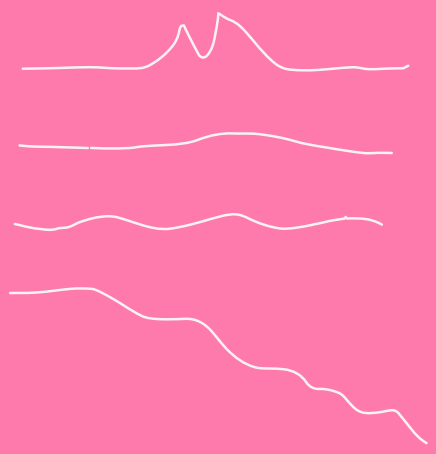

UTMARK

Utmark omfatter alle arealer som ikke er definert som «innmark» i friluftsloven § 1a, herunder vann, strand, myr, skog og fjell.

Retten til å sykle på vei og opparbeidet sti i innmark som fører til utmark, gjelder imidlertid ikke for organiserte aktiviteter. *Adgangen til å organisere arrangementer for syklister i utmark behandles nærmere i avsnitt 3.7.*

Allemannsretten må vike for andre lover og regler

Tilrettelegging for bestemte formål, f.eks. terrengsykkel, kan i praksis begrense annen ferdsel i området. Selv om friluftslovens hovedregel er at enhver har rett til «fri ferdsel», er det presisert i loven at denne retten kan begrenses - enten gjennom lovens egne bestemmelser eller i annen lovgivning. Friluftslovens bestemmelser gir imidlertid ikke rett til å begrense andres ferdsel ved å tilrettelegge spesielt for terrengsykling.[8] Spørsmålet om det er adgang til å tilrettelegge for terrengsykling må løses i medhold av lovgivningen utenfor friluftsloven, herunder plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven. Reglene vil bli behandlet under i veilederens del A.

FRILUFTSLOVEN § 19:

Utøvelse av allemannsretten etter denne lov gjelder med de begrensninger som følger av annen lovgivning eller av forskrifter gitt i medhold av lov.

terrengsykkelbransjen foretar seg som får virkninger i strid med lovens regler og arealformål, bestemmelser og hensynssoner i kommunens planer. Tiltak oppført i lovens § 20-1 er søknadspliktige. Det er viktig å være bevisst på at også de tiltak som ikke er søknadspliktig, skal være i samsvar med plan- og bygningslovens bestemmelser, forskrifter og planer.

PLAN OG BYGNINGSLOVEN § 1-6:

Med tiltak etter loven menes oppføring, riving, endring, herunder fasadeendringer, endret bruk og andre tiltak knyttet til bygninger, konstruksjoner og anlegg, samt terrenginngrep og opprettelse og endring av eiendom, jf. § 20-1 første ledd bokstav a til m.

Som tiltak regnes også annen virksomhet og endring av arealbruk som vil være i strid med arealformål, planbestemmelser og hensynssoner.

2.3.

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN[9]

Lovens formål

Plan- og bygningsloven[10] er en overordnet lov som stiller krav til tiltak innenfor alle samfunnssektorer. Lovens formål er å oppnå bærekraftig bruk og vern av arealene, i samsvar med samfunnets felles interesser.

Lovens anvendelsesområde

Plan og bygningsloven oppstiller regler som gjelder alle *tiltak*.[11] Terskelen for hva som er å anse som et «tiltak» er lav; ethvert *terrenginngrep* og all *virksomhet* som ikke er i samsvar med lovens bestemmelser og planer er å anse som et tiltak. «Virksomhet» kan for eksempel være næringsutøvelse, ferdsel, og andre organiserte eller uorganiserte aktiviteter og arrangementer. Oppsummert omfatter plan- og bygningsloven alt aktørene i

Arealplaner

Det knytter seg sterke interesser til spørsmålet om hvordan natur- og friluftsområdene skal utnyttes. Plan- og bygningsloven gir kommunen virkemidler for å regulere og kontrollere hvordan utmarksområdene skal disponeres gjennom arealplaner; kommuneplanens arealdel og den mer detaljerte reguleringsplanen. Gjennom planprosessen kan kommunen se ulike hensyn, behov og interesser i friluftsområdene i sammenheng, veie disse opp mot hverandre, og sikre en ønsket utvikling i et område.

Dersom tilrettelegging for terrengsykling er i samsvar med arealplanen, skal kommunen gi tillatelse etter søknad fra aktørene. *Arealplanens betydning for tilrettelegging vil behandles nærmere i kapittel 6.3.*

8 Friluftsloven åpner imidlertid for at kommunen i visse tilfeller kan tilrettelegge i form av merking og varding, jf. friluftsloven § 35, se veilederen kapittel 5.4.
9 Jf. Reusch (2012) s. 322 - 323.
10 jf. Lov 27 juni 2008 nr. 71 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven).
11 Jf. Plan- og bygningsloven § 1-6

TILBAKE TIL INNHOLD

Forholdet til allemannsretten

Under arbeidet med plan- og bygningsloven ble det slått fast at allemannsretten ikke skulle hindre gjennomføring av lovens planer og, at friluftsloven «vil være et supplement til plan- og bygningsloven når det gjelder allmennhetens rettigheter i landbruks- og naturområder».[12]

Miljøverndepartementet har oppsummert forholdet mellom friluftsloven og plan og bygningsloven slik:

«Allemannsretten i seg selv er ikke tilstrekkelig for å kunne utøve friluftsliv. Skal retten til ferdsel ha noen verdi, er det nødvendig med egnede (naturpregede) arealer å ferdes på. Arealplanleggingen etter plan og bygningsloven er nøkkelordet her.»[13]

Kommunen kan altså begrense fri ferdsel i et avgrenset område ved å prioritere tilrettelegging for bestemte formål dersom det er nødvendig for å hindre slitasje på naturen eller konflikter mellom ulike brukergrupper.

2.4.

NATURMANGFOLDLOVEN

Lovens formål

Sammen med plan og bygningsloven oppstiller naturmangfoldloven rammene for adgangen til å tilrettelegge for terrengsykling i naturen. I motsetning til plan- og bygningsloven, som har til formål å ivareta samfunnets felles interesser, er naturmangfoldloven innrettet spesielt for å ivareta hensynet til naturen. Lovens formål er å sikre bærekraftig bruk og vern av naturen.

Lovens anvendelsesområde

Naturmangfoldloven[14] har et generelt anvendelsesområde ved at den oppstiller regler som er ment å gjelde for all bruk av naturen, i og utenfor verneområdene. De fleste tiltak som kan påvirke naturen blir regulert etter andre lover, men loven får betydning ved at den oppstiller miljørettslige prinsipper og overordnede mål som skal ligge til grunn som retningslinjer for alle offentlige beslutninger. Loven oppstiller også regler om områdevern. For hvert enkelt verneområde er det vedtatt en egen verneforskrift som fastsetter hvilke tiltak som er forbudt og hvilke tiltak som er tillatt innenfor området.[15]

Miljørettslige prinsipper

Lovens miljørettslige prinsipper skal sikre at hensynet til naturmiljøet blir vurdert i alle offentlige beslutninger, blant annet når kommunen planlegginger hvordan et naturområde skal utnyttes i fremtiden, og i vurderingen av om det kan gis dispensasjon fra bestemmelser i planer eller verneforskrifter.[16] Prinsippene stiller blant annet krav til kunnskap om virkninger tilrettelegging for terrengsykling vil få for naturverdiene i området.

Prioriterte arter og utvalgte naturtyper

Verdifull natur og arter er gitt status som *utvalgt naturtype og prioriterte arter*.[17] Dette innebærer at kommunen skal ta særlig hensyn til naturtypen/arten ved alle beslutninger.[18] Finnes en slik naturtype eller art i området som er aktuelt å tilrettelegge for terrengsykling, skal det ikke gis dispensasjon fra arealplan (evt. verneforskrift) før det er avklart hvilke konsekvenser tiltaket kan få for arten/naturtypen.[19]

12 *Jf. Friluftskomiteen 1954.*
13 *Jf. rundskriv om friluftsloven T-3/07, pkt 8.1*
14 *Jf lov 19 juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).*
15 *Jf. naturmangfoldloven § 34*
16 *Jf. naturmangfoldloven § 7 jf. § 8-12.*
17 *Jf. https://www.miljostatus.no/tema/naturmangfold/utvalgte-naturtyper/*
18 *Jf. naturmangfoldloven §§ 53-56.*
19 *Jf. byggesaksforskriften (SAK10) jf. § 6-4.*

2.5.

PRODUKTKONTROLLOVEN

Lovens formål

Produktkontrolloven[20] skal forebygge at produkter og forbrukertjenester medfører helseskade.[21] Produktkontrolloven oppstiller ikke krav til konkrete sikkerhetstiltak, men angir i stedet generelle kriterier som må overholdes for at tjenesten kan anses som en «sikker forbrukertjeneste». Loven oppstiller en generell aktsomhetsplikt og en plikt til å iverksette forebyggende tiltak for å sikre et tilfredsstillende sikkerhetsnivå.

Den som bygger tekniske stier for syklister med broer, klopper, wallrides eller lignende kan, hvis noen blir skadet, bli gjort rettslig ansvarlig dersom det er utvist uansvarlighet fra tiltakshavers side. Brudd på kriteriene i produktkontrolloven og internkontrollforskriften vil tillegges avgjørende vekt i vurderingen av om et erstatningskrav for skade vil føre frem.

Lovens anvendelsesområde

Loven omfatter alle *forbrukertjenester,* det vil si de tjenester som tilbys privatpersoner, i motsetning til næringsdrivende.[22] Sykkelstier, større terrengsykkelanlegg og opparbeidede stier, som skal være tilgjengelige for alle, regnes som en forbrukertjeneste. Med utbygging av stier følger med andre ord et ansvar for å overholde lovens forpliktelser.

Krav til internkontroll

Internkontrollforskriften krever at den som er ansvarlig for tilretteleggingarbeidet innfører *systematiske tiltak* for å følge opp forpliktelsene i produktkontrolloven. Blant annet oppstiller forskriften krav til risikovurdering, dokumentasjon og iverksetting av rutiner for å kontrollere, rette opp og forebygge skade på stiene eller i sykkelanlegget.

20 Jf. lov 11. juni 1976 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven)
21 Jf. produktkontrolloven § 1.
22 Skulle det oppstå tvil om en aktivitet omfattes av loven, legger forarbeidene til grunn at begrepet «forbrukertjeneste» skal tolkes vidt, både hva gjelder tjenestens innhold, og hvem tjenesten retter seg mot jf. Ot.prp nr. 50 (1992-1993)

TILBAKE TIL
INNHOLD

Høyere grad av tilrette-legging medfører et større ansvar for anleggseier. Foto: Duane Butcher

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL INNHOLD

3. *ALLEMANNSRETTEN PÅ TILRETTELAGTE SYKKELSTIER*

3.1.

INTRODUKSJON

Ref. 3.1 Allemannsretten begrenser grunneiers muligheter til å styre og kontrollere bruken av tilrettelagte sykkelstier på sin eiendom. Utgangspunktet er at grunneier verken har adgang til å forby, kontrollere eller ta betalt for bruken av sykkelstiene. Begrunnelsen er at ferdsel i naturen skal være «fri», uten betalingsplikt, kriterier til hvor, når og hvordan ferdsel skal foregå. Det gjelder imidlertid visse begrensninger i allemannsretten som vil bli gjennomgått i dette kapittelet:

- Kravet til hensynsfull ferdsel *(kapittel 3.2)*
- Grunneiers adgang til å fastsette egne atferdsregler i sykkelanlegget *(kapittel 3.3)*
- Myndighetenes adgang til å regulere ferdsel gjennom bestemmelser i arealplan, verneforskrift eller lokal forskrift *(kapittel 3.4)*
- Muligheten for å ta betalt for bruk av visse utmarksområder *(kapittel 3.5)*
- Generelle krav til organisering av sykkelaktiviteter *(kapittel 3.7)*

Begrensninger i adgangen til å fritt bruke sykkelstier i naturen bør formidles til syklister og andre brukergrupper, blant annet gjennom skilting eller på informasjonstavle. Kapittel 3.6 tar for seg hvilke kriterier som gjelder for skilting i naturen.

Det er viktig å være oppmerksom på at allemannsretten ikke gjelder i områder som regnes for å være «innmark». Her står grunneier som utgangspunkt fritt til å styre og kontrollere ferdselen. Skille mellom utmark og innmark er derfor ofte avgjørende for adgangen til å styre og kontrollere bruken av tilrettelagte sykkelstier og sykkelanlegg. *Hva som skal til for at tilrettelagte stier kan karakteriseres som «innmark» vil bli behandlet avslutningsvis i kapittel 3.8. Se også kapittel 2.2.*

TILBAKE TIL INNHOLD

Allemannsretten gjelder også på tilrettelagte stier – men det kan forekomme begrensninger. Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

3.2.

KRAV TIL HENSYNSFULL FERDSEL PÅ STIER I UTMARK

Generelt krav til hensynsfull og varsom ferdsel

Allemannsretten gir syklister rett til å fritt benytte sykkelstier i utmark, med mindre det er vedtatt spesielle regler som begrenser eller regulerer adgangen til å sykle i det bestemte området.[23] Likevel gjelder alltid en generell begrensning; ferdsel i utmark må foregå hensynsfullt og ansvarlig for ikke å påføre «skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påføre miljøet skade».[24] Kravet til hensynsfull ferdsel er grunnleggende for allemannsretten - fordi retten til å sykle fritt på stier og veier, og overalt i fjellet kun gjelder så lenge hensynsregelen overholdes. Allemannsretten på tilrettelagt sykkelstier, betyr altså ikke at alle og enhver kan ferdes på stien slik de selv måtte ønske.

Hva som er *hensynsfullt* må vurderes konkret ut ifra interessene i området, og hvilke andre aktiviteter som foregår der. Syklistene skal ikke bare ta hensyn til grunneiers interesser, men også andre syklister og brukere. Det er spesielt viktig å være bevisst på dette ansvaret på stier med stor trafikk, og i områder som er attraktive for andre brukergrupper.

Videre er syklister, på lik linje med andre brukergrupper, forpliktet til å ta hensyn til naturforholdene på stedet. Dette vil være spesielt viktig i fuktige områder som er utsatt for slitasje og utvidelse av stien. *Syklistens ansvar behandles nærmere i kapittel 10.*

FRILUFTSLOVEN § 2:

I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet»

FRILUFTSLOVEN § 11:

Enhver (...) skal opptre hensynsfullt og varsomt for ikke å volde skade eller ulempe for eier, bruker eller andre, eller påføre miljøet skade. Han plikter å se etter at han ikke etterlater seg stedet i en tilstand som kan virke skjemmende eller føre til skade eller ulempe for noen.

Grunnens eier eller bruker har rett til å vise bort folk som opptrer hensynsløst eller ved utilbørlig atferd utsetter eiendommen eller berettigete interesser for skade eller ulempe.

23 *Se kapittel 3.4 om ferdselsregler i lokal forskrift, planbestemmelser eller verneforskrift.*
24 *Jf. friluftsloven § 2 og 11, jf. St.meld nr. 18 (2015-2016) s. 28.*

PÅ STIER I UTMARK HVOR DET IKKE ER VEDTATT BEGRENSNINGER I LOV ELLER FORSKRIFT

Her gjelder hovedregelen om fri ferdsel. På stier tilrettelagt for terrengsykling og i sykkelanlegg innebærer det følgende:

- ***Alle og enhver har tilgang til stiene, så lenge ferdselen skjer hensynsfullt og ansvarlig.***
- ***Aktører står fritt til å organisere aktiviteter i området, så lenge aktivitetene er organisert slik at ferdselen skjer hensynsfullt og ansvarlig.***
- ***Anleggseier kan ikke kreve inngangsbetaling, med unntak av i visse tilfeller.***
- ***Verken grunneier eller tilrettelegger, som har inngått avtale med grunneier, kan hindre ferdsel på stiene ved å sperre område, oppstille forbudsskilt eller andre hindringer.***

Betydningen av at stiene er tilrettelagt spesielt for syklister

Når stier tilrettelegges spesielt for syklister kan kravet til hensynsfull ferdsel innebære en begrensning i adgangen for andre brukergrupper til å fritt benytte stiene. Det avgjørende er hvilket formål stien er tilrettelagt for, og om den aktuelle bruken er til ulempe for anleggseier eller syklistene.[25]

Et idrettslag har for eksempel ikke et krav på å bruke en tilrettelagt sykkeltrasé til barmarkstrening, når det er stor fare for kollisjoner med syklistene. En leirskole kan heller ikke bruke anlegget til lek og aktiviteter, dersom det vil føre til skade på innretninger eller tilretteleggingstiltak som er lovlig etablert på stien. *Les mer om hvilke krav loven stiller til tilretteleggingsarbeidet under i del 2.*

Brudd på hensynsregelen

Grunneier eller anleggseier har rett til å bortvise enhver som bruker anlegget på en måte som er til skade eller ulempe for syklistene eller driften av sykkelanlegget.[26] Bortvisningsretten forutsetter at anleggseier henvender seg direkte til den det gjelder. Anleggseier kan ikke bortvise hele leirskolen fordi enkelte barn forsøpler eller påfører anlegget skade. Dette understreker behovet for informasjonstiltak overfor syklister og andre brukergrupper, *se blant annet kapittel 3.6.*

3.3.

ORDEN OG SIKKERHETSREGLER I ANLEGGET

Grunneier kan ikke på eget initiativ forby eller begrense allmennhetens rett til å fritt benytte seg av sykkelstier i utmark. Det er opp til kommunen å bestemme om ferdsel skal begrenses i et utmarksområde, *se kapittel 3.4.*

Derimot kan anleggseier fastsette krav til beskyttelsesutstyr og generelle orden- og sikkerhetsregler i sykkelanlegget. Utforming av slike regler kan ta utgangspunkt i de generelle retningslinjene for terrengsyklister gjennomgått under i kapittel 10.6. Slike regler har til hensikt å bevisstgjøre syklistene om friluftslovens generelle hensynsregel, og kan ikke sies å komme i konflikt med allemannsretten.

Som nevnt over i kapittel 2.3 vil de begrensninger som kommunen fastsetter gjennom formål og bestemmelser til arealplanen, gjelde foran allemannsretten. Dermed kan også grunneier fastsette regler for bruk av sykkelsti- eller anlegg som bidrar til å oppfylle arealplanens formål og bestemmelser. Har kommunen regulert området til «idrettsanlegg», kan grunneier bestemme at anlegget skal stenges i forbindelse med konkurranser, eller fordele treningstider mellom ulike grupper eller idrettsklubber. I rettssaken som gjaldt retten til å bruke Hovden alpinanlegg til skitrening fremhevet Høyesterett nettopp at *«en anleggseier [må] kunne fastsette adferdsregler til ivaretakelse av sine offentligrettslige plikter og til vern om brukernes sikkerhet.»*[27]

25 *Jf. Reusch (2014) allemannsrett i tilrettelagte områder: fri ferdsel i alpinanlegg og bading på Tjuvholmen.*
26 *Jf. friluftsloven § 11 annet ledd.*
27 *Jf. Rt. 2014.36 (Hovden alpinanlegg) avsnitt 58.*

TILBAKE TIL INNHOLD

3.4.

REGULERING AV FERDSELEN

3.4.1. INTRODUKSJON

Sykling på stier og veier i utmark, og overalt i fjellet er tillatt så fremt det ikke gjelder egne regler for området. Ferdsel kan reguleres gjennom lokal forskrift, i bestemmelser til arealplanen eller i forskriften for et verneområde.[28]

Ferdselsregulering kan være nødvendig i områder med sårbart natur- og dyreliv, eller for å ivareta naturopplevelsen i attraktive naturdestinasjoner ved å redusere slitasje på stiene, eller unngå konflikter mellom ulike brukergrupper. Det kan for eksempel vedtas forbud mot sykling på turstier, eller forbud mot ferdsel til fots i tekniske sykkelanlegg.

Samtidig vil det være uheldig å fortrenge en brukergruppe fra et attraktivt naturområde. I stedet for å oppstille forbud, kan påbud om å følge bestemte stier bidra til å kanalisere syklistene til egnede områder. Slik kanalisering er mindre inngripende enn et ferdselsforbud, men kan likevel være effektivt for å ivareta hensynet til naturopplevelsen, naturgrunnlaget eller grunneiers interesser. Alternativt kan forbud mot å sykle på bestemte angitte stier begrenses til angitte tidspunkter, for eksempel i hekketiden eller i jaktperioden.

Det er viktig å understreke at rettslig regulering av sykling i naturen er *en* av flere virkemidler kommunen kan benytte for å redusere slitasje og forhindre brukerkonflikter på stiene. Kanalisering av ferdsel kan også gjøres gjennom tilrettelegging som ikke er knyttet til forbud eller påbud. Skilting og merking, eller opparbeidelse av egne sykkelstier vil naturlig føre til at syklister følger de merkede eller tilrettelagte stiene, slik at belastningen på områdene omkring blir mindre.[29]

Syklister har sjelden oversikt over innholdet i eventuelle forskrifter og arealplaner. Gode grunner taler for at informasjonstiltak og tilrettelegging av stier tilpasset syklister er mer effektive virkemidler for å styre ferdselen, løse konflikter og sikre bærekraftig bruk av stiene. Ferdselsregulering bør derfor begrenses til områder der det er et klart og nødvendig behov for det, og bør formidles gjennom merking og skilting.

3.4.2. FRILUFTSLOVENS REGULERINGSBESTEMMELSER

Friluftsloven gir kommunen adgang til å regulere ferdsel i et område gjennom lokal forskrift.[30] Grunneier må samtykke til dette, og forskriften må stadfestes av Fylkesmannen.[31] Tilsvarende restriksjoner kan gjelde i henhold til bestemmelser i arealplanen, uten at samtykke fra grunneier er påkrevd. *Se kapittel 3.4.3.*

Ferdselsregulering kan begrunnes i hensynet til grunneier, naturen eller friluftslivet, og kan bidra til å løse konflikter mellom ulike brukergrupper på stiene.[32] Det er hovedsakelig adgangen til å fastsette atferdsregler som er benyttet i praksis. Dagens lokale forskrifter er tilgjengelig på lovdata.no.

§ 15: REGULERING AV FERDSEL PÅ VISSE FRILUFTSOMRÅDE:

«Til regulering av ferdselen på område hvor utfarten er stor, kan kommunen med samtykke av eieren eller brukeren fastsette atferdsregler som enhver som ferdes på området plikter å følge. Reglene skal særlig ta sikte på å opprettholde ro og orden, verne dyre- og plantelivet og fremme helsetiltak og sanitære forhold. Kommunens vedtak må stadfestes av fylkesmannen.»

FRILUFTSLOVEN § 16 SPERRING AV SÆRLIG UTSATT OMRÅDE

«Blir en eiendom i særlig grad utsatt for almenhetens ferdsel kan kommunen med samtykke av eieren eller brukeren bestemme hel eller delvis sperring av eiendommen, når ferdselen gjør nevneverdig skade på den eller er til vesentlig hinder for den bruk som eieren eller brukeren gjør eller ønsker å gjøre av den.

Sperring fastsettes for et bestemt tidsrom, ikke over 5 år om gangen. Kommunens vedtak må stadfestes av fylkesmannen.»

28 Jf. friluftsloven § 19, se veilederen kapittel 2.2.
29 Jf. Reusch (2012) s. 308.
30 Jf, friluftsloven § 2 annet ledd, § 15 og §16. Miljøverndepartementet er også gitt adgang til å fastsette begrensninger i forskrift jf. § 23, men denne forskriftskompetansen er hittil ikke benyttet.
31 Forvaltningslovens regler om forskrifter gjelder for regulering av ferdsel etter friluftsloven jf. friluftsloven § 24 tredje ledd.
32 Jf. Reusch (2012) s. 252.

Atferdsregler

Friluftsloven § 15 gir muligheter for å fastsette «atferdsregler» i områder hvor ferdselen er stor. Det kan stilles krav til hvor det er tillatt å sykle, til hvilke tidspunkter og andre kriterier. Terrengsykling kan også forbys.

Atferdsreglene skal særlig ta sikte på å fremme sikkerheten på stiene og beskytte dyre- og plantelivet. I områder tilrettelagt spesielt for syklister kan det for eksempel gjelde krav til beskyttelsesutstyr, båndtvang eller påbud om enveiskjøreretning. Videre kan det gjelde forbud mot sykling på stitråkk og merkede turveier, eller påbud om å sykle på stier i fjellet. Reglene vil imidlertid ha liten effekt uten tilstrekkelig skilting som formidler hvilke kriterier som gjelder.

Atferdsregler etter § 15 er mye brukt i praksis. Atferdsreglene skal utformes ut ifra lokale behov. Det er derfor store variasjoner i forskriftenes form og innhold.

§ 2 ANNET LEDD: FORBUD MOT FERDSEL PÅ ANGITTE STREKNINGER

«....ferdsel med ride- eller kløvhest, kjelke, tråsykkel eller liknende på veg eller sti i utmark og over alt i utmark på fjellet [er tillatt], såfremt ikke kommunen med samtykke av eieren eller brukeren har forbudt slik ferdsel på nærmere angitte strekninger. Kommunens vedtak må stadfestes av fylkesmannen.»

Sperring av friluftsområde

Friluftsloven § 16 gir muligheter for å sperre et friluftsområde som «i særlig grad» er utsatt for ferdsel. Eiendommen kan bare sperres midlertidig og ikke mer enn 5 år av gangen.[33] Sperring innebærer et stort inngrep i allmennhetens ferdselsrett. Utgangspunktet i friluftsloven er nettopp at grunneier skal tåle at allmennheten sykler i utmark. Trolig er dette årsaken til at muligheten ikke er benyttet i områder med sykkelstier.

Forbud mot sykling på angitte strekninger

Friluftsloven inneholder en egen reguleringsbestemmelse i § 2 annet ledd som åpner for at sykling kan forbys på bestemte angitte stier. Det finnes svært få eksempler på at denne muligheten er benyttet i praksis.[34]

Juridisk litteratur gir uttrykk for at konflikter mellom syklister og andre brukergrupper bør forsøkes løst gjennom skilting, merking og tilrettelegging, og at eventuell regulering bør skje gjennom friluftslovens egne reguleringsbestemmelser, og ikke gjennom arealplanen.

3.4.3. REGULERING AV FERDSEL I AREALPLANEN

Gjennom bestemmelser i arealplanen kan kommunen sette vilkår for bruken eller forby former for bruk for å fremme formålet med planen. Det vil si at kommunen kan stille krav til ferdsel gjennom arealplanen - så fremt det fremmer planens arealformål. Bestemmelser som begrenser ferdselen kan imidlertid bare gjelde i områder hvor særlige vernehensyn gjør det nødvendig.[35] Kommunen kan for eksempel fastsette tidsbegrenset forbud mot ferdsel i viktige hekkeområder for fugl, eller i viktige kalvingsområder for rein. *Se kapittel 6.3 om arealformål og bestemmelser som legger føringer for tilrettelegging for sykling.*

3.4.4. REGULERING AV FERDSEL I VERNEOMRÅDER

For hvert enkelt verneområde, vedtas det en egen verneforskrift. Verneforskriften kan, innenfor rammen som gjelder for den enkelte vernekategori[36] og formålet med det bestemte verneområdet, inneholde bestemmelser om at sykkel kun er tillatt på bestemte stier, eller generelt er forbudt innenfor verneområde. Verneforskriftene regulerer ofte organiserte aktiviteter og arrangementer for syklister, og kan åpne for at dette kan tillates etter søknad om dispensasjon fra verneforskriften.[37] Verneforskriftene er tilgjengelig på lovdata.no. Forvaltningsplanen for verneområde kan presisere hvor og når det er tillatt å sykle.

Dersom verneforskriften ikke sier noe om adgangen til å sykle i verneområdet eller at all ferdsel innenfor verneområdet er forbudt, gjelder allemannsretten. Det vil si at det er tillatt å sykle på stier og veier i utmark og over alt på fjellet, også innenfor verneområdet. Rett til å sykle i et verneområde gir imidlertid ikke rett til oppgradering til sykkelsti eller andre tilretteleggingstiltak. *Se kapittel 7.6 om tilrettelegging for sykling i verneområder.*

33 Skadene må få faktiske konsekvenser for eieren ved at terrengsykling på eiendommen fører til fysisk ødeleggelse og slitasje, eller være av et omfang som fører til at grunneiers egen bruk vanskeliggjøres. At terrengsykling på eiendommen er til ulempe for grunneier er altså ikke nok. Sperring kan for eksempel være aktuelt i forbindelse med jaktsesongen - men kun dersom aktiviteten er av et omfang som ødelegger for grunneiers jaktmuligheter. Med andre ord skal det mye til for at kommunen sperrer sykkelstier.

34 Et eksempel er forskrift om begrensninger i bruk av sykkel, hest og telt mv. i Fløyenområdet, Bergen kommune, Hordaland, 23 januar 2004 nr 247.

35 Jf. Ot.prp nr 32 side 230.

36 Vernekategoriene er nasjonalpark, landskapsvernområde, naturreservat og biotopvernområde. Kategoriene avhenger av hva som skal vernes, og hvor strengt vern som er nødvendig.

37 Naturmangfoldloven § 34 tredje ledd.

TILBAKE TIL INNHOLD

3.4.5. FERDSELSREGULERING I POLITIVEDTEKTER

Politiet kan fastsette politivedtekter for å opprettholde ro og orden, og sikre ferdsel på steder som er ment for allmenn ferdsel.[38]

PLANLAGT REVIDERING AV DAGENS VERNEFORSKRIFTER

I dagens verneforskrifter er retten til å sykle i stor grad avgrenset til angitte traséer. Frem til i dag har det vært utpekt relativt få slike traséer i de ulike verneforskriftene. Regjeringen har fremmet en ny målsetting om at det på generelt grunnlag skal være tillatt å sykle på stier og veier i nasjonalparker og landskapsvernområder. Dette skal være hovedregelen. Det vil si at unntak må begrunnes for hvert enkelt verneområde. Det fremgår av stortingsmelding nr. 18 om friluftsliv at dagens verneforskrifter skal revideres innen 2020 for å følge opp regjeringens målsetting.

Stortingsmeldingen gir også uttrykk for at det i nye naturreservater skal åpnes for sykling på eksisterende stier og veier, dersom verneverdiene i området ikke er vurdert å være sårbare for slik påvirkning.

Inntil videre er det den gjeldende verneforskriften som er avgjørende. Det er først når dagens verneforskrifter eventuelt endres til å tillate sykling at det er lov å sykle i verneområdet.

3.4.6. SYKLING PÅ FJELL- OG SKOGSVEIER

Trafikkregler på fjell- og skogsbilveier reguleres i forskrift til vegtrafikkloven.[39] Syklister har bla. plikt til å stanse for enhver påregnelig hindring, og har plikt til å gi gående tilstrekkelig plass på veien.

3.5.

BETALING FOR TILGANG TIL SYKKELSTIER

3.5.1. SYKLING PÅ STIER OG VEIER I UTMARK SKAL VÆRE GRATIS

Utgangspunktet i friluftsloven er at sykling på stier og veier i utmark skal være gratis.[40] Friluftsloven åpner bare i begrenset grad for at det kan kreves betaling for ferdsel i utmark. Det er opp til kommunen å bestemme om det skal være adgang til å kreve betalt for ferdsel i utmark etter friluftsloven. Videre kan kommunen gjennom arealplanen sette vilkår for bruken av et utmarksområde for å fremme formålet med planen. Grunneier eller tilrettelegger kan altså ikke kreve inngangspenger på eget initiativ. I innmark står grunneier derimot fritt til å kreve betalt for sykling på eiendommen. *Se kapittel 3.8 om skille mellom utmark og innmark i tilrettelagte sykkelanlegg.*

At adgangen til utmark skal være gratis for enhver må ikke forveksles med muligheten til å tjene penger på den frie ferdselsretten. Den frie ferdselsretten begrenser ikke muligheten til å tilby og ta betalt for tjenester eller arrangementer i utmark, *se kapittel 3.7.*

Kapittel 3.5.2 gir en oversikt over adgangen til å kreve betaling for tilgang til tilrettelagte sykkelstier og sykkelanlegg etter friluftsloven § 14. Hva som skal til for at kommunen åpner for betalingsordninger gjennom arealplanen blir behandlet i *kapittel 3.5.3.*

38 *Jf. lov 1995 nr. 53 om politiet (politiloven) § 7.*
39 *Jf. Forskrift om kjørende og gående trafikk § 9, jf. Lov 18 juni nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven) § 1 og 3.*
40 *Dette kommer ikke direkte til uttrykk i friluftsloven, men følger av prinsippet om «fri» ferdsel og friluftsloven § 14 som fastsetter at*

FRILUFTSLOVEN § 14: INNGANGSBETALING I VISSE TILFELLER

«Ferdselsrett etter denne lov er ikke til hinder for at eier eller bruker etter løyve av kommunen kan kreve en rimelig avgift for adgangen til badestrand, teltplass eller annet opparbeidet friluftsområde, men avgiften må ikke stå i misforhold til de tiltak eier eller bruker har gjort på området til fordel for friluftsfolket. Det kan settes vilkår for slikt løyve.»

3.5.2. BETALING FOR SYKLING I UTMARK ETTER FRILUFTSLOVEN

Friluftsloven åpner for at det kun i visse tilfeller kan kreves betalt for sykling i et utmarksområde. Betalingsordninger krever at kommunen gir grunneier eller tilrettelegger tillatelse (såkalt «løyve»). Grunneier eller tilrettelegger kan altså ikke kreve betaling på eget initiativ. Hittil er det ingen eksempler på at det er etablert betalingsordninger for tilgang til tilrettelagte sykkelstier i utmark. Det skyldes antakelig at det er liten vilje i kommunene til å begrense allemannsretten.

Friluftsloven § 14 gjelder ikke i innmark. Her kan grunneier gi syklister, turgåere og andre brukere adgang til innmark på bestemte vilkår, for eksempel mot betaling.

Avgrenset og opparbeidet område

Det er kun innenfor et «opparbeidet friluftsområde» at kommunen kan gi tillatelse til å kreve betaling etter friluftsloven.[41] Området må være avgrenset i areal og tilrettelagt for friluftsaktivitet. Forarbeidene til loven presiserer at adgangen til å kreve betalt for ferdsel etter tillatelse fra kommunen ikke gjelder i «skiløyper, stier o.l».[42] Dette taler for at det heller ikke kan kreves betalt for ferdsel på sykkelstier som strekker seg over større strekninger, til tross for at stien er opparbeidet med skilt, merking og andre tilretteleggingstiltak. Begrunnelsen er at det i praksis vil utestenge brukergrupper som ønsker å utnytte naturen uavhengig av tilretteleggingstiltaket. Tanken er at det vil være uheldig å båndlegge et større friluftsområde av hensyn til syklister som ikke kan eller vil betale, og ut ifra lovens formål om å fremme friluftslivet.

avgift for adgang til friluftsområde krever tillatelse fra kommunen.

41 Departementet peker på at dette etter sin ordlyd kan gjelde for badestrand, teltplass og annet opparbeidet friluftsområde, jf. Innst.O nr. 60 (1995-1996).

42 Jf. Ot. prp. nr. 27 (1995 - 1996) s. 8.

TILBAKE TIL
INNHOLD

Adgangen til utmark skal som utgangspunkt ikke begrenses, men i avgrensede og opparbeidede områder kan det være unntak.
Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Derimot kan kommunen trolig gi tillatelse til å kreve betalt for adkomst til et tydelig avgrenset sykkelanlegg, for eksempel en pumptrackbane eller en rundbaneløype. Det er også argumentert for at det bør være adgang til å kreve betalt for bruk av tilrettelagte stier som strekker seg over et større område, så fremt stien ikke er opparbeidet på en måte som utestenger det øvrige friluftslivet fra å krysse stien eller passere området.[43]

Når det gjelder sykling i nedfarten i alpinanlegg er det viktig å understreke at dette normalt er å anse som et utmarksområde, slik at ferdsel i anlegget er gratis. Det er bare heistjenester og liknende som kan kreves betalt.[44] Betaling fra syklister som ikke benytter heisanlegget krever derfor tillatelse fra kommunen etter friluftsloven § 14.

Tiltak til fordel for friluftslivet

Adgangen til å kreve betaling forutsetter at tilrettelegger har utført bestemte tiltak som kommer syklistene til gode. Friluftslovens formål er å fremme friluftsinteresser, og ikke næringsinteresser. Inngangspengene skal derfor gå til tiltak som er i syklistenes interesse, og ikke til den kommersielle driften. Eksempel på tiltak som kan begrunne inngangspenger er tilrettelegging i form av sikkerhetstiltak, doseringer, hopp og andre innretninger med formål å øke brukeropplevelsen for syklistene.

Krav til rimelig avgift

Avgiften skal stå i rimelig forhold til de reelle kostnadene eier eller den som leier eller drifter anlegget har til tilretteleggingstiltak på stiene. Størrelsen på avgiften skal med andre ord ta sikte på å dekke utgifter til f.eks. vedlikehold av stiene, sikkerhetstiltak

DEBATTEN RUNDT AVGIFT TIL NORDKAPP-PLATÅET

Inngangspenger til Nordkapp-platået og størrelsen på avgiften har vært gjenstand for debatt i flere år. Avgiften dekker både infrastrukturen på friluftsområdet og Nordkapphallen på platået. Spørsmålet har vært om avgift som dekker investeringer i hallen er lovlig etter friluftsloven § 14.

Sivilombudsmannen har uttalt seg om saken, og lagt til grunn at friluftsloven ikke gir adgang til å kreve inngangspenger med formål å dekke investeringer i et anlegg av kommersiell karakter som retter seg mot reiseliv/turisme. Ifølge Sivilombudsmannen må Nordkapphallen betraktes som et selvstendig tiltak, etablert for å fremme turist- og reiselivsnæringen, og ikke et tiltak til fordel for friluftsfolket. Derimot kan avgiften dekke kostnader til inngjerding, stier og parkeringsplass på platået - da dette er tiltak som kommer friluftslivet til gode.

Jf. Reusch (2012) s. 295, se SOMB-1992-58.

43 Som eksempel på løyper eller stier over lenger strekning som omfattes av friluftsloven § 14 nevner Reusch avgrenset løypestrekning med kunstsnø eller klatresti (Via ferrata). Ifølge Reusch vil § 14 på tilsvarende måte kunne omfatte avgift for adgang til skøytebane, badeanlegg osv. forutsatt at området er opparbeidet og tilretteleggingen er klart avgrenset, jf. Reusch (2016) s. 348.

44 Se Miljøverndepartementets rundskriv T-2007-3 avsnitt 7.4.

i anlegget og tiltak som kommer syklistene til gode, uten å gi overskudd til eier eller den som leier eller drifter anlegget.[45] Avgift som gir tilrettelegger inntektsmuligheter må være regulert i arealplanen for området, *se kapittel 3.5.3*.

Vilkår for tillatelsen

Friluftsloven § 14 åpner for at kommunen kan stille vilkår til tillatelsen, for eksempel krav til avgiftsnivå, gratis tilgang for barn under en viss alder eller gratis tilgang til anlegget i helger/hverdager/kveldstid/dagtid osv.[46]

Ulovlig betalingsordninger

Den som krever inngangspenger til et utmarksområde uten at kommunen har gitt tillatelse til det, kan ilegges tvangsmulkt inntil ulovlig betalingsinnkreving opphører.[47]

3.5.3 BETALINGSORDNING I SAMSVAR MED AREALPLAN

Retten til gratis ferdsel i utmark begrenser ikke kommunens adgang til å regulere et område til et formål som åpner for betalingsordninger. Arealplanen kan altså gi selvstendig grunnlag for å kreve betaling for bruk av sykkelanlegg eller andre tilretteleggingstiltak. Dette forutsetter at betalingsordningen er i samsvar med planens arealformål. «Turistformål» eller «idrettsanlegg» er eksempler på formål som kan åpne for brukerbetaling.[48] Men arealformålet er ikke i seg selv tilstrekkelig. Det må være tydelig at adgangen til å kreve betaling har støtte i planen, for eksempel gjennom bestemmelser i reguleringsplanen som fastsetter vilkår for bruken av området, for eksempel at anlegget skal benyttes til næringsvirksomhet, sykkelkonkurranser med avsperring, billettsalg og liknende.[49]

Motsatt kan planens formål og bestemmelser være til hinder for å kreve betaling av syklistene. For eksempel dersom planen gir uttrykk for at arealet skal innrettes slik at det er åpent for allmennheten.[50] *Betydningen av de ulike arealformålene blir behandlet nærmere i kapittel 6.3.2.*

Når kommunen mottar søknad om tilrettelegging for sykling, bør kommunen avklare om adgangen til å kreve betaling skal reguleres i arealplanen for området, eller om dette er et spørsmål som bør løses på grunnlag av friluftsloven.

3.6.

ADGANGEN TIL Å SETTE OPP SKILT PÅ STIENE

Virkemiddel for å informere, styre og kontrollere ferdsel

Oppsetting av skilt og informasjonstavler i inngangen til sykkelanlegget, underveis på stiene, og i stikryss er et viktig informasjonstiltak som kan bidra til å styre og kontrollere ferdsel på stiene. Blant annet kan ferdselsreglene i friluftsloven, lokale forskrifter og anleggets egne orden- og sikkerhetsregler formidles gjennom skilting eller oppslag på stedet. Dette bør normalt også gjøres for at brukerne skal få nødvendig kunnskap om hvilke regler som gjelder.[51] *Se kapittel 14.5 om skilting og varsling som et viktig skadeforebyggende tiltak på stiene.* Skilting bør også benyttes som et aktivt virkemiddel for å kanalisere ferdsel vekk fra sårbare naturområder. Oppsetting av større skilt kan kreve søknad og tillatelse fra kommunen. *Se kapittel 6.2.5.*

Utforming og plassering av skilt

Plan- og bygningsloven stiller generelle krav til utforming og plassering av skilt. Blant annet må skiltet ikke virke skjemmende eller sjenerende i seg selv, eller i forhold til omgivelsene.

Merking og skilting kan utformes i tråd med nasjonal mal for merking og skilting, som finnes i Merkehåndboka.no.

Skilt som begrenser allemannsretten

Anleggseier må respektere allemannsretten, og kan som utgangspunkt ikke sette opp skilt i utmark som har til formål å begrense ferdsel som ellers er lovlig. Skilt i utmark som direkte eller indirekte signaliserer at ferdsel ikke er tillatt på eiendommen, er forbudt. Dette kan for eksempel være skilt med tekst som «ferdsel forbudt», «privat grunn», «ingen adgang», «stier forbeholdt syklister» og lignende. Kommunen kan kreve at slike skilt fjernes. [52]

Det er likevel muligheter for å oppføre slike skilt lovlig såfremt det finnes en særskilt hjemmel som åpner for det. Med «særskilt hjemmel» menes bestemmelser i lov, arealplan eller forskrift om at ferdsel ikke er tillatt. I så fall kan grunneier formidle dette gjennom skilting på eiendommen. *Se kapittel 2.3 om at allemannsretten må vike for andre lover og regler.*

45 Jf. Reuch (2016) s. 347.
46 Jf. Reusch (2016) s. 349.
47 Jf. friluftsloven § 40.
48 Jf. Plan og bygningsloven § 11-7 første ledd nr 2, eller tilsvarende i reguleringsplan jf. § 12-5 første ledd nr 1.
49 Jf. Plan og bygningsloven § 12-7 første ledd nr 2.
50 Jf. plan og bygningsloven § 12-7 første ledd nr 7 om at området skal være «fellesareal».
51 Er ferdsel på sykkelstien regulert i en lokal forskrift skal kommunen sørge for at reglene blir kunngjort i lokalavisen, og om nødvendig ved oppslag på stedet eller på annen måte, jf. friluftsloven § 24.
52 Jf. friluftsloven § 40 annet ledd, jf. friluftsloven § 13 tredje ledd.

TILBAKE TIL INNHOLD

Oppsetting av skilt på stiene er et viktig informasjonstiltak, som kan bidra til å styre og kontrollere ferdsel på stiene. Foto: Duane Butcher

Skilt i utmark som direkte eller indirekte signaliserer at ferdsel ikke er tillatt på eiendommen er forbudt.

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 30- 3: SKILT OG REKLAMEINNRETNINGER

«Skilt- og reklameinnretninger må ikke virke skjemmende eller sjenerende i seg selv, i forhold til omgivelsene eller for trafikken, eller i strid med ønsket utvikling i kommunen.

Tillatelse til skilt- og reklameinnretning kan gis permanent, for et bestemt tidsrom eller inntil videre. Dersom tillatelsen er gitt inntil videre, kan kommunen gi pålegg om å fjerne eller endre enhver skilt- og reklameinnretning som etter kommunens skjønn strider mot kravene i første ledd. Innretning som antas å medføre fare kan i alle tilfelle kreves fjernet ved pålegg fra kommunen.

Departementet kan i forskrift gi nærmere bestemmelser om materielle krav til skilt- og reklameinnretninger».

FRILUFTSLOVEN § 13: ULOVLIG STENGSLER ELLER FORBUDSSKILT I UTMARK

«Eier eller bruker av grunn må ikke ved stengsel eller på annen måte vanskeliggjøre ferdsel (...) som er tillatt i denne lov, med mindre det tjener hans berettigede interesser og ikke er til utilbørlig fortrengsel for allmennhetens utøvelse av allemannsrett.

Uten særskilt hjemmel er det ikke tillatt å sette opp skilt eller på annen måte kunngjøre forbud mot ferdsel (...) som er tillatt i denne lov.

Stengsel, skilt eller kunngjøring som er i strid med denne paragraf, kan kreves fjernet etter § 40.»

TILBAKE TIL
INNHOLD

God informasjon til deltakerne er viktig for å bidra til hensynsfull gjennomføring av arrangement.
Foto: Hillbilly MTB/Vegard Breie

TILBAKE TIL INNHOLD

3.7.

ORGANISERTE SYKKELAKTIVITETER

3.7.1. FORHOLDET TIL ALLEMANNSRETTEN

Allemannsretten gir enhver rett til å organisere guiding, kurs, konkurranser og andre arrangementer i utmark, uten at det er nødvendig med tillatelse fra grunneier eller kommunen.[53] Dette gjelder uavhengig av om arrangementet er basert på frivillig arbeid eller næringsvirksomhet.

53 Forarbeidene, juridisk litteratur og en rekke høyesterettsdommer legger til grunn at allemannsretten gjelder uavhengig av formålet med ferdselen. Høyesterett understreker i Rt. 2014.36 avsnitt 65 (Hovden alpinanlegg) at det «ikke er grunnlag for generelt å la kommersiell ferdsel falle utenfor allemannsretten...».

TILBAKE TIL INNHOLD

Arrangør må imidlertid være oppmerksom på at det gjelder visse grenser for arrangementer i utmark:

- Arrangør kan ikke sperre område for annen ferdsel. Er inngjerding nødvendig for å kontrollere arrangementet, må dette organiseres på en måte som ikke utestenger det øvrige friluftslivet, for eksempel med passeringspunkter og løypevakter.

- Arrangør kan heller ikke kreve inngangsbetaling fra deltakere. Betalingsordninger i utmark krever tillatelse fra kommunen, *se kapittel 3.5*.[54] Denne begrensningen må ikke forveksles med muligheten til å tjene penger på arrangement. Allemannsretten skal sikre gratis tilgang til utmark, men ikke gratis tilgang til utstyr, kurs, guiding, turopplevelser eller deltakelse i arrangementer. Arrangører og instruktører kan derfor ta betalt for slike tjenester.

- Arrangementet må foregå på en hensynsfull og ansvarlig måte, *se kapittel 3.7.2*

- Lokal forskrift for området kan forby eller begrense adgangen til å organisere arrangementer generelt eller i bestemte perioder, for eksempel av hensyn til sårbare eller truede arter i området, for å unngå forstyrrelser i hekketiden osv, *se kapittel 3.4*.[55] Arealplanen for området kan også inneholde bestemmelser med forbud mot organisert ferdsel for å fremme formålet med reguleringen.

- Innenfor et verneområde kan verneforskriften oppstille forbud mot organiserte og/eller kommersielle arrangementer. I så fall krever arrangementet dispensasjon fra verneforskriften, *se kapittel 7.6.4.*

- I visse tilfeller krever arrangementer i utmark tillatelse fra grunneier, *se kapittel 3.7.3.*

Kommunen kan gi informasjon om hvilke hensyn og restriksjoner som gjelder i det aktuelle område. *Generelle krav til organisering av virksomheten og kartlegging av risiko behandles i del D av veilederen.*

HENSYN VED ORGANISERING AV ARRANGEMENTER I NATUREN:

KUNNSKAPSPLIKT: arrangør må skaffe seg nødvendig kunnskap om sårbar eller truet natur og iverksette tiltak for å unngå skade. Kommunen eller Fylkesmannen kan bidra med veiledning.

EGNET LOKALISERING: arrangementet bør legges utenom områder spesielt utsatt for slitasje.

UNNGÅ FORSTYRRELSER PÅ DYR- OG FUGLELIV: arrangementet bør legges utenfor leveområder for arter som er sårbare for forstyrrelse. Arrangementer bør organiseres utenom hekkeperioden.

UNNGÅ KONFLIKTER MED ANDRE BRUKERGRUPPER: så langt det er mulig bør aktivitetene ikke legges til områder der mange turgåere ferdes.

HUSK OPPRYDDING: Arrangementet skal ikke etterlate seg spor i terrenget. Avfall skal tas med ut.

54 Jf. friluftsloven § 14 om retten til å kreve inngangspenger for tilgang til friluftsområde.
55 Gjennomføring av større arrangementer kan være regulert i forskrift, jf. naturmangfoldloven § 22, eller friluftsloven § 15. Organisert ferdsel kan også være regulert i planbestemmelsene for området, jf. plan- og bygningsloven.

FRILUFTSLOVEN § 10: FRILUFTSMØTE M.V.

«Friluftsmøte, idrettsstevne (f.eks. skirenn eller orienteringsløp) og liknende sammenkomst som kan medføre nevneverdig skade eller ulempe, kan ikke holdes uten samtykke av eier eller bruker av grunn hvor avsperring foretas, samling, start eller innkomst finner sted eller hvor sammenstimling av folk for øvrig må påreknes.

Løype for skirenn, terrengløp eller liknende må legges slik at skade på skogforynging og ungskog og skade på gjerde så vidt mulig unngås.»

3.7.2. ARRANGEMENTET MÅ ORGANISERES PÅ EN HENSYNSFULL OG ANSVARLIG MÅTE

Selv om allemannsretten gir aktører rett til å organisere arrangementer for syklister i utmark, har man ikke alltid et krav på å organisere aktiviteten slik man selv måtte ønske. Arrangementet må organiseres og følges opp slik at det ikke kommer i konflikt med det generelle kravet til hensynsfull og varsom ferdsel i friluftsloven. I tillegg gjelder en generell aktsomhetsplikt i naturen som innebærer at arrangør må gjøre det som er rimelig for at arrangementet ikke fører til skade på naturen, *se også kapittel 7.2*.[56] Sårbare eller truede arter kan gjøre det nødvendig å iverksette tiltak for å styre deltakere utenfor området, begrense deltakerantallet eller flytte arrangementet. Dersom arrangementet kan påføre skade av noen betydning, skal samtykke på forhånd innhentes fra Fylkesmannen. Ved brudd på aktsomhetsplikten kan Fylkesmannen pålegge arrangør å avlyse eller flytte arrangementet, eventuelt rette opp skade på egen regning.[57] Arrangør må derfor undersøke om det gjelder spesielle hensyn i området.[58] Kommunen eller Fylkesmannen kan gi veiledning.

Informasjon er nødvendig for å sikre at deltakere opptrer hensynsfullt. Arrangør er ansvarlig for å informere deltakerne om hvilke regler og forpliktelser som gjelder generelt og i det aktuelle området. Syklistene må også orienteres om hvordan de skal opptre under arrangementet. Dette bør fremgå i vilkårene for påmelding, på arrangements hjemmeside og bør formidles deltakerne under arrangementet. *Arrangørens ansvar for syklistenes sikkerhet behandles i kapittel 12.6.4. Se også krav til internkontroll i kapittel 13.*

3.7.3. ARRANGEMENTER SOM KREVER GRUNNEIERS TILLATELSE

Det gjelder en grense for hvilke arrangementer som fritt kan organiseres på andres eiendom, uten tillatelse fra grunneier. Tillatelse er påkrevd dersom aktiviteten vil kunne medføre «nevneverdig skade eller ulempe» for grunneier. Friluftsloven nevner som eksempel *friluftsmøte, idrettsstevne og liknende sammenkomst* hvor det må påregnes «sammenstimlinger» av folk på eiendommen.[59]

Det kan være noe uklart hvor mange deltakere eventuelt tilskuere som skal til for at et arrangement krever tillatelse fra grunneier. Det avgjørende er hvor stor slitasje og skade aktiviteten kan påføre eiendommen.[60] Typisk eksempler på arrangementer som krever tillatelse av grunneier er større arrangementer som krever sperringer eller fører til opphopning av deltakere i start- eller målområde.

Uavhengig av om arrangementet krever tillatelse fra grunneier, bør alltid grunneier varsles i god tid før arrangement. Konflikter kan unngås ved å inngå avtale med grunneier. Avtalen bør være skriftlig og regulere hvordan skader og ulemper som følge av aktivitetene kan forebygges. Åpen dialog med grunneier bidrar til å etablere et godt samarbeid til fordel for alle parter. *Forholdet mellom grunneierens og arrangørens ansvar for sikkerheten til deltakerne behandles nærmere i kapittel 12.2.*

Dersom arrangementet krever fysisk tilrettelegging, f.eks. rydding av sti (felling av trær, fjerning av vegetasjon og steiner), klopplegging etc. må det alltid innhentes tillatelse fra grunneier. *Krav til tilrettelegging for terrengsykling behandles nærmere i del B av veilederen.*

56 Jf. naturmangfoldloven § 6.
57 Jf. naturmangfoldloven § 69, jf. § 6.
58 www.naturbase.no gir kartfestet informasjon om utvalgte områder for naturområder og friluftsliv, nyttig for myndighetene grunneier og lokalt reiseliv.
59 Jf. friluftsloven § 10.
60 Jf. Prop. 88L (2010-2011) s 15 og s. 39.

TILBAKE TIL INNHOLD

3.8.

TILRETTELAGTE SYKKELSTIER – INNMARK ELLER UTMARK?

3.8.1. INTRODUKSJON

Turstier uten tilretteleggingstiltak vil alltid være å anse som «utmark», men i kommersielle sykkelanlegg med stor grad av tilrettelegging kan det i praksis oppstå tvilstilfeller.

For grunneier kan det være fristende å hevde eksklusiv rådighet over stiene ved å vise til at sykkelanlegget betraktes som «innmark» i friluftslovens forstand. I innmark er det opp til grunneier (eller anleggseier som har inngått avtale med grunneier) hvem som har tilgang og hvilke kriterier som gjelder for bruken. Grunneier eller anleggseier kan for eksempel sette opp skilt med ferdselsforbud, sperre området ved å sette opp gjerde og/eller ta betalt av syklister som bruker stiene. Skillet mellom innmark og utmark har derfor stor betydning for hvilke muligheter til å styre og kontrollere bruken av sykkelstien eller anlegget.

Kapittel 2.2 gir en oversikt over ulike kategorier innmark. Kategoriene referer i stor grad til jordbruksforhold og andre terrengforhold som ikke er så godt egnet som rettesnor i tilrettelagte sykkelanlegg. Ofte vil det heller ikke være nødvendig å ta stilling til hvorvidt sykkelanlegget er å regne som innmark eller utmark etter friluftsloven, fordi adgangen til stianlegget er regulert i arealplanen.[61] Tilsvarende gjelder dersom byggetillatelsen fra kommunen stiller som vilkår at stien skal være tilgjengelig og åpen for allmenheten. Som nevnt gjelder arealplaner og tillatelser etter plan- og bygningsloven alltid foran reglene i friluftsloven, *se kapittel 2.3*.

I de tilfeller hvor arealplanen ikke regulerer adgangen til sykkelanlegget, må det vurderes konkret om område er å anse som «innmark» eller «utmark» i friluftslovens forstand.[62] Kapittelet forsøker å gi veiledning i denne vurderingen. Det kan ikke gis et generelt svar på hva som skal til for at et sykkelanlegg kan karakteriseres som «innmark». Den videre fremstillingen vil i stedet gi en oversikt over hvilke momenter som er relevant å vektlegge i vurderingen. I tvilstilfeller er det kommunen som må avgjøre om området er å anse som «innmark» eller «utmark».[63]

61 Jf. Reusch (2014) s. 138.
62 Grunneier, tilrettelegger eller et interessert friluftslag kan kreve at kommunen tar stilling til spørsmålet, jf. friluftsloven § 20.
63 Jf. friluftsloven § 20 bokstav a.

3.8.2. TVILSTILFELLER - INNMARK ELLER UTMARK?

Loven oppstiller bestemte kategorier for innmark. Disse begrenser seg til jordbruksformål, jf. *»dyrket mark, engslått og kulturbeite»*, og privat område rundt et bolighus, jf. *«hustomt»*. [64] Nevnte kategorier omfatter altså ikke stier tilrettelagt for ferdsel. Imidlertid kan også *«område for industrielt eller annet særlig øyemed hvor allmenhetens ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel»* regnes for å være innmark. Denne kategorien kan etter en konkret vurdering gjelde for stier tilrettelagt for syklister.[65]

To kriterier må være oppfylt:

- grunnen må være opparbeidet for et bestemt bruksformål
- allmennhetens tilgang til området må være til fortrengsel for denne bruken

KONFLIKTEN PÅ TJUVHOLMEN

Konflikten som oppstod sommeren 2014 på Tjuvholmen i Oslo er et praktisk eksempel på at arealplanen alene løste spørsmålet om allmennhetens adgang til området.

Spørsmålet var om allmenheten hadde rett til å bade fra stranden i et privat boligområde. Planen forutsatte at området etter utbygging skulle være åpent og tilgjengelig for allmenheten. Området var regulert til «offentlig trafikkområde», og bryggeanlegget var regulert til «badeanlegg». Det var ikke fastsatt begrensninger i bruken eller åpningstider i reguleringsplanens bestemmelser. Plan- og bygningsetaten konkluderte derfor med at allmenhetens adgang og bruken av området ikke kunne begrenses. Dermed var det ikke nødvendig å ta stilling til om stranden var innmark eller utmark i friluftslovens forstand.

Bruksformålet

Det generelle utgangspunktet er at tilrettelegging for bestemte formål, f.eks. terrengsykling, ikke i seg selv fører til at området regnes for å være «innmark».[66] Dette ble også bekreftet i rettssaken om Hovden alpinanlegg.

Arealplanen for området kan imidlertid gi veiledning for vurderingen. Selv om bestemmelsene i arealplanen ikke regulerer ferdselen i området, kan planens *arealformål* vise at intensjonen har vært at området skal være åpent for allmenheten. I rettssaken om Hovden alpinanlegg fremhevet Høyesterett at nedfartsområdet var regulert til «friområde» i reguleringsplanen, og at det talte for å anse nedfarten i anlegget for å være utmark. Begrunnelsen for å regulere et areal til friområde er nettopp å sikre allmennheten tilgang til området.

64 Jf. friluftsloven § 1a. Her nevnes også lignende arealer hvor fri ferdsel vil være til utilbørlig fortrengsel for bruken regnes for å være «innmark». Det siktes til areal med formål som likner de nevnte kategoriene (jordbruksformål eller boligformål), og ikke ytre karakteristikker ved arealet/terrenget.

65 Se blant annet Rt.2014.36 (Hovden Alpinanlegg) avsnitt 57.

66 Jf. Rt.1998.1164 (Furumoa)

TILBAKE TIL INNHOLD

Derimot skal det trolig en del mer til for at formålet i arealplanen alene kan brukes som argument for å anse området for å være innmark. I saken om Hovden alpinanlegg påpekte nemlig Høyesterett at underformålet «idrettsanlegg» ikke nødvendigvis fører til at området er å regne som innmark.[67]

Virkningene av at andre brukergrupper har tilgang til stiene

Allmennhetens ferdsel kan påvirke mulighetene for å utnytte et område til det formål det er tilrettelagt for. Det kan blant annet føre til konflikter med andre brukere, og øke risikoen for kollisjoner på stiene. Saken om **Hovden alpinanlegg** viser imidlertid at det skal mye til for at dette fører til at området anses for å være «innmark»:

«At nedfartene også brukes av andre skiløpere enn dem som bruker anlegget med hjelp av anleggseierens heiser, vil under normale forhold knapt være til fysisk fortrengsel for [utøverne i] anlegget. Særlig stor publikumstilstrømning, eller visse gruppers organiserte bruk av deler av nedfartene, kan nok likevel tenkes å føre til problemer fra tid til annen».[68]

Uttalelsen viser at konflikter fra tid til annen ikke er nok. I den samme saken viser Høyesterett til at slike konflikter normalt kan løses ved at kommunen regulerer ferdselen på stedet, eller ved at anleggseier fastsetter egne sikkerhetsregler for anlegget. Med andre ord skal problemer som følge av intensiv bruk av stiene i hovedsak løses av kommunen og/eller gjennom generelle sikkerhetsregler, og ikke ved å gi anleggseier eksklusiv rådighet. *Se kapittel 3.3 og 3.4 om mulighetene for å regulere ferdsel og sikkerheten i sykkelanlegg.*

Under arbeidet med friluftsloven ble også næringsinteresser fremhevet som et relevant hensyn i vurderingen av «innmark». Forarbeidene sier at innmarkskategorien kan tenkes å gjelde for «blant annet fornøyelsesparker og andre anlegg drevet på kommersiell basis». I rettssaken om Hovden alpinanlegg henviste derfor anleggseier til forarbeidene som argument for at skianlegget var å anse som «innmark», men argumentet førte ikke frem. Høyesterett påpekte at lovens forarbeider ikke er helt klare på dette punktet. Høyesterett la derfor ikke vekt på at fri ferdsel i anlegget kunne redusere inntektsmulighetene til anleggseier. [69]*Se avsnitt 3.5 om adgangen til å kreve inngangspenger til et utmarksområde etter friluftsloven § 14.*

VURDERINGEN AV «INNMARK» I RETTSPRAKSIS

FURUMOA SAKEN (RT. 1998.1164)
Høyesterett kom til at opparbeiding med gressplen og busker, og innretninger som båtslipp, utespiseplass og flaggstang ikke kunne føre til at et område som ellers vil være utmark regnes som innmark:

«...jeg ser ikke bort fra at det i noen sammenhenger kan være hensiktsmessig å anse et område i tilknytning til innretninger som innmark. I vårt tilfelle så kan jeg imidlertid vanskelig se at så er tilfelle. (...)».

HOVED ALPINANLEGG SAKEN (RT .2014. 36)
Saken gjaldt spørsmålet om anleggseier kunne nekte skiskole adgangen til å drive sin virksomhet i et alpinanlegg. Høyesterett kom til at nedfartene i et alpinanlegg ikke er naturlig å betrakte som innmark i friluftslovens forstand:

«de typiske nedfartene i et alpinanlegg må regnes som utmark i lovens forstand. Selv om de berørte områdene har vært gjenstand for adskillig opparbeidelse og til dels er tilsådd for å holde jordmassene på plass, er det unaturlig å se dem som «dyrket mark, engslått og kulturbeite».

67 *Jf. Rt. 2014.26 (Hovden alpinanlegg)*
68 *Jf. Rt.2014.36 (Hovden alpinanlegg)*
69 *Jf. Rt.2014.36 (Hoved alpinanlegg) avsnitt 62.*

TILBAKE TIL
INNHOLD

OPPSUMMERING:

Utgangspunktet er at sykkelstier regnes som «utmark» i friluftslovens forstand. Imidlertid kan stier tilrettelagt spesielt for terrengsykling etter en konkret vurdering anses for å være «innmark». Høyesteretts praksis viser at det skal mye til:

• Det forutsetter at turgåere eller andre bruker stiene i et omfang eller på en måte som gjør at stiene ikke lenger er egnet for terrengsykling. Så lenge det kun er tale om konflikter fra tid til annen som kan reduseres ved å regulere ferdsel i arealplanen, lokal forskrift eller gjennom egne orden- og sikkerhets-bestemmelser for anlegget, vil sykkelanlegget regnes som «utmark».

• Arealformålet i seg selv er ikke nok for å anse sykkelstiene for å være «innmark». Arealformål som indikerer at sykkelanlegget skal være tilgjengelig for allmenheten, taler for at området ikke er å anse som innmark, men «utmark», f.eks. regulering til friområde.

• Inntektsmulighetene til anleggseier er ikke avgjørende for vurderingen.

TILBAKE TIL
INNHOLD

B

Tilrettelegging

TILBAKE TIL
INNHOLD

Foto: Trysil Bike Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

Allemannsretten gir rett til å utnytte naturen som den er. Allemannsretten gir derimot ikke rett til å utføre fysiske tiltak for å lette ferdsel i naturen. Tema for del 2 av veilederen er adgangen til å tilrettelegge for terrengsykling i naturen. Før tilretteleggingsarbeidet kan igangsettes må følgende spørsmål avklares:

1. Har grunneier fått tilstrekkelig informasjon om det aktuelle prosjektet og gitt tillatelse til å utføre arbeidet?
2. Krever tiltaket dispensasjon fra bestemmelser i lov, forskrift og/eller kommunens planer?
3. Er tiltakets størrelse, virkninger eller tekniske utfordringer av et omfang som krever søknad og tillatelse fra kommunen?
4. Er tiltaket størrelse eller virkninger av et omfang som krever at det utarbeides reguleringsplan?
5. Hvem skal prosjektere, innhente offentlige tillatelser, og utføre arbeidet? Kan tiltakshaver selv stå for dette, eller krever tiltaket et eller flere ansvarlig foretak?

Den videre fremstillingen forsøker å besvare spørsmålene på generelt grunnlag. Kapittel 4 vil ta for seg hvilke forberedelser som kreves. Forholdet til grunneier behandles i kapittel 5. Deretter vil kapittel 6 ta for seg hvilke krav som stilles til tiltak som krever søknad og tillatelse. Hensikten er å klargjøre hva som skal til for at tilretteleggingsarbeidet kan igangsettes. I det følgende vil den som står for tilretteleggingsarbeidet omtales som «tiltakshaver» i tråd med begrepsbruken i plan- og bygningsloven.

TILBAKE TIL INNHOLD

Befaring med berørte interessenter er en viktig del av ethvert stiprosjekt. Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

4. FORBEREDELSER

4.1.

BEFARING

Tiltakshaver bør observere og undersøke området som er ønskelig å tilrettelegge før selve planleggingen tar til. Befaring er viktig for å kunne ta stilling til stiens lokalitet, hvilke spesielle hensyn i terrenget som må tas, og hvilke arbeidsmetoder som er hensiktsmessig. Observasjoner bør registreres og tiltaket bør markeres på et kart. Situasjonskart skal vedlegges en eventuell søknad til kommunen. Kartlegging av tilretteleggingsarbeidet er også nyttig i forbindelse med søknad om finansiell støtte til prosjektet.

Grunneier bør inviteres med på befaring og alternativer til det planlagte tiltaket bør diskuteres. Det viser seriøsitet i planleggingen, og kan gjøre det enklere å få grunneiers samtykke.

4.2.

SAMARBEID MED GRUNNEIER, KOMMUNEN OG BERØRTE INTERESSENTER

Tilrettelegging krever at grunneier, kommunen og lokale interessenter involveres i prosessen. Dette bør skje i en tidlig fase av planleggingsprosessen. Det er viktig at tiltakshaver investerer tid i å utvikle et godt samarbeid med grunneier - for å få grunneiers samtykke, og av hensyn til eventuelle fremtidige tilretteleggingstiltak på eiendommen.

Byggetiltak og større terrenginngrep krever som hovedregel også tillatelse fra kommunen. Tiltakshaver kan innkalle til forhåndskonferanse med kommunen for å få avklart hvilke regler som gjelder for det aktuelle tiltaket, og om tiltaket er søknadspliktig, *se kapittel 9.2.*

Det anbefales at tiltakshaver tar kontakt med berørte interessegrupper, herunder lokale friluftsorganisasjoner, næringsaktører og eventuelle rettighetshavere i området. Videre krever alle søknadspliktig tiltak at naboer varsles. *Se kapittel 9.3 om krav til nabovarsel.* Kommunen skal ivareta lokale interesser. Støtte i lokalsamfunnet underbygger behovet for tilrettelegging og kan bidra til gjennomslag hos kommunen dersom tiltaket krever det.

4.3.

PROSJEKTPLAN

Tilrettelegger bør utarbeide en prosjektplan tilpasset prosjektet og ambisjonsnivået. Planen skal sørge for at arbeidet systematiseres, målrettes og effektiviseres. Planen vil også være nyttig dokumentasjon i en eventuell søknad til kommunen. Planen bør inneholde tilstrekkelig dokumentasjon for prosjektet, som beskriver stiens størrelse og omfang, beliggenhet, bruksformål, målgruppe osv. Dette skal skape en felles forståelse for hva som bør gjøres, slik at grunneier og andre berørte interesser har tilstrekkelig grunnlag for å ta stilling til tiltaket.

Følgende innhold i prosjektplanen anbefales:

- Planbeskrivelse, der klart formulerte mål for arbeidet fremgår, kart og tegninger som viser det planlagte tiltaket, arbeidsmetode og hvordan arbeidet skal følges opp.
- Organisering av arbeidet, hvordan arbeidet skal organiseres og ansvar fordeles.
- Framdriftsplan, tidsrammen for arbeidet, milepæler, møtetidspunkter, innhenting av tillatelser og planlagt oppfølging av arbeidet
- Økonomi, beskrivelse av estimert ressursbruk

Opplysningskontoret for Terrengsykling har utarbeidet «Guide for utvikling av terrengsykkelstier- og anlegg» hvor det finnes mer informasjon om arbeid med strategi og master planer for sykkel. Guiden er tilgjengelig på Stibygg.no.

TILBAKE TIL INNHOLD

5. SAMTYKKE FRA GRUNNEIER

5.1.

KRAV TIL GRUNNEIERTILLATELSE

Alle fysiske tilretteleggingstiltak, fra fjerning av vegetasjon, klopplegging og terrenginngrep til byggetiltak og transportering av materialer, krever tillatelse fra grunneier og eventuelle rettighetshavere.[70] Tiltakshaver må avklare om det eksisterer en avtale om vedlikehold av stien mellom grunneier og andre turlag eller aktører. I så fall bør også turlaget eller aktøren informeres.

Samtykke fra grunneier må foreligge før tilretteleggingsarbeidet igangsettes. Grunneier må få tilstrekkelig informasjon om omfanget og virkningene av tiltaket, før eventuelt samtykke kan gis.

Dersom grunneier motsetter seg tilrettelegging, skyldes det gjerne at tilrettelegging åpner for aktivitet som fortrenger eller forstyrrer grunneiers egne næringsinteresser eller privatliv. Tilrettelegger bør kontakte grunneier på et tidlig stadium for å avklare hvilke ulemper tilrettelegging kan påføre grunneier, og forsøke å finne løsninger for å redusere disse ulempene. Respekt og forståelse for grunneiers interesser vil ofte være avgjørende for tillatelsen.

HVEM ER GRUNNEIER?

Tiltakshaver må skaffe seg oversikt over hvem som eier den aktuelle eiendommen. Området som er aktuelt å tilrettelegge kan være fordelt mellom flere grunneiere. www.seeiendom.no gir en oversikt over hvem som er grunneier(e) i området. Grunneier kan være private, kommunen, staten eller allmenning. Dersom grunneier er kommunen, staten eller allmenning må tilrettelegger kontakte den som forvalter eiendommen for grunneier.

70 Utgangspunktet om grunneiersamtykke kommer til uttrykk i friluftsloven § 35, se også markaloven § 9

TILBAKE TIL INNHOLD

5.2.

GRUNNEIERAVTALE

Samtykke fra grunneier kan være muntlig eller skriftlig. Ved muntlig samtykke må tilrettelegger alltid be om skriftlig bekreftelse fra grunneier. For å forhindre fremtidige konflikter om fordeling av ansvar og forpliktelser, er det viktig at tiltakshaver kan dokumentere at grunneier har gitt sitt samtykke, hvilke tiltak samtykke omfatter og hvilke vilkår som ligger til grunn for samtykke. Dette bør fremgå tydelig av en skriftlig avtale, datert og underskrevet av begge parter. Videre må tegninger og kart over planlagt trasé vedlegges avtalen.

Eksempel på avtalevilkår kan være at tilrettelegger skal stå for vedlikehold av eksisterende stier, skilting, merking, eller andre tiltak som bidrar til å kanalisere, styre og redusere eventuelle negative effekter av ferdsel på eiendommen. Videre kan vilkår om at tillatelsen skal tas opp til ny vurdering. Det kan avtales at dette skal skje regelmessig, på et angitt tidspunkt eller dersom uforutsette begivenheter inntreffer. Dette gir grunneier en trygghet som gjør det enklere å samtykke til prosjektet, og gir mulighet for evaluering og forbedring til fordel for begge parter. Partene bør også bli enige om hva som skal til for at grunneier kan trekke tillatelsen tilbake, samt konsekvenser ved eventuelle brudd på vilkårene i avtalen. Dette sikrer forutsigbarhet for begge parter, og er spesielt viktig av hensyn til den som skal investere i prosjektet.

INNGREPSHJEMMEL

En fremgangsmåte kommunen kan benytte for å tilrettelegge stier og løyper mot grunneierens vilje. Muligheten kan bare brukes i utmark.

Eksempelavtale for tilrettelegging og merking av stier som regulerer forholdet mellom tilrettelegger og grunneier/rettighetshaver, er tilgjengelig i *merkehåndboka.no*.

FRILUFTSLOVEN § 35:

«Kommunen kan varde og merke opp ruter og turstier i utmark, og den kan på bestemte steder bygge klopper eller bruer og sette i verk andre tiltak for å lette ferdselen langs ruter og turstier i utmark»

TILBAKE TIL INNHOLD

5.3.

DIALOG MED GRUNNEIER

Tilrettelegger bør sørge for regelmessig dialog med grunneier underveis i planleggingen og i forbindelse med driften. Endrer forholdene i området seg eller får tiltaket uventede virkninger, må grunneier informeres. Ved eventuell skade på eksisterende trasé kan tilrettelegger utbedre stien uten å kontakte grunneier på forhånd. Det forutsetter imidlertid at arbeidet ikke medfører endringer i forhold til de opprinnelige forholdene, eller brudd på avtalen inngått med grunneier. Nye tiltak eller endringer som ikke er regulert i avtalen med grunneier, krever derimot nytt samtykke fra grunneier. Dette bør skje skriftlig med henvisning til eksisterende avtale.

Enkle tilretteleggingstiltak kan også utføres av kommunen uten grunneiers tillatelse. *Les mer om denne muligheten i kapittel 5.4 under.*

5.4.

NÅR GRUNNEIER IKKE SAMTYKKER

Kommunens inngrepshjemmel

Tilrettelegging skal som hovedregel utføres etter frivillig avtale med grunneier. Etter friluftsloven § 35 har imidlertid kommunen såkalt «inngrepshjemmel». Det vil si at kommunen har adgang til å utføre bestemte tiltak for å lette fremkommeligheten på stien, uten grunneiers samtykke. Denne muligheten gjelder kun i utmark, og er ment å være en siste utvei, fordi forhandlingene med grunneier ikke har ført frem. Når lengre traséer skal merkes eller tilrettelegges, kreves ofte avtaler med et stort antall grunneiere. Dersom én grunneier motsetter seg merking eller tilrettelegging over sin eiendom, kan kommunen benytte denne muligheten.[71] Grunneier skal alltid varsles i god tid før arbeidet utføres.[72]

Hvilke tiltak kan utføres mot grunneiers vilje?

Kommunens adgang til å benytte inngrepshjemmel er begrenset til merking og varding av ruter og sykkelstier, samt klopplegging og anlegging av bruer i områder hvor det er nødvendig for å lette ferdselen på stien. Det fremgår av friluftsloven at også «andre tiltak» kan utføres av kommunen til dette formål. Forarbeidene til loven nevner blant annet adgangen til å fjerne hindringer på stien, for eksempel trær som har veltet og steiner som hindrer fremkommeligheten.[73] Videre kan busker og kratt fjernes for å hindre gjengroing av stien.

Ved behov for å gjennomføre større inngrep i terrenget, f.eks. hogst, bakkeplanering eller andre tiltak som kan være nødvendig for å anlegge ny trasé, gjelder hovedregelen om samtykke fra grunneier.

RETTSSAKEN OM KYSTSTI NESODDEN

Kommunen ønsket å anlegge og merke kyststi på Nesodden. Grunneier ville ikke godkjenne tiltaket og hevdet at kommunen ikke kunne benytte sin inngrepshjemmel da strekningen langs sjøen måtte regnes som innmark, og ikke utmark jf. friluftsloven § 1a. Høyesterett kom til at arealet langs sjøen var utmark, kommunen kunne derfor merke kyststien mot grunneierens ønske. Jf. Rt.2012.882

Adgang til å gi organisasjoner tillatelse til å utføre arbeidet

Kommunen kan gi organisasjoner som har til formål å fremme reise- og friluftsliv, tillatelse til å merke og varde stier i utmark. Dette gjelder kun adgangen til å merke og varde ruter. Fysiske tilretteleggingstiltak som bygging av klopper og bruer må kommunen selv stå for, med mindre organisasjonen har fått samtykke fra grunneier til å utføre tiltaket. Slike tiltak kan, avhengig av tiltakets omfang og virkninger, også kreve byggesøknad og tillatelse fra kommunen. *Se kapittel 6.2 om hvilke tiltak som er søknadspliktig.*

71 Jf. Prop. 88 L (2010-2011) s. 32-33.
72 Grunneier, den som leier eller har bruksrett til området regnes som «part» i saken med krav på varsel etter fvl. § 16.
73 Jf. Prop. 88 L (2010-2011) s. 32.

TILBAKE TIL INNHOLD

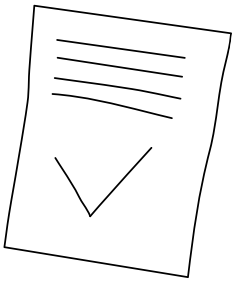

6. OFFENTLIGE TILLATELSER

OBS!

Tilrettelegging som er unntatt søknadsplikt - er fortsatt et «tiltak» som må være i samsvar med plan- og bygningsloven. Kommer tiltaket i konflikt med lovens bestemmelser, tilhørende planer eller forskrifter, vil tiltakshaver være avhengig av dispensasjon for å kunne gjennomføre arbeidet. Hvis ikke er tiltaket ulovlig. I så fall kan kommunen kreve arbeidet stanset eller tiltaket fjernet.

6.1.

INTRODUKSJON

Kapittelet gir en oversikt over hvilke tilretteleggingstiltak som krever tillatelse fra offentlige myndigheter.

I henhold til plan og bygningsloven § 1-6 skal ethvert «tiltak» være i samsvar med lovens bestemmelser med tilhørende forskrifter og planer. Visse tilretteleggingstiltak krever også søknad og tillatelse fra kommunen. Kapittel 6.2 tar for seg hvilke tiltak som er søknadspliktig. Kapittel 6.3 gir en oversikt over hvilke formål og bestemmelser i kommunens arealplaner som åpner for tilrettelegging.

Tiltak som kommer i konflikt med innholdet i den gjeldende planen, er i utgangspunktet ulovlig. Dette gjelder alle tilretteleggingstiltak, også tiltak som er unntatt søknadsplikten. Tiltakshaver kan imidlertid få tillatelse av kommunen til å fravike den aktuelle bestemmelsen eller formålet, dette krever en egen søknad om dispensasjon. *Hva som skal til for å få dispensasjon vil bli behandlet i kapittel 6.4. Videre kan visse tiltak på grunn av sitt omfang eller virkninger kreve reguleringsplan, se kapittel 6.5.*

TILTAKSBEGREPET

Plan- og bygningslovens tiltaksbegrep er definert i § 1-6. Her nevnes blant annet «terrenginngrep». Alle former for tilrettelegging i naturen som krever terrenginngrep er derfor å anse som et tiltak, uavhengig av størrelse og omfang.

Nødvendig rydding av vegetasjon uten terrenginngrep, er ikke å anse som «tiltak» i plan- og bygningslovens forstand.

6.2.

SØKNADSPLIKTIG TILTAK

Tilrettelegging for terrengsykling er søknadspliktig dersom arbeidet som skal utføres faller inn under en av kategoriene opplistet i plan og bygningsloven § 20-1 bokstav a-m, med mindre noe annet fremgår av unntaksbestemmelsene i loven eller byggesaksforskriften.[74]

Grensen mellom de ulike kategoriene opplistet i bokstav a-m i loven er ikke alltid klar. Flere alternativer kan tenkes å omfatte samme tiltak. Så lenge tiltaket faller inn under minst et av alternativene, er tiltaket søknadspliktig. Det er ikke slik at det er større sannsynlighet for å få tillatelse dersom tilrettelegger anvender kategorien «terrenginngrep», i stedet for kategorien «konstruksjon» i sin søknad til kommunen. Det er det konkrete tiltaket som er avgjørende for om kommunen gir sin tillatelse.

Byggetiltak krever som hovedregel søknad og tillatelse fra kommunen. Terrenginngrep uten byggverk eller konstruksjoner kan også være søknadspliktig dersom virkningene og størrelsen på tiltaket tilsier det. Virkningene vil kunne variere ut ifra naturforholdene på stedet. Det er derfor ikke mulig å gi en uttømmende liste over hvilke konkrete tilretteleggingstiltak som krever søknad om tillatelse. Dersom tiltakshaver er i tvil om det aktuelle tiltaket er søknadspliktig, må kommunen kontaktes for en avklaring.[75] Hvilke krav som stilles til søknadens innhold vil bli behandlet i kapittel 9.4.

I det følgende gjennomgås de alternativene som vurderes å være aktuelle for tilrettelegging for terrengsykling.

74 Jf. forskrift om byggesak SAK 10 (byggesaksforskriften).
75 Jf. plan og bygningsloven § 20-4.

TILBAKE TIL
INNHOLD

§ 20-1. TILTAK SOM OMFATTES AV BYGGE-SAKSBESTEMMELSENE

Følgende tiltak omfattes av byggesaksbestemmelsene i denne lov:

A. Oppføring, tilbygging, påbygging, under bygging eller plassering av bygning, konstruksjon eller anlegg

B. Vesentlig endring eller vesentlig reparasjon av tiltak som nevnt under bokstav A

C. Fasadeendring

D. Varig eller tidsbestemt bruksendring, vesentlig utvidelse eller vesentlig endring av tidligere drift av tiltak som nevnt under bokstav A

E. Riving av tiltak som nevnt i bokstav A

F. Oppføring, endring eller reparasjon av bygningstekniske installasjoner

G. Oppdeling eller sammenføyning av bruksenheter i boliger samt annen ombygging som medfører fravikelse av bolig

H. Oppføring av innhegning mot veg

I. Plassering av skilt- og reklameinnretninger

J. Plassering av midlertidige bygninger, konstruksjoner eller anlegg

K. Vesentlig terrenginngrep

L. Anlegg av veg, parkeringsplass og landingsplass

M. Opprettelse av ny grunneiendom, ny anleggseiendom eller nytt jordsameie, eller opprettelse av ny festegrunn for bortfeste som kan gjelde i mer enn 10 år, eller arealoverføring, jf. matrikkellova.

Departementet kan gi forskrifter om hvilke tiltak som omfattes av bestemmelsen.

§ 20-2. SØKNADSPLIKT

«Tiltak som nevnt i § 20-1, kan ikke utføres uten at søknad på forhånd er sendt kommunen og den deretter har gitt tillatelse, med mindre unntak følger av §§ 20-5, 20-6, 20-7 eller 20-8. Der det kreves dispensasjon, kan ikke tiltaket utføres før dette er søkt om og gitt.»

TILBAKE TIL INNHOLD

6.2.1.

OPPARBEIDELSE AV STI OG ETABLERING AV SYKKELANLEGG

Søknadsplikt for «vesentlig terrenginngrep»

Etablering av sykkelsti eller tilretteleggingstiltak på eksisterende stier som fører til endringer i det naturlige terrenget utgjør et terrenginngrep, for eksempel som følge av graving, bruk av masse til oppdemming og liknende tiltak. Søknadsplikten utløses dersom terrenginngrepet er å anse som «vesentlig». Dette må alltid vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Forholdene på stedet og virkningene for omgivelsene vil være avgjørende:

Hvordan fremstår terrenget før og etter arbeidet er utført?

Avviket fra opprinnelig terrengnivå er avgjørende. Etablering av sykkelsti i skrått terreng krever gjerne opparbeidelse for å sikre drenering og unngå erosjon. I så fall kan det være nødvendig å kutte bredden på stien ut av den hellende siden helt ned til kompakt mineraljord. Dersom avviket er større enn 3 meter må tiltaket anses for å være et vesentlig terrenginngrep. *Se unntak for «mindre fylling og planering» under.*

Kutting av trase i skrående terreng. Avvik over 3 m. fra opprinnelig terreng medfører søknadsplikt.

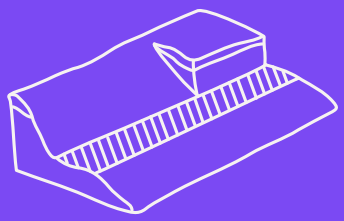

TILBAKE TIL INNHOLD

Når er terrenginngrepet vesentlig? Forholdene på stedet og virkningene for omgivelsene vil være avgjørende. Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Virkningene for omgivelsene

Tilrettelegging som fører til fysiske endringer i terrenget, endringer i bruken eller stor slitasje, kan føre til at tiltaket er å anse som et «vesentlig» terrenginngrep. Dette kan tenkes å være tilfelle dersom en ordinær tursti tilrettelegges ved å bygge doserte svinger og/eller tekniske elementer på en måte som gjør at stien endrer karakter og/eller bruksformål. Tilsvarende kan tenkes i forbindelse breddeutvidelse av stien med formål å tilrettelegge for mer intensiv bruk.

Vurderingen av virkningene er særlig streng i områder hvor arealplanen forutsetter at naturen skal være uberørt, f.eks i områder regulert til «naturområde. Tilsvarende gjelder i områder som er vernet etter naturmangfoldloven eller kulturminneloven.

Unntak fra søknadsplikten: mindre tiltak utendørs

«Mindre tiltak utendørs» kan være unntatt fra søknadsplikten. Byggesaksforskriften presiserer hvilke tiltak dette gjelder. Der nevnes blant annet «mindre fylling eller planering av terreng».

Følgende forhold må tas i betraktning når det skal vurderes om man har å gjøre med et tiltak som ikke krever søknad:

PBL.§ 20-5: TILTAK SOM ER UNNTATT FRA SØKNADSPLIKT

«For følgende tiltak som nevnt i § 20-1, er søknad og tillatelse ikke nødvendig dersom disse er i samsvar med plan»...

Bokstav e) mindre tiltak utendørs»

Byggesaksforskriften § 4-1 bokstav d) nr. 7: unntak for mindre fylling eller planering av terreng

«Tiltaket må uansett ikke føre til mer enn 3,0 m avvik fra opprinnelig terrengnivå i spredtbygd strøk (...). Avstand fra fyllingsfoten til nabogrense må være minst 1,0 m»

- **Høydebegrensning:** Tiltaket må ikke føre til mer enn 3 meters avvik fra opprinnelig terrengnivå. Avviket beregnes ut ifra høydeforskjeller i forhold til terrenget før tiltaket ble påbegynt.[76] Videre må avstand fra fyllingsfoten til nabogrense ikke overskride 1,0 meter.

- **Begrensning i omfang:** Det er kun «mindre» terrenginngrep (fylling eller planering) som er unntatt fra søknadsplikten. Det vil si at terrenginngrep under 3 meter likevel kan være søknadspliktig dersom tilretteleggingsarbeidet strekker seg utover et lengre parti.

- **Virkningene på omgivelsene:** Selv om tiltaket rent størrelsesmessig er å anse som et mindre tiltak, så er det ikke dermed gitt at tiltaket er unntatt søknadsplikt. Tiltakets innvirkning på omgivelsene må også vurderes. Terrenginngrep som kan få betydelige virkninger for omgivelsene regnes for å være et «vesentlige terrenginngrep». I sårbart terreng eller i et verdifullt kulturlandskap kan det derfor tenkes at også mindre fylling eller planering i terrenget kan få virkningene som utløser søknadsplikt

- **Samlet vurdering av terrenginngrep på stedet:** Flere mindre terrenginngrep kan over tid føre til like store endringer i terrenget som ett vesentlig terrenginngrep. Mindre terrenginngrep kan derfor utløse søknadsplikt når inngrepet ses i sammenheng med tidligere inngrep.[77] Det anbefales å kontakte kommunen dersom det er tvilsomt hvorvidt man står overfor et slik tiltak.

76 Byggesaksforskriften § 4-1 skiller mellom tiltak oppført i «spredtbygd» og «tettbygd strøk». For tilretteleggingstiltak i naturen er det kriteriene for tiltak i spredtbygd strøk som er naturlig å legge til grunn.

77 Jf. Ot.prp. nr. 57 (1985-1986) kap. 7.5.2, se tilsvarende i Ot. prp. nr. 45 (2007-2008) side 313.

TILBAKE TIL INNHOLD

MERKING AV STIEN, FJERNING AV VEGETASJON ELLER FELLING AV TRÆR KREVER IKKE SØKNAD OG TILLATELSE

Tilrettelegging som begrenser seg til merking av stien, fjerning av vegetasjon eller hogst av trær er ikke søknadspliktig. Dette ble slått fast under arbeidet med loven:

«Når det gjelder muligheten for å innføre søknadsplikt for fjerning av vegetasjon, er departementet også enig med Bygningslovutvalget i at dette vil være alt for omfattende og vanskelig å følge opp, og derfor ikke aktuelt. Det samme gjelder innføring av søknadsplikt for nærmere bestemte tiltak i særskilte områder, for eksempel hogging av trær/vesentlig inngrep i vegetasjon i områder regulert til friområde eller bevaring. Departementet antar at planbestemmelsene for slike områder i tilstrekkelig grad vil klargjøre hva som er lovlig innenfor slike reguleringsformål, og at det derfor er lite å vinne ved å generelt innføre søknadsplikt for [slike] tiltak (...)» Jf. Ot.prp nr. 45 (2007-2008) punkt 6.5.6

Som departementet understreker vil normalt bestemmelser i gjeldende arealplaner eller lokale forskrifter klargjøre hvorvidt slike tiltak er tillatt eller ikke. Gjelder det begrensninger i adgangen til å merke stien, fjerne vegetasjon eller hogge trær må det søkes om dispensasjon fra bestemmelsen.

6.2.2. ANLEGG AV VEI

«Anlegg av vei» er søknadspliktig.[78] Forarbeidene til loven understreker at selv enkle veier er søknadspliktig, og at begrepet vei omfatter turløyper, skiløyper o.l. Det forutsetter at det er tale om en viss opparbeidelse utover fjerning av vegetasjon, for eksempel grusing og/eller masseutskiftning.[79] Altså vil opparbeiding av sykkeltrasé, som fremstår som en turvei eller skiløype i størrelse og virkning, falle inn under kategorien «anlegg av vei». Kategorien kan blant annet tenkes å omfatte etablering av en større konkurranseløype eller utbygging av trasé for sykling som også skal benyttes til skiløype vinterstid. En trasé på størrelse med en turvei eller skiløype vil også falle inn under «vesentlig terrenginngrep», *se kapittel 6.2.1.* Offentlige veier regulert i veiloven faller utenfor.[80] For naturområdene rundt Oslo og nabokommunene gjelder markaloven som har særregler for oppføring av stier og turløyper i naturen.[81]

6.2.3. TILRETTELEGGING SOM INVOLVERER BYGGVERK

Søknadsplikt for oppføring, påbygg og plassering av byggverk på stien

Tilrettelegging som krever «konstruksjoner eller anlegg» er søknadspliktig.[82] Med konstruksjoner og anlegg menes alle former for byggverk.[83] Eksempler på byggverk på eller i tilknytning til stiene kan være brooverganger, større klopper,

78 Jf. plan- og bygningsloven § 20-1 bokstav l.
79 Jf. Ot.prp nr. 39 (1993-1994) s. 142.
80 Jf. Lov 21 juni 1963 nr. 23 om vegar (vegloven).
81 Jf. Lov 5. juni 2009 nr. 35 om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (markaloven), se § 9.
82 Jf. plan- og bygningsloven § 20-2, se § 20-1 bokstav a, b, d og j.
83 Innjord m.fl. s. 557.

TILBAKE TIL INNHOLD

Større trekonstruksjoner i terrengsykkelstier vil som regel medføre søknadsplikt. Foto: Hans Martin Nysæter

TILBAKE TIL INNHOLD

plattformer, tunneler og andre tiltak som krever byggemateriale. Tilrettelegging av tradisjonelle stier vil normalt begrenses til klopplegging over bekker eller i vått terreng for å bedre framkommelighet, forebygge eller redusere slitasje på terrenget. Slike tiltak er det ikke naturlig å omtale som «byggverk», og er som hovedregel ikke søknadspliktig - med mindre arbeidet krever terrenginngrep som etter sin størrelse, omfang eller virkning er å anse som «vesentlig» terrenginngrep, *se kapittel 6.2.1.*

Søknadsplikt for vesentlige endring eller reparasjon av byggverk på stien

«Vesentlig endring og reparasjon» av konstruksjoner og byggverk på stien er søknadspliktig. Kategorien omfatter ikke nødvendig vedlikeholdsarbeid og rutinemessige sikkerhetstiltak. Retten til å utføre slike tiltak må forstås som en del av den opprinnelige tillatelsen til å etablere sykkelstien, og krever derfor ikke egen søknad om tillatelse.

Rutinemsssig vedlikehold av konstruksjoner er ikke søknadspliktig. Foto: Duane Butcher

TILBAKE TIL INNHOLD

Hvilke endringer og reparasjoner som er «vesentlig» avhenger av omfanget, virkningene og hvor komplisert arbeidet er, herunder hvilke faglige kvalifikasjoner som kreves. Følgende tiltak vil typisk regnes som «vesentlig endring og reparasjon»:

- Utvidelse av konstruksjoner som fører til at sykkelanlegget i sin helhet får et større preg av tilrettelegging.
- Endringer eller reparasjon av sykkelsti i et sårbart naturområde som etterlater tydelige spor i terrenget, for eksempel som følge av maskinbruk. Les mer om krav til tillatelse til motorferdsel i utmark under i kapittel 7.5.
- Utskiftning av konstruksjoner som i praksis medfører at stien eller anlegget endrer karakter, for eksempel fornyelse av alle klopper eller andre innretninger på stien.
- Kompliserte endringer eller reparasjoner som vil få konsekvenser for sikkerheten dersom arbeidet ikke utføres faglig forsvarlig. Dette kan tenkes i forbindelse med endringer eller reparasjon av bærende materialer eller forsterkninger hvor svikt kan få alvorlige konsekvenser for sikkerheten til syklistene, f.eks. i tilknytning til brooverganger.

Listen over gir ikke en komplett oversikt, men er eksempler på endring og reparasjon som typisk regnes for å være «vesentlige». Omfanget og virkningene av endringen eller reparasjonsarbeidet må vurderes konkret i hver enkelt sak. Dersom man er i tvil om arbeidet er søknadspliktig, bør kommunen kontaktes for en avklaring.

Unntak fra søknadsplikten: nødvendig sikringsarbeid etter akutte hendelser

Dersom naturskade, ulykker eller lignende akutte hendelser medfører svikt eller skade på konstruksjoner på stien, kan nødvendig sikringstiltak gjennomføres uten at det stilles krav til tillatelse fra kommunen. Sikringstiltaket må i så fall være «nødvendig» for å hindre at det oppstår ytterligere skade på konstruksjonen, eller for å redusere faren for skade på syklister som bruker stien eller sykkelanlegget.[84]

BYGGESAKSFORSKRIFTEN § 4-4. UNNTAK FOR NØDVENDIGE SIKRINGSTILTAK ETTER AKUTTE HENDELSER

«Er et eksisterende byggverk påført skade som følge av brann, naturskade, ulykke eller lignende akutt hendelse, kan eier eller den ansvarlige, uten krav om søknad og tillatelse etter plan- og bygningsloven § 20-2, gjennomføre nødvendige sikringstiltak for å hindre at det oppstår ytterligere skade på byggverket, eller fare for skade på personer, eiendom eller miljøet.

Sikringstiltak etter første ledd omfatter etablering av midlertidig bæring og understøttelser, midlertidig tetting og sikring, fjerning av ødelagte bygningsdeler og installasjoner.

Det er ikke tillatt å bruke byggverket dersom personsikkerheten ikke er ivaretatt.

Eier eller den ansvarlige har ansvar for at sikringstiltak utføres i samsvar med bestemmelser gitt i eller i medhold av plan- og bygningsloven eller annet regelverk (...)»

84 Jf. Prop. 110 L (2016 - 2017).

Tilrettelegging med klopper, broverganger og liknende konstruksjoner krever at sikkerheten til syklistene er vurdert og tilstrekkelig ivaretatt, *se veilederens del C om ansvaret for sikkerheten på stiene*. Ved akutt skade på stiens innretninger anbefales det å sette opp varsel om at utbedringsarbeid pågår og henvise til alternativ rute frem til kontroll og eventuelle sikringstiltak er gjennomført.

Generelle krav til sikkerhetsarbeidet:

Sikringstiltaket må, uavhengig av om tiltaket krever byggesøknad, være i samsvar med lov, forskrift og arealplanen for området. *Se kapittel 6.3 om forholdet til kommunens arealplaner, og kapittel 7 om eventuelle andre regler som tiltakshaver må overholde.* Det er viktig å være bevisst på at anleggseier har begrenset adgang til å oppføre sperringer eller på annen måte vanskeliggjøre ferdsel i utmark.[85] *Se kapittel 3.6.* Begrensningen er ikke til hinder for sperringer som er midlertidig og/eller nødvendige, for eksempel dersom fortsatt bruk av stien utgjør en risiko, eller ved behov for utbedring av stien. Det forutsetter at hensikten med sperringen er å unngå skade på syklistene eller andre brukere, og at sperringen er begrenset til tidsrommet hvor utbedring foregår. Slike tiltak er i tråd med friluftsloven - som åpner for sperringer som tjener eierens interesser. Anleggseier har nødvendigvis en interesse i å forhindre skade på syklister som benytter anlegget, både av hensyn til driften, og for å unngå eventuelt søksmål for skade som skyldes manglende utbedringsarbeid. *Se kapittel 12 om anleggseiers ansvar for sikkerheten på tilrettelagte stier.*

Dersom sperringen hindrer turgåeres tilgang til friluftsområdet, og utbedring vil pågå over en lengre tidsperiode, bør det oppføres skilt med tydelig varsel, og med henvisning til en alternativ trasé i perioden utbedringsarbeidet pågår.

Vedlikeholdsarbeid i Trysil Bike Arena.
Foto: Trysil Bike Arena

6.2.4. TILRETTELEGGING SOM KREVER MIDLERTIDIG INNRETNINGER ELLER BYGGVERK

Søknadsplikt for midlertidige byggverk

Plassering av midlertidige konstruksjoner og andre byggverk er søknadspliktig. Byggverket regnes som «midlertidig» dersom det skal fjernes før det har gått to år. Eksempler på midlertidige innretninger er mobile toaletter, salgsboder, arrangementstelt og tribuneanlegg i forbindelse med arrangementer og konkurranser. Kommunen kan stille som vilkår for tillatelsen at tiltakshaver skal varsle kommunen når det midlertidige tiltaket fjernes.[86] Loven gjør unntak fra søknadsplikten for visse midlertidig byggverk (se under). Byggverk som skal plasseres lenger enn to år vil betraktes som et ordinært søknadspliktig byggverk.

Unntak fra søknadsplikten: byggverk som skal fjernes før det har gått to måneder, og byggverk på eller i tilknytning til byggetomt

Byggverk som skal fjernes før det har gått to måneder kan plasseres på stien uten søknad om tillatelse.[87]

Plassering av konstruksjoner utover to måneder utløser som hovedregel søknadsplikt. Gjelder det derimot et byggverk på eller i direkte tilknytning til byggetomten hvor tilretteleggingsarbeidet skal pågå, kan innretningen plasseres lenger enn to måneder uten tillatelse fra kommunen.[88] Slike innretninger kan blant være brakke med nødvendig utstyr, containere, tilhenger og liknende innretning til oppbevaring av masser, eller materialer til utbygging av sykkelanlegget. Fremkomstmiddel (f.eks. en tilhenger eller bil med lasteplan) kan innrettes til et slikt formål, så lenge den står plassert på samme sted gjennom hele arbeidsperioden. Fremkomstmiddel som brukes til transport av personer eller materialer, faller utenfor. Bruk av motorisert ferdsel i naturen krever alltid egen tillatelse, *se kapittel 7.5.*

85 Jf. friluftsloven § 13. Tilsvarende begrensning fremgår også av plan og bygningsloven § 30-5 som gjelder generelt, uavhengig av området regnes for å være «utmark» eller «innmark».
86 Jf. Plan- og bygningsloven. § 21-4 femte ledd bokstav c.
87 Jf. Plan- og bygningsloven. § 21-4 femte ledd bokstav c.
88 Jf. byggesaksforskriften § 4-2 første ledd bokstav a.

TILBAKE TIL INNHOLD

Det må være tale om en reell byggeplass

Arbeidet som pågår må ha et visst omfang og kontinuitet. Enklere tilretteleggingstiltak på eksisterende stier gir ikke adgang til å plassere midlertidige innretninger over et lenger tidsrom. Større prosjekter som krever oppbevaring av materialer og lignende kan derimot tenkes å åpne for en slik mulighet. I så fall kan innretninger og midlertidig byggverk plasseres på stedet uten at det kreves egen søknad og tillatelse. Dette forutsetter nødvendigvis at kommunen har gitt tillatelse til utførelsen av selve tiltaket.

Innretningen kan plasseres på **selve byggetomten, eller på en tomt i nærheten.** Plassering av innretningen må oppfylle følgende kriterier:

- Innretningen må ha direkte sammenheng med tilrettelegingsarbeidet, og ikke stå oppført lenger enn det som er nødvendig for å fullføre arbeidet.[89]
- Innretningen må plasseres slik at den ikke fører til ulempe for omgivelsene eller står i veien for friluftslivet i området.
- Innretningen må straks fjernes når to måneder har gått. Etter dette vil plasseringen være ulovlig, med mindre tilrettelegger på forhånd har søkt og fått tillatelse til plassering utover to måneder.

Generelle krav til midlertidige byggverk:

Midlertidig tiltak må, uavhengig av om tiltaket krever søknad og tillatelse, være i samsvar med øvrig lover og regler. Plan- og bygningsloven oppstiller et generelt krav til at midlertidige innretninger ikke må plasseres slik at de hindrer ferdsel i område eller på annen måte fører til vesentlig ulempe for omgivelsene.[90] Kommunen vil derfor avslå søknad om oppføring av innretninger med slike virkninger. Dersom innretningen ikke er søknadspliktig, vil det være opp til tiltakshaver å vurdere om plasseringen hindrer ferdsel eller er til vesentlig ulempe for omgivelsene. I så fall vil plasseringen av innretningen være avhengig av dispensasjon fra loven. *Se kapittel 6.4 om søknad om dispensasjon.*

6.2.5. OPPSETTING AV SKILT PÅ STIENE

Oppsetting av skilt er som hovedregel søknadspliktig. Unntak fra søknadsplikten gjelder for skilt under 3 kvadratmeter som monteres flatt på vegg.[91] Er det derimot tale om å montere flere skilt på samme fasade krever tiltaket søknad og tillatelse fra kommunen. *Se kapittel 3.6 om hvilke generelle krav som gjelder for oppsetting av skilt på stiene.*

UNNTAK FOR PLASSERING AV MIDLERTIDIG BYGGVERK OG INNRETNINGER PÅ BYGGETOMT

BYGGESAKSFORSKRIFTEN § 4-2. UNNTAK FOR PLASSERING AV SÆRSKILT BYGNING, KONSTRUKSJON ELLER ANLEGG

Følgende tiltak kan plasseres uten søknad eller tillatelse:

a) Bygninger, konstruksjoner eller anlegg på eller i direkte tilknytning til bygge- eller anleggstomt hvor arbeid pågår (...). Plan- og bygningsloven § 30-5 gjelder tilsvarende for disse tiltakene.

PLAN OG BYGNINGSLOVEN § 30-5. KRAV TIL MIDLERTIDIGE BYGNINGER, KONSTRUKSJONER ELLER ANLEGG

«Midlertidige bygninger, konstruksjoner eller anlegg, jf. § 20-1 første ledd bokstav j, må ikke plasseres slik at de hindrer allmenn ferdsel eller friluftsliv, eller på annen måte fører til vesentlig ulempe for omgivelsene. For ovennevnte tiltak gjelder bestemmelser gitt i eller i medhold av loven så langt de passer. Departementet kan gi forskrift om krav til midlertidige bygninger, konstruksjoner og anlegg. Departementet kan videre gi forskrifter om hvilke krav som gjelder for anleggsbrakker som skal stå lenger enn to år i direkte tilknytning til bygge- eller anleggstomt hvor arbeid pågår».

89 Jf. plan-og bygningsloven 30-5, se SAK § 4-2 annet ledd.
90 Jf. plan- og bygningsloven § 30-5.
91 Jf. byggeforskriften § 4-1 første ledd bokstav d nr. 4.

Midlertidige oppbevaringsplasser for material og utstyr til godkjente tiltak krever ikke egen tillatelse fra kommunen. Foto: Tråkk 'n' Roll

6.3.

FORHOLDET TIL KOMMUNENS AREALPLANER

6.3.1. TILRETTELEGGING I SAMSVAR MED KOMMUNENS AREALPLANER

Kommunens arealplan gir føringer for hvordan arealene innenfor et område skal utnyttes. Det finnes ulike typer arealplaner; kommuneplanens arealdel, kommunedelplan og reguleringsplan (områdeplan eller detaljplan). Tilretteleggingstiltaket kan berøres av flere planer. Den som skal tilrettelegge for terrengsykling må finne frem til planene som gjelder for området som skal tilrettelegges, hvilke arealformål området er regulert til, og hvilke krav som stilles i planens bestemmelser. Kommunen kan gi nærmere informasjon om dette.

Arealplanene bestemmer hvilke tiltak som kan tillates utført i område, og hvilke tiltak som krever søknad om dispensasjon fra planen. Plan- og bygningsloven omtales som en «ja-lov». Det betyr at tiltakshaver har krav på å få sin søknad innvilget dersom tiltaket er i samsvar med arealplanens formål og bestemmelser.

KOMMUNEPLANENS AREALPLAN

En oversiktsplan over hele kommunen som angir framtidig arealbruk. Planen består av et plankart med bestemmelser og en planbeskrivelse. Det kan vedtas kommunedelplan for mindre sammenhengende områder innenfor kommunen. Arealbruken kan detaljeres og konkretiseres i reguleringsplan.

BEHOVET FOR EN STI- OG LØYPEPLAN

I områder hvor det er et stort press på tilrettelegging for ulike friluftsaktiviteter, bør kommunen utarbeide en egen sti- og løypeplan og integrere denne i utarbeidelsen av arealplanen for området. Dette vil sikre variert og helhetlig tilrettelegging for terrengsykling og gjør det enklere for aktører i terrengsykkelbransjen å innrette sine planer og prosjekter etter kommunens ønske.

TILBAKE TIL INNHOLD

AREALFORMÅL

Kommuneplanens arealdel og den mer detaljerte reguleringsplanen inndeler arealene i kommunen i ulike arealformål. Arealformålene angir hvilken bruk eller funksjonen arealet skal ha. Dersom det er behov for å spesifisere arealformålet kan arealet deles inn i ulike underformål.

Det er altså ikke opp til kommunen å vurdere om tiltaket er ønskelig eller hensiktsmessig, men hvorvidt tiltaket er i samsvar med arealplanen for området. Begrunnelsen for å oppstille krav til søknad og tillatelse er at kommunen har behov for kontrollere at nye tiltak ikke er i strid med arealplanen. Tiltak som innebærer en annen utnyttelse av området enn det planen legger opp til er avhengig av at eksisterende plan endres, eller at kommunen vedtar ny plan for området, *se kapittel 6.5*.

I det følgende vil vi belyse ulike arealformål, underformål og bestemmelser som kan ha betydning for adgangen til å tilrettelegge for terrengsykling. Veilederen gir ikke en uttømmende oversikt. Spørsmålet om tilrettelegging for terrengsykling er i samsvar med arealplanen og må i hvert enkelt tilfelle vurderes i forhold til det konkrete tiltaket, og arealplanen som gjelder for det aktuelle område.

BEBYGGELSE OG ANLEGG:

Område for bebyggelse og anlegg av forskjellig art.

UNDERFORMÅL:

Boligbebyggelse, fritidsbebyggelse, sentrumsformål, kjøpesenter, forretninger, bebyggelse for offentlig eller privat tjenesteyting, fritids- og turistformål, råstoffutvinning, næringsbebyggelse, idrettsanlegg, andre typer anlegg, uteoppholdsarealer, grav- og urnelunder.»

6.3.2. PLANENS AREALFORMÅL

6.3.2.1. BEBYGGELSE OG ANLEGG

Generelt om arealformålet[92]

Arealformålet angir område hvor bebyggelse og anlegg av forskjellig art er, eller skal bli, den dominerende arealbruken. [93]Arealformålet åpner i utgangspunktet for oppføring av bygg- og anleggsmessige tiltak i forbindelse med tilrettelegging for terrengsykling. Dette kan for eksempel være utbygging av broovergangner, klopper og andre byggmessige tiltak på stien eller i sykkelanlegget. Avgjørende for om tilrettelegging skal tillates etter søknad er om tiltaket er i samsvar med underformål, bestemmelser eventuell hensynssone angitt i planen.

Underformål

Fritids og turistformål: Areal for kommersiell virksomhet i form av turist- og aktivitetstilbud. Underformålet kan åpne for terrengsykkelanlegg, med mindre det er i strid med bestemmelser i planen eller reguleringsplanen spesifiserer et annet turistformål, for eksempel fornøyelsespark eller en bestemt temapark.

Idrettsanlegg og andre anlegg: Areal for utbygging av idrettsanlegg og tilsvarende anlegg. Underformålet åpner for etablering av sykkelanlegg, med mindre dette er i strid med bestemmelsene i planen, eller reguleringsplan for området spesifiserer type anlegg som utelukker terrengsykkelanlegg (f.eks. golfbane eller galoppbane). [94]

Uteoppholdsarealer: Areal for lekeplass og friområder i tilknytning til utbygde områder.

92 Jf. plan- og bygningsloven § 11-7 nr. 1.
93 Jf. Ot.prp. nr. 32 (2007-2008) s. 214.
94 Jf. Ot.prp. nr. 32 (2007 - 2008) s. 215.

TILBAKE TIL INNHOLD

6.3.2.2. GRØNNSTRUKTUR

Arealformålet[95]

Arealformålet angir helt eller delvis sammenhengende, vegetasjonspreget områder som ligger innenfor eller i tilknytning til byer eller tettsteder.[96] Arealformålet skal sikre at de eksisterende grøntområdene i tilknytning til bebygde strøk er tilgjengelige for allmenheten. Videre skal arealformålet legge til rette for sammenhengende turveinett fra grøntområdene, og ut til friluftsområdene utenfor bebygde strøk - normalt områder som inngår i «LNFR-formålet», *se kapittel 6.3.2.3.*[97]

Det er i utgangspunktet ikke tillatt å oppføre byggverk innenfor et grønnstruktur-område, med mindre tiltaket er egnet til å fremme arealformålet. Toaletter, benker og stier kan være eksempler på slike tiltak. Underformål, hensynssone og bestemmelser til arealformålet er avgjørende for hvilken grad av tilrettelegging som er tillatt.

Underformål

Naturområde: Areal som skal ha liten grad av inngrep. Det skal ikke iverksettes tiltak som kan endre de naturgitte forholdene. Byggetiltak og terrenginngrep med formål å tilrettelegge for terrengsykling krever derfor søknad om dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4.*

Turdrag, friområder og parker: Arealer som kan være tilrettelagt for ferdsel, utsiktspunkter og aktiviteter.[98] Felles for de tre underformålene er at eksisterende terreng og vegetasjon skal tas vare på i størst mulig grad, og at allmennheten skal ha tilgang til områdene - derfor er det som hovedregel ikke adgang til å kreve betaling for bruk av tilrettelagte stier eller sykkelanlegg.

6.3.2.3. LANDBRUKS-, NATUR- OG FRILUFTSFORMÅL, SAMT REINDRIFT (LNFR)

Arealformålet[99]

Arealformålet angir områder som skal utnyttes til landbruk, reindrift eller bevares av hensyn til natur- og friluftsinteresser.[100] Dette er arealer som skal være ubebygget, eller bare bebygges i tilknytning til landbruk eller reindrift. De store utmarksarealene i høyfjellet, skogsområder og tynt befolkede kystområder skal normalt reguleres til dette formålet. Tilsvarende gjelder for delvis utbygde områder for å hindre ytterligere utbygging. [101]

GRØNNSTRUKTUR:

Sammenhengende, vegetasjonspregede områder som ligger innenfor eller i tilknytning til bebygde strøk.

Underformål:

Naturområder, turdrag, friområder og parker.

LNFR FORMÅLET:

Områder utenfor bebygde strøk; landbruksområder, store utmarksområder i fjellet, skogsområder og tynt befolkede kystområder.

TO ALTERNATIVE UNDERFORMÅL:

- ***Areal for nødvendige tiltak for landbruk og reindrift og gårdstilknyttet næringsvirksomhet basert på gårdens ressursgrunnlag***
- ***Areal for spredt bolig-, fritids- eller næringsbebyggelse, m.v.***

95 Jf. plan- og bygningsloven § 11-7 nr. 3.
96 Arealformålet «grønnstruktur» må holdes atskilt fra leke- og friområder i tilknytning til utbyggingsområder som inngår i underformålet uteoppholdsarealer under arealformålet «bebyggelse og anlegg» (se avsnitt 6.3.2.1). Grønnstruktur-områder skal ikke være knyttet til bestemte utbyggingsområder. I stedet skal arealformålet mer generelt ivareta hensynet til naturvern og friluftsinteresser.
97 Ot.prp. nr. 32 (2007 - 2008) s. 214.
98 Turdrag åpner for å tilrettelegge og etablere stier. Friområde er et avgrenset område som skal være tilgjengelig for allmenn ferdsel og opphold. Parker er områder som kan opparbeides og tilrettelegges fullstendig for et bestemt formål, og kan tenkes å åpne for utbygging av sykkelanlegg.
99 Jf. plan- og bygningsloven § 11-7 nr. 5.
100 Landbruks- natur- og friluftsformål skal angis som et samlet formål. Formålet kan spesifiseres nærmere gjennom underformål og bestemmelser. I reguleringsplan kan derimot delformålene landbruksformål, naturformål og friluftsformål angis «hver for seg», se kapittel 6.3.2.4.
101 Jf. Ot.prp. nr. 32 (2007 - 2008) s. 215.

TILBAKE TIL INNHOLD

Underformål

Kommuneplanens arealdel åpner for to alternative underformål:[102]

Areal for nødvendig tiltak for landbruk, reindrift og gårdstilknyttet næringsvirksomhet: Her vil byggetiltak i forbindelse med tilrettelegging for terrengsykling ikke være tillatt. Landbruk (evt. reindrift) skal være den dominerende arealbruken.

Areal for spredt bolig-, fritids-, eller næringsbebyggelse som ikke har tilknytning til tradisjonell gårdsbasert virksomhet: Arealplanen skal angi et av delformålene «boligbebyggelse», «fritidsbebyggelse» eller «næringsbebyggelse». Område regulert til fritidsbebyggelse åpner for tiltak knyttet til friluftsliv, herunder bruer og andre tiltak for å tilrettelegge for ferdsel. Dermed åpnes det også for tilrettelegging for terrengsykling, med mindre det er fastsatt bestemmelser som angir noe annet, *se kapittel 6.3.4*. Avslag på søknad om tilrettelegging i område må være konkret begrunnet i ulemper for friluftslivet.

6.3.2.4. BRUK OG VERN AV SJØ OG VASSDRAG, MED TILHØRENDE STRANDSONE

Arealformålet[103]

Arealformålet angir områder for bruk og vern av sjø og vassdrag, strandsonen og andre landarealer inntil sjø og vassdrag. Bruken av arealet skal ha direkte sammenheng med sjøen eller vassdraget.

BRUK OG VERN AV SJØ OG VASSDRAG, MED TILHØRENDE STRANDSONE:

Områder der bruken har direkte sammenheng med sjøen eller vassdraget.

Underformål: ferdsel, farleder, fiske, akvakultur, drikkevann, natur- og friluftsområder.

102 Dersom arealplanen ikke angir et av underformålene vil førstnevnte underformål gjelde (areal for nødvendig tiltak for landbruk, reindrift og gårdstilknyttet virksomhet) jf. § 11-7 nr. 5 bokstav a.

103 Jf plan- og bygningsloven § 11-7 nr. 6.

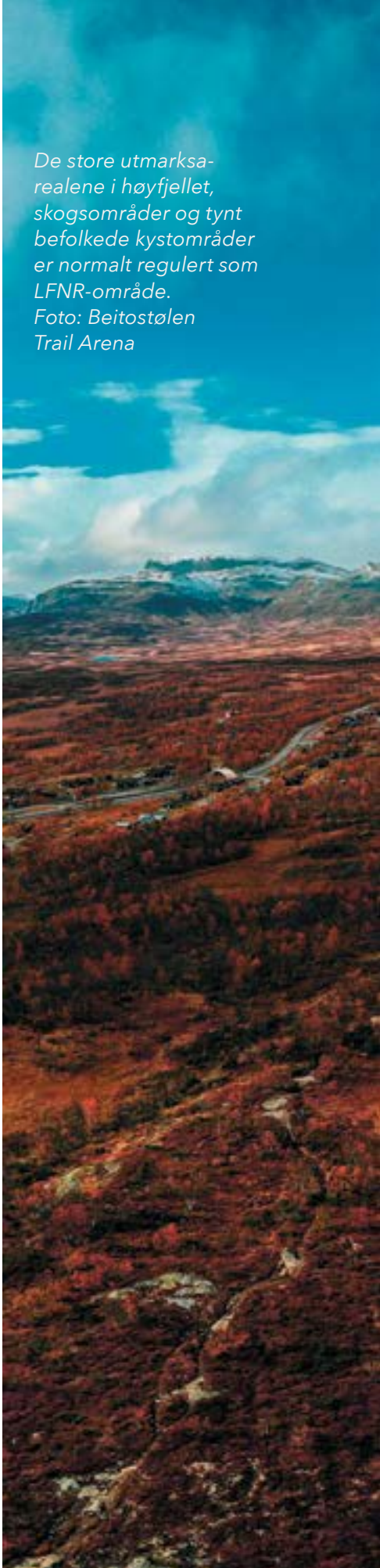

De store utmarksarealene i høyfjellet, skogsområder og tynt befolkede kystområder er normalt regulert som LFNR-område. Foto: Beitostølen Trail Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

Underformål

Følgende underformål kan kombineres med hverandre eller angis hver for seg:

Ferdsel: områder for ferdsel som har direkte tilknytning til ferdsel til sjøs eller på vassdraget. For eksempel riggområde, ankringsområde osv. Tilrettelegging for terrengsykling faller med andre ord utenfor underformålet, og krever derfor dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4*.

Naturområde: Arealer hvor naturverdier skal sikres. Byggetiltak og terrenginngrep er som utgangspunkt ikke tillatt i område, og krever derfor dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4*.

Friluftsområde: Arealer hvor det utøves friluftsliv på eller i tilknytning til sjøen/vassdraget eller i strandsonen. For eksempel aktiviteter på badestranden, vannsport eller kajakkpadling. Tilrettelegging for terrengsykling i områder langs sjø og vassdrag er i strid med underformålet, og krever derfor dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4*.

Generelt byggeforbud inntil 100 meter fra sjøen

Inntil 100 meter fra sjøen er byggetiltak forbudt. Byggeforbudet i strandsonen gjelder i hele kommunen, uavhengig av arealformålet for området. *Se kapittel 6.3.4 om planbestemmelse som kan gjøre unntak fra byggeforbudet, alternativt fastsette en annen byggegrense nærmere sjøen.*

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 1-8 ANNET, TREDJE OG FJERDE LEDD. FORBUD MOT TILTAK MV. LANGS SJØEN

«... Andre tiltak etter § 1-6 første ledd enn fasadeendringer kan ikke settes i verk nærmere sjøen enn 100 meter fra strandlinjen målt i horisontalplanet ved alminnelig høyvann.

Forbudet etter andre ledd gjelder så langt ikke annen byggegrense er fastsatt i kommuneplanens arealdel eller reguleringsplan, jf. §§ 11-9 nr. 5 og 12-7 nr. 2.

Forbudet etter andre ledd gjelder ikke der kommunen i kommuneplanens arealdel har tillatt oppføring av nødvendige bygninger, mindre anlegg og opplag som skal tjene til landbruk, reindrift, fiske, akvakultur eller ferdsel til sjøs, jf. § 11-11 nr. 4.»

TILBAKE TIL INNHOLD

REGULERINGSPLAN

Et plankart innenfor rammen av kommuneplanen med tilhørende bestemmelser som angir bruk, vern og utforming av arealene på et detaljert nivå.

Reguleringsplanen kan gjelde for et avgrenset område (områderegulering) eller for et konkret tiltak (detaljregulering).

Det skal alltid utarbeides reguleringsplan før gjennomføring av større byggetiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for omgivelsene (se kapittel 6.5 i veilederen). Reguleringsplan skiller seg fra kommuneplanen ved at den stiller krav til høring, varsel til berørte interesser og klagerett.

Se plan og bygningslovens kapittel 12.

6.3.3. AREALFORMÅL I REGULERINGSPLANEN

Reguleringsplanen angir mer detaljert bruk, vern og utforming av et avgrenset areal innenfor kommuneplanens arealdel. De samme arealformålene og underformålene gjelder for reguleringsplanen som for kommuneplanens arealdel.[104] Den eneste forskjellen knytter seg til LNFR-formålet, *se kapittel 6.3.2.3 over.* I kommuneplanens arealdel skal delformålene «landbruk», «natur» «friluftsliv» og «reindrift» oppstilles som ett samlet formål, mens i reguleringsplanen kan delformålene oppstilles «hver for seg». Er området avsatt til «friluftsområde» i reguleringsplanen skal tiltakshaver gis tillatelse til å tilrettelegge for terrengsykling i område etter søknad eller reguleringsplan.

6.3.4. PLANBESTEMMELSER

Bestemmelsene i kommuneplanens arealdel og eventuelt reguleringsplanen angir hvilke hensyn og kriterier som gjelder for tiltak som er eller skal oppføres innenfor planområdet.

Bestemmelser til kommuneplanens arealdel

Bestemmelser som kan gis til areal avsatt til utbygging - arealformålene bebyggelse og anlegg og grønnstruktur:[105]

- Krav til størrelse og fysisk utforming av sykkelanlegget
- Bestemmelse som fastsetter at arealet skal være felles for flere eiendommer for å dekke bebyggelsens behov. For eksempel felles parkeringsplass, lekeplass eller annet uteareal. Det skal fremgå hvilke eiendommer som deler arealet. Fellesarealet skal i utgangspunktet være eksklusivt eid av grunneierne slik at allmennheten ikke vil ha tilgang til arealet. Grunneierne kan imidlertid akseptere en begrenset bruksrett for allmennheten. Tilrettelegging for terrengsykling innenfor et fellesareal er avhengig av samtykke fra alle grunneiere.
- Hvilke areal som skal være til offentlige formål. Tilrettelegging for terrengsykling må skje på vegne av kommunen. Tiltak i privat regi vil være i strid med planen, og krever søknad om dispensasjon, *se kapittel 6.4.*

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 1-8 FEMTE LEDD. FORBUD MOT TILTAK MV. LANGS VASSDRAG

«...For områder langs vassdrag som har betydning for natur-, kulturmiljø- og friluftsinteresser, skal kommunen i kommuneplanens arealdel etter § 11-11 nr. 5 vurdere å fastsette grense på inntil 100 meter der bestemte angitte tiltak mv. ikke skal være tillatt.»

104 Jf. plan- og bygningsloven § 12-5.
105 Jf. plan- og bygningsloven § 11-10, jf. § 11-7 nr. 1 og 3.

TILBAKE TIL INNHOLD

Bestemmelser som kan gis til arealformålene LNFR og bruk og vern av sjø og vassdrag med tilhørende strandsone:[106]

- At tiltak som oppfyller bestemte krav til formål, plassering eller omfang likevel kan oppføres innenfor LNFR-område gjennom enkeltvise søknader eller reguleringsplan. Tilretteleggingstiltak som ikke oppfyller kravene er avhengig av dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4.*

- Unntak fra byggeforbudet 100 meter fra sjøen for bestemte tiltak. Unntak skal begrenses til tiltak med formål som landbruk, reindrift, fiske mv., men ikke med det formål å tilrettelegge for terrengsykling. Etablering av sykkelsti og tilretteleggingstiltak på eksisterende stier som involverer bygge-tiltak inntil 100 meter fra sjøen, krever som utgangspunkt søknad om dispensasjon.

- Forbud mot bestemt angitte tiltak langs vassdrag

- Dersom det er nød-vendig av hensyn til natur-, kulturmiljø eller friluftsinteresser kan kommunen fastsette at det generelle bygge-forbudet 100 meter fra sjøen, også skal gjelde langs vassdrag.

EKSEMPEL:

Bestemmelser i arealplanen kan fastsette at byggetiltak inntil 50 meter fra bekker i et område er forbudt. I så fall krever etablering av sykkelsti, som involverer byggetiltak, søknad om dispensasjon fra forbudet. Her bør tiltakshaver vurdere om stien kan flyttes lenger enn 50 meter fra bekken (utenfor byggegrensen), slik at tiltaket kan tillates på grunnlag av ordinær søknad.

- Krav til kantvegetasjon inntil 100 meter fra vassdrag. *Mer om hvilke regler som gjelder for tilrettelegging med nærhet til vassdrag og krav til kantvegetasjon i kapittel 7.4*

- Forbud mot ferdsel i områder med spesielle vernehen-syn, for eksempel i kalvingsområder for rein.[107] Forbud som omfatter terrengsykling utelukker nødvendigvis også tilrettelegging for terrengsykling i område, slik at tiltaket krever søknad om dispensasjon fra planen, *se kapittel 6.4.*

106 Jf. plan- og bygningsloven § 11-11, jf. § 11-7 nr. 5 og 6.
107 Jf. Plan- og bygningsloven § 11-11 nr. 2

TILBAKE TIL INNHOLD

Bestemmelser til reguleringsplanen

Gjennom bestemmelser i reguleringsplanen kan kommunen stille krav til tiltak og bruken av arealet, for eksempel:[108]

- Grad av utnytting og utforming som er tillatt. For eksempel krav til stiens bredde og lengde, størrelse på brooverganger, hopp, klopper og andre konstruksjoner på stien.
- Vilkår for bruken eller forbud mot former for bruk av sykkelanlegget eller stien. For eksempel krav til aldersgrense, åpningstider, sikkerhetsutstyr, eller at anlegget skal være gratis og åpent for alle.
- Byggegrense nærmere 100 meter fra sjøen. Byggetiltak i forbindelse med tilrettelegging for terrengsykling innenfor angitt byggegrense kan i så fall tillates etter søknad, eventuelt reguleringsplan, *se kapittel 6.3.2.4.*
- Funksjons og kvalitetskrav til sykkelanlegget eller stien. For eksempel krav til materialbruk, vedlikehold og sikkerhetstiltak, eller tilrettelegging spesielt tilpasset barn og unge.
- Begrensninger i adgangen til å utføre terrenginngrep av hensyn til å ivareta naturverdier eller kulturminner på stedet.
- Krav til reguleringsplan før anlegget eller sykkelstien etableres.
- Krav om nærmere undersøkelser før tiltaket oppføres.
- Bestemmelse som fastsetter at arealet skal være fellesareal eller at arealet skal disponeres til offentlige formål. *Se over om tilsvarende planbestemmelser i kommuneplanens arealdel.*

Ytterligere regulering av arealbruken kan skje gjennom generelle bestemmelser eller hensynssoner med tilhørende bestemmelser.[109]

Generelle bestemmelser

Ovennevnte bestemmelser må sees i sammenheng med generelle bestemmelsene som gjelder for område, uavhengig av arealformålet.[110] Blant annet kan det stilles krav til skilting, universell utforming eller leke- ute- og oppholdsplasser. Det kan også fastsettes byggegrense for å angi hvor nye konstruksjoner eller byggetiltak kan plasseres, eller for å sikre at byggetiltak ikke plasseres for tett opptil sjø, vassdrag eller viktige friluftsområder. Byggegrensen kan erstatte det generelle byggeforbudet 100 meter fra sjøen, se kapittel 6.3.2.4. Videre kan det stilles krav til reguleringsplan for visse arealer, for eksempler arealer av særlig betydning for friluftslivet, eventuelt at detaljregulering av bestemte tiltak ikke kan utføres uten områderegulering. *Les mer om område- og detaljregulering i reguleringsplan under i kapittel 6.5.*

6.4.

TILRETTELEGGING SOM KREVER DISPENSASJON FRA PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

Søknad om dispensasjon fra arealplanen

Tilrettelegging for terrengsykling, som ikke er i samsvar med arealplan, reguleringsplan eller generelle krav til tiltak i plan- og bygningsloven, kan ikke utføres uten at det er søkt om dispensasjon fra planen.[111]

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 19-1 SØKNAD OM DISPENSASJON

«Dispensasjon krever grunngitt søknad. Før vedtak treffes, skal naboer varsles på den måten som nevnt i § 21-3. Særskilt varsel er likevel ikke nødvendig når dispensasjonssøknad fremmes samtidig med søknad om tillatelse etter kapittel 20, eller når søknaden åpenbart ikke berører naboens interesser. Regionale og statlige myndigheter hvis saksområde blir direkte berørt, skal få mulighet til å uttale seg før det gis dispensasjon fra planer, plankrav og forbudet i § 1-8».

108 Jf. Plan- og bygningsloven § 12-7.
109 Jf. Plan- og bygningsloven § 12-6 og § 12-7.
110 Jf. plan- og bygningsloven § 11-9.
111 Dersom kommunen vurderer at tiltaket krever reguleringsplan, vil søknaden bli avslått. Tiltak som er «reguleringspliktig» kan ikke utføres før reguleringsplanen er ferdig utarbeidet, merknader til planen er innkommet og kommunen har vedtatt planen. Mer om krav til reguleringsplan under i kapittel 6.5.

TILBAKE TIL INNHOLD

Vilkår som må være oppfylt

To vilkår må være oppfylt for at kommunen skal kunne gi dispensasjon. Søknaden må begrunne hvorfor vilkårene er oppfylt.

1) Hensynet bak bestemmelsen det dispenseres fra, eller hensynene i lovens formålsbestemmelse, må ikke bli vesentlig tilsidesatt

Formålsbestemmelsen til plan- og bygningsloven presiserer at loven skal fremme «bærekraftig utvikling».[112] Formålet er generelt utformet og gir derfor liten veiledning i vurderingen av et enkelt tiltak. Imidlertid fremgår det at det skal tas spesielt hensyn til «barn og unges oppvekstvilkår og estetisk utforming av omgivelsene». Dersom tiltaket ikke kommer i konflikt med disse hensynene - eller tvert imot er egnet til å styrke disse hensynene, bør dette fremgå klart av søknaden.

Tiltakshaver må begrunne hvorfor det aktuelle tiltaket ikke kommer i konflikt med hensynene som den aktuelle bestemmelsen, dvs. arealformål, underformål, planbestemmelse eller bestemmelse i loven, skal ivareta. Med «hensyn» menes de interesser og behov som bestemmelsen tar sikte på å beskytte eller fremme (f.eks miljøhensyn, jordvern etc.). Hvem eller hva skal bestemmelsen beskytte? Hvilke utfordringer tar bestemmelsen sikte på å løse?

OPPLYSNINGER I SØKNADEN

Følgende opplysninger må fremgå av dispensasjonssøknaden:

- ***Hvem som er tiltakshaver og ansvarlig søker***
- ***Hvilken eiendom søknaden gjelder***
- ***Hvilke bestemmelser det søkes om dispensasjon fra***
- ***Redegjørelse for tiltaket***
- ***Begrunnelse for hvorfor dispensasjon bør gis***
- ***Kvittering for nabovarsel og opplysnin ger gitt i nabovarsel som viser at naboer er varslet om at det søkes om dispensasjon***
- ***Redegjørelse for eventuelle merknader naboene har kommet med til søknaden og ansvarlig søker/tiltakshavers vurde ring av disse.***
- ***Situasjonsplan***
- ***Tegninger og om nødvendig terrengprofil***

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 19-2: DISPENSASJONSVEDTAKET

«Dispensasjon kan ikke gis dersom hensynene bak bestemmelsen det dispenseres fra, eller hensynene i lovens formålsbestemmelse, blir vesentlig tilsidesatt. I tillegg må fordelene ved å gi dispensasjon være klart større enn ulempene etter en samlet vurdering. Det kan ikke dispenseres fra saksbehandlingsregler.

Ved dispensasjon fra loven og forskriften til loven skal det legges særlig vekt på dispensasjonens konsekvenser for helse, miljø, jordvern, sikkerhet og tilgjengelighet (...).»

112 Jf. plan- og bygningsloven § 1-1.

TILBAKE TIL INNHOLD

EKSEMPEL:

Begrunnelsen for å regulere et område til LNF-område er å sikre inngrepsfri natur for friluftslivet. Søknad om dispensasjon fra arealformålet bør derfor ta utgangspunkt i ulempene for naturen og friluftslivet i området. Tilrettelegging innebærer et inngrep i uberørt natur og kan føre til at området blir mindre attraktivt for turgåere. Fordelen ved å anlegge sykkelsti i et slik området kan være at det vil bidra til å kanalisere syklister vekk fra de attraktive turstiene. Dersom det allerede er stor slitasje på stiene eller det er behov for å begrense konflikter mellom syklister og turgåere, kan det argumenteres for at dette er en fordel, som er klart større enn ulempene for natur og friluftsliv.

2) Fordelene ved å gi dispensasjon må være klart større enn ulempene etter en samlet vurdering

Kommunen skal veie de konkrete fordelene ved tiltaket opp mot ulempene. Derfor bør søknaden fremheve både ulemper og fordeler ved tiltaket, og begrunne hvorfor fordelene er «klart større» enn ulempene tiltaket vil føre med seg. Ikke alle fordeler er relevant for kommunen å vektlegge; det er fordelene knyttet til de hensyn som bestemmelsen skal ivareta som må fremheves. Loven understreker at kommunen er forpliktet til å legge særlig vekt på hvilke konsekvenser dispensasjon kan få for helse, miljø, jordvern, sikkerhet og tilgjengelighet.[113] Dersom tiltaket er egnet til å ivareta slike interesser bør søker sørge for at dette fremgår tydelig av søknaden.

EKSEMPEL:

Forarbeidene til plan- og bygningsloven presiserer at begrunnelsen for byggeforbudet langs sjø og vassdrag er behovet for å bevare attraktive friluftsområder. Forarbeidene fremhever at dette behovet gjelder spesielt i områder med sterk konkurranse om strandsonen. I en søknad om dispensasjon er det derfor viktig å presisere tiltakets avstand fra strandlinjen. Videre må søknaden vise til hvilke konsekvenser sykkelanlegget vil få for eksisterende friluftsliv i området. Byggeforbudet vil ikke gjelde med samme styrke overfor et sykkelanlegg, som verken er til hinder for, eller får nevneverdig konsekvenser for det eksisterende friluftslivet, sammenlignet med tiltak som utestenger friluftslivet.

Generelle argumenter

Generelle argumenter vil normalt ikke bli tillagt særlig vekt. Det kan likevel være en fordel å redegjøre for slike argumenter. Eksempler på generelle argumenter tiltakshaver kan vise til:

- Tilrettelegging for ulike friluftsaktiviteter kan bidra til å få flere i fysisk aktivitet, med positive fysiske og psykiske helsevirkninger. Tilretteleggingstiltak tilpasset alle nivåer kan utgjøre et inkluderende aktivitetstilbud, som er egnet til å rekruttere barn og unge som ikke ellers ville drevet med friluftsliv.

- Tiltak som legger til rette for å kanalisere ferdsel vekk fra sårbare naturområder kan være et viktig miljøtiltak. I fremtiden vil friluftsområdene utsettes for lengre perioder med store nedbørsmengder. Tilrettelegging kan bidra til å konsentrere ferdsel i områder som er mer robuste, og redusere slitasje i attraktive naturområder.

- Kanalisering av ferdsel kan være en fordel for sikkerheten i friluftsområder med intensiv ferdsel. For eksempel kan skilting og merking av eksisterende stier eller opparbeidelse av egne sykkelstier bidra til å redusere konflikter mellom syklister og turgåere.

Statlige og regionale rammer

I den konkrete vurderingen skal kommunen også legge særlig vekt på statlige og regionale rammer og mål i overordnede planer og instrukser. Dersom det konkrete tiltaket ikke kommer i konflikt med overordnede planer og instrukser bør dette fremheves i søknaden.

Tiltakshaver har aldri krav på dispensasjon

Dersom vilkårene for å gi dispensasjon er oppfylt, er det opp til kommunen å vurdere om søknaden skal innvilges i det konkrete tilfelle. Tiltakshaver har altså ikke krav på dispensasjon. Kommunen må imidlertid ha en saklig grunn for å avslå søknaden. Har det tidligere vært innvilget svært mange dispensasjoner i et område, kan hensynet til å forhindre en gradvis «bit for bit» nedbygging av uberørt være en saklig begrunnelse for å avslå et tiltak - selv om tiltaket isolert sett oppfyller vilkårene for dispensasjon.

113 Jf. plan- og bygningsloven § 19-2 annet ledd.

TILBAKE TIL INNHOLD

Tilrettelegging kan ha positive effekter for fysisk og psykisk helse, men generelle argumenter vil normalt ikke bli særlig vektlagt i dispensasjonssøknaden. Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Vilkår til dispensasjon

Kommunen kan stille krav til tiltaket som må oppfylles for at dispensasjon skal kunne gis. For eksempel krav til vedlikehold, tilsyn, informasjonstiltak osv. Kommunen står ikke fritt i valg av slike vilkår. Vilkårene må være saklig begrunnet, og egnet til å ivareta de hensyn som plan- og bygningsloven skal fremme.[114] Det kan for eksempel stilles krav til vedlikehold, tilsyn, informasjonstiltak osv.

Klage

Avslag på søknaden kan påklages av tiltakshaver eventuelt ansvarlig søker eller andre med rettslig klageinteresse.[115] Klagen skal sendes til kommunen. Det må opplyses om at klagen gjelder dispensasjonsvedtaket, datoen vedtaket ble mottatt, endringer som ønskes og begrunnelse for klagen. Videre må klagen være underskrevet. Klagefristen er tre uker fra den dagen vedtaket ble mottatt.

§ 12-1 ANNET OG TREDJE LEDD. REGULERINGSPLAN

«(...) Kommunestyret skal sørge for at det blir utarbeidet reguleringsplan for de områder i kommunen hvor dette følger av loven eller av kommuneplanens arealdel, samt der det ellers er behov for å sikre forsvarlig planavklaring og gjennomføring av bygge- og anleggstiltak, flerbruk og vern i forhold til berørte private og offentlige interesser.

For gjennomføring av større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige virkninger for miljø og samfunn, kreves det reguleringsplan. Tillatelse etter § 20-2, jf. 21-4 for slike tiltak, kan ikke gis før det foreligger reguleringsplan(...)»

6.5.

TILRETTELEGGING SOM KREVER REGULERINGSPLAN

6.5.1. GENERELT

Søknad om tilrettelegging for terrengsykling godkjennes så fremt tiltaket er i samsvar med arealplanens formål og bestemmelser. Visse tiltak kan ikke gis tillatelse før reguleringsplan foreligger.

Det finnes to typer reguleringsplaner; områderegulering og detaljregulering. *Områderegulering* styrer utviklingen i et større område og utarbeides av kommunen eller av andre på oppdrag fra kommunen, når det er behov for å gi mer detaljert avklaring av arealbruken i et større område. *Detaljregulering* kan utarbeides av kommunen i forbindelse med planlegging av mindre områder, utbyggingsprosjekter og andre tiltak. Forslag til detaljreguleringsplan kan også fremmes av private aktører og organisasjoner. Den som ønsker å tilrettelegge et område for terrengsykling, kan med andre ord fremme et forslag til detaljregulering for det aktuelle området. Det er opp til kommunen å vurdere planforslaget og beslutte om planen skal vedtas.

6.5.2. HVORFOR UTARBEIDE REGULERINGSPLAN?

Arbeidet med reguleringsplanen sikrer medvirkning fra grunneiere og andre berørte interesser ved at det stilles krav til underretning til hver enkelt grunneier og andre som blir berørt av planen, og ved at det gis mulighet til å delta i planprosessen. Fordelene ved medvirkning kan veie opp for tiden og ressursene reguleringsprosessen krever:

- Prosessen sikrer at innspill og forslag fra de berørte interessene blir hørt og kan bidra til å skape forståelse for at det er ulike interesser i utnyttelsen av området. Dette styrker tilliten til prosessen, noe som kan dempe potensielle interessemotsetninger i et område og motstanden til tiltak som tilrettelegging for terrengsykling.
- Medvirkning fra andre kan også bidra til å identifisere alternativer, ideer og bedre løsninger for tilretteleggingsarbeidet.
- Prosessen stiller krav til dokumentasjon og utredning for å sikre et kunnskapsbasert beslutningsgrunnlag. Dette styrker også tilliten til planlagte tiltak og kan bidra til større oppslutning i lokalbefolkningen.[116]

114 Jf. plan- og bygningsloven § 1-1, se også oppgaver og hensyn som loven skal ivareta i § 3-1.
115 «Rettslig klageinteresse» betyr at retten til å klage ikke er begrenset til partene i saken (tiltakshaver og kommunen). Også den som har en konkret og aktuell interesse i en ny avklaring kan klage over vedtaket, f.eks naboer. Foreninger og stiftelser kan også ha klagerett om forhold som det ligger innenfor organisasjonens formål og naturlige virkeområde å ivareta. For eksempel kan interesseorganisasjoner som naturvernforbundet, NOTS eller DNT benytte sin rett til å klage på et dispensasjonsvedtak som gjelder tilrettelegging for terrengsykling i utmark.
116 Jf. regjeringens veileder til reguleringsplan (2018) s. 38.

TILBAKE TIL
INNHOLD

§ 12-3. DETALJREGULERING

«Detaljregulering brukes for å følge opp kommuneplanens arealdel og eventuelt etter krav fastsatt i en vedtatt områderegulering. Detaljregulering kan skje som utfylling eller endring av vedtatt reguleringsplan.

Private, tiltakshavere, organisasjoner og andre myndigheter har rett til å fremme forslag til detaljregulering, herunder utfyllende regulering, for konkrete bygge- og anleggstiltak og arealendringer, og til å få kommunens behandling av og standpunkt til reguleringsspørsmålet som tas opp i det private forslaget.

Private forslag må innholdsmessig følge opp hovedtrekk og rammer i kommuneplanens arealdel og foreliggende områdereguleringer.

Reguleringsplan skal utarbeides av fagkyndige».

Reguleringsprosessen kan med andre ord ha stor betydning i friluftsområder som vurderes tilrettelagt for terrengsykling, hvor det ofte er knyttet ulike interesser til bruken av naturområdet.

6.5.3. NÅR KREVES REGULERINGSPLAN?

Reguleringsplan er påkrevd for større bygg- og anleggstiltak, tilrettelegging som kan få vesentlig virkninger for miljø og samfunn, når arealplanen krever det, og når kommunen ellers vurderer at det er behov for det.

Tilrettelegging som krever større bygg- og anleggstiltak

Det må foretas en konkret vurdering av størrelsen på den planlagte sykkeltraséen. Anlegging av trasé eller omlegging av eksisterende trasé som krever sprengning, masseforflytning eller tilførsel av eksterne masser vil som hovedregel være reguleringspliktig. Dette betyr ikke at enhver sprengning, masseforflytning eller tilførsel av eksterne masser krever reguleringsplan. Mindre inngrep er som hovedregel ikke reguleringspliktig. Endringen må være av et visst omfang.[117] Det samlede størrelsen på tiltaket vil være avgjørende.

Enkelte sykkelanlegg vil i kraft av sin størrelse utløse reguleringsplikt, herunder traséer som reelt sett fremstår som en

117 I Håndbok for markaloven (2010) s. 38 oppsummeres kravet til reguleringsplan for «større løyper» i markaloven. Beskrivelsen av «større løyper» i markaloven kan gi veiledning for vurderingen av hvilke løyper som krever reguleringsplan etter plan- og bygningsloven. I brev 4. mars 2009 til stortingskomiteen fremholdt statsråd Solheim at: «Markalovens system med krav til reguleringsplan for «større løyper» avspeiler plan- og bygningslovens system for hvilke tiltak som krever reguleringsplan [...]selv om det må foretas en selvstendig vurdering etter Markaloven [...] vil Markaloven og plan- og bygningsloven her i det vesentlige være sammenfallende».

TILBAKE TIL INNHOLD

NÅR KREVES REGULERINGSPLAN?

- ***Når kommuneplans arealdel eller kommunedelplan har fastsatt at det skal utarbeides reguleringsplan.***
- ***Når reguleringsplan i form av områderegulering (områdereguleringsplan) stiller krav til detaljregulering.***
- ***For utbygging av større bygge- og anleggsarbeider og tilretteleggingstiltak som kan få vesentlige virkninger for naturmiljø og lokalsamfunn.***
- ***Når kommunen ellers finner behov for å sikre forsvarlig planavklaring av hensyn til berørte private og offentlige interesser.***

vei med tanke på bredde og terrenginngrep. For andre tiltak må det foretas en konkret vurdering av størrelsen i forhold til terrenget og omgivelsene. Utgangspunktet for vurderingen er avviket mellom opprinnelig terreng og traséen som skal etableres. Stiens bredde og lengde er viktige faktorer, i tillegg til omfanget av inngrepene som skal utføres.

Mange mindre tiltak innenfor et avgrenset område kan til sammen utgjøre et «større» tiltak, og dermed utløse krav til reguleringsplan.

«Vesentlige virkninger» for samfunn og miljø

Det er viktig å være bevisst på at tilretteleggingstiltaket, uavhengig av størrelsen, kan være reguleringspliktig dersom tiltaket kan få vesentlige virkninger for friluftsliv, naturmiljø og/eller andre interesser i området.

Det er ikke bare terrenginngrepet isolert sett som har betydning, men også andre faktorer som naturforholdene på stedet, arbeidsmetode, materialbruk og planlagt bruk:

- Naturforholdene: Er terrenget sårbart eller spesielt utsatt for slitasje?
- Arbeidsmetode: Krever tiltaket maskinbruk eller er det tilstrekkelig med håndverksarbeid? Krever tiltaket inngrep i form av skjæringer, planering, drenering, sprengning, masseforflytning?
- Materialbruk: Skal det tilføres eksterne masser eller naturlige materialer?
- Planlagt bruk av stien: Hva er formålet med stien?
- Basert på ovennevnte forhold skal følgende virkninger kartlegges og vurderes:
- Virkningene for truede naturtyper og prioriterte arter i området
- Virkningene for kulturminner i området
- Virkningene av økt ferdsel for naturmangfold, friluftsliv, jordbruk, beitedyr og andre interesser i området.

TILBAKE TIL INNHOLD

Langsiktige virkninger av tiltaket skal vektlegges, dette vil typisk være virkninger for naturtyper og arter i området. Videre vil det ha betydning hvorvidt virkningene er forbigående, dette vil typisk være virkninger av arbeidsmetode og utførelsen. Summen av de ulike virkningene vil være avgjørende for vurderingen.

Ovennevnte virkninger er kun eksempler, og fører ikke nødvendigvis til at tiltaket er reguleringspliktig. I hver enkelt sak må virkningene av det konkrete tiltaket vurderes i forhold til forholdene på stedet. Det er altså ikke mulig å fastsette en klar grense for hvilke tiltak som er reguleringspliktig.

Per dags dato finnes få/ingen eksempler på at kommunen har stilt krav til reguleringsplan for etablering av sykkelanlegg. Det er imidlertid viktig å være bevisst på at sykkelanlegg etablert uten reguleringsplan i et område, ikke utelukker at et tilsvarende tiltak krever reguleringsplan i et annet området. Erkjennelsen om at terrengsyklister har kommet for å bli, og det faktum at tilrettelegging har en rekke fordeler for utviklingen i kommunen, gir god grunn til å tro at kommunene av hensyn til en kontrollert og bærekraftig utvikling av terrengsykkelbransjen, vil utvikle en tydeligere praksis på dette området i tiden som kommer.

HVEM KAN FREMME REGULERINGSPLAN?

Private tiltakshavere og organisasjoner har rett til å fremme forslag til detaljregulering. Private reguleringsplaner må være utarbeidet av fagkyndige som kjenner til kravene i lovverk, forskrifter og veiledninger.

Tilrettelegger kan sammen med den fagkyndige sende inn forslag til plan og be om oppstartsmøte. Kommunens hjemmeside vil ofte henvise til egen mal for dette.

TILBAKE TIL
INNHOLD

6.5.4.
REGULERINGSPROSESSEN:

1.

KOMMUNEN MOTTAR PLANFORSLAGET.

Prosessen innledes ved at tiltakshaver fremmer planforslaget for kommunen. Tiltakshaver kan henvende seg til plankontoret i kommunen for å få avklart om tiltaket er reguleringspliktig. Ved ordinær søknad om tillatelse til utbygging av sykkelsti kan kommunen vurdere at søknaden ikke kan godkjennes uten at det først utarbeides reguleringsplan. I så fall vil kommunen avslå søknaden og avvente et eventuelt planinitiativ fra tiltakshaver.

2.

OMRÅDEREGULERING ELLER DETALJREGULERING?

Kommunen avgjør om det er tilstrekkelig med en detaljreguleringsplan, eller om det er hensiktsmessig å utarbeide en områdereguleringsplan. Områdeplan vil for eksempel være hensiktsmessig for anlegning av sykkelsti i et større område for å sikre en helhetlig struktur på stinettet, i så fall er det kommunen som skal stå for den videre prosessen. Detaljreguleringsprosessen kan derimot overlates til tiltakshaver.

TILBAKE TIL INNHOLD

3.

OPPSTARTSMØTE

4.

VARSEL TIL BERØRTE MYNDIGHETER OG ANDRE BERØRTE INTERESSER.

Varsel skal skje senest samtidig med innsending av forslag til kommunen. Varsel skal inneholde planforslaget og referat fra oppstartsmøte. Varsel skal fremgå av minst en avis som er alminnelig lest på stedet, gjennom elektroniske medier og underretning til direkte berørte (grunneiere, festere, naboer og så vidt mulig andre rettighetshavere)118

5.

PLANFORSLAG.

Tiltakshaver utarbeider et planprogram. Planprogrammet skal sendes inn til kommunen som kan komme med alternative forslag til reguleringen av området.

6.

KOMMUNENS AVGJØRELSE.

Kommunen beslutter om forslag til planen skal fremmes eller ikke. Dette skal skje senest 12 uker etter kommunen mottar planforslaget.119

118 Jf. plan- og bygningsloven § 12-8.
119 Jf. plan-og bygningsloven § 12-11

TILBAKE TIL INNHOLD

7. GENERELLE KRAV TIL TILRETTELEGGING

7.1.

DEN ØVRIGE LOVGIVNINGEN

I tillegg til plan- og bygningslovens krav til byggesøknad for visse tiltak og arealplaner for området, kan også andre lover oppstille krav til tilrettelegging for terrengsykling; generelle krav til tiltaket, krav til søknad eller forhåndsuttalelse.

For tiltak som krever byggesøknad er kommunen ansvarlig for å samordne saksbehandlingen.[120] Det vil si at tiltakshaver slipper å forholde seg til hvilke andre lover som gjelder. Kommunen skal sørge for at myndighetene etter andre lover får søknaden til vurdering, slik at alle nødvendige tillatelser foreligger før tillatelse gis. Selv om tiltakshaver har krav på byggetillatelse, kan søknaden avslås dersom krav til tiltaket i den øvrige lovgivningen ikke er oppfylt.

Dersom tiltaket ikke krever byggesøknad har tiltakshaver en selvstendig plikt til å skaffe seg oversikt over hvilke lover og regler som gjelder, og innhente nødvendig tillatelse eller forhåndsuttalelse før tilrettelegging igangsettes.[121]

Tiltakets lokalisering og virkninger vil være avgjørende for hvilke lover som kommer til anvendelse i det konkrete tilfelle. Ved tvil om hvilke regler som gjelder for tilretteleggingsarbeidet, må tiltakshaver kontakte kommunen for veiledning. Tilrettelegging som utføres uten nødvendig tillatelser er ulovlig, og kan kreves stanset, endret eller rettet av den aktuelle myndigheten.

120 Jf. plan- og bygningsloven § 21-5, byggesaksforskriften § 6-2.
121 Jf. plan- og bygningsloven § 20-3 femte ledd.

TILBAKE TIL INNHOLD

Selv uten krav om byggesøknad, har tiltakshaver en selvstendig plikt til å skaffe seg oversikt over hvilke love og regler som gjelder.
Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

7.2.

TILRETTELEGGING SOM KAN SKADE ELLER FÅ NEGATIVE VIRKNINGER FOR NATURMANGFOLDET

7.2.1. ENHVER SOM TILRETTELEGGER FOR TERRENGSYKLING HAR EN GENERELL AKTSOMHETSPLIKT OVERFOR NATURMILJØET

§ 6. (GENERELL AKTSOMHETSPLIKT)

Enhver skal opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet i strid med målene i § 4 og § 5. Utføres en aktivitet i henhold til en tillatelse av offentlig myndighet, anses aktsomhetsplikten oppfylt dersom forutsetningene for tillatelsen fremdeles er til stede.

Aktsomhetsplikten får i hovedsak betydning for tilrettelegging som ikke krever søknad og tillatelse fra offentlige myndigheter. At tilrettelegging ikke er søknadspliktig, betyr altså ikke at tilrettelegger står fritt til å tilrettelegge sykkelstier i naturen på en hvilken som helst måte. Tilrettelegger må gjør det som er nødvendig og rimelig for å ivareta naturmiljøet og unngå negative virkninger eller skade på sårbare og sjeldne arter og naturtyper. Dette fremgår av naturmangfoldloven § 6.

Aktsomhetsplikten gjelder for enhver enkeltperson eller foretak som tilrettelegger for terrengsykling, uavhengig av om arbeidet utføres av frivillige eller kommersielle aktører.

Normalt vil terrenginngrep og annen tilrettelegging for terrengsykling føre til visse virkninger for naturomgivelsene. Aktsomhetsplikten tar ikke sikte på å unngå enhver skade på naturmiljøet. Aktsomhetsplikten gjelder hovedsak inngrep som er i strid med myndighetenes forvaltningsmål for arter og naturtyper, dvs. terrenginngrep som kan føre til skade, forstyrrelser eller negative virkninger for arter og naturtyper som er sårbare eller truet. [122]

7.2.2. NÅR GJELDER AKTSOMHETSPLIKTEN FOR TILRETTELEGGER?

Aktsomhetsplikten gjelder kun overfor tilrettelegger som utfører tiltak som ikke er regulert direkte i lov, forskrift eller av en tillatelse fra offentlig myndighet. Dette innebærer at dersom tiltaket er søknadspliktig, og tilrettelegger har søkt og fått tillatelse (for eksempel byggetillatelse eller dispensasjon fra verneforskriften i et verneområde) vil aktsomhetsplikten være oppfylt så lenge tilrettelegger handler i samsvar med tillatelsen. Da har offentlige myndigheter gjort en vurdering av naturverdiene i forbindelse med at tillatelsen ble gitt, og tilrettelegger må kunne stole på at vurderingen er forsvarlig.[123] I forbindelse med tilrettelegging som ikke krever offentlig tillatelse, for eksempel terrenginngrep som ikke er søknadspliktig, ligger dette ansvaret alene hos tilrettelegger.

Aktsomhetsplikten gjelder likevel for alle forhold som ikke uttrykkelig er regulert i tillatelsen, loven eller forskriften. Hvis det for eksempel er gitt tillatelse til utbygging av ny sykkelsti, uten at det er stilt vilkår til hvordan vegetasjon langs stien skal ivaretas eller materialer skal fraktes, gjelder aktsomhetsplikten ved fjerning av vegetasjonen og frakt av materialer.

Hvis forutsetningene for tillatelsen ikke lenger er til stede eller er vesentlig endret, kan også aktsomhetsplikten få anvendelse. For eksempel dersom tilrettelegger oppdager fuglereir eller dyrehi i eller i nærheten av den planlagte traseen - i så fall er det grunn til å tro at myndighetene ikke kjente til dette. Her må tilrettelegger kontakte myndigheten som har gitt tillatelsen, og få veiledning i hvordan dette skal håndteres. Myndighetene kan for eksempel endre tillatelsen ved å stille krav til at bestemte hensyn skal tas, for eksempel at tilretteleggingsarbeidet skal foregå utenfor hekketiden, eventuelt at traseen skal legges om.

7.2.3. HVILKE KRAV STILLES TIL TILRETTELEGGER?

Tilrettelegger må skaffe seg nødvendig kunnskap om naturverdiene på stedet, og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på disse naturverdiene.

Kunnskap om naturverdier på stedet

Det forventes at tilrettelegger skaffer seg kunnskap om naturverdier som er synlig på stedet, i tillegg til naturverdier som er alminnelig kjent, for eksempel rovfuglreir eller dam som er levested for stor salamander.

At tilrettelegger har tatt hensyn til sjeldne eller sårbare naturtyper som er synlig på stedet, er ikke nødvendigvis tilstrekkelig for å oppfylle aktsomhetsplikten. I noen grad forutsetter aktsomhetsplikten også at tilrettelegger finner frem til informasjon som er tilgjengelig hos offentlige myndigheter, for eksempel nettsiden til fylkesmannen eller kommunen, eller som er gjort tilgjengelig

122 Jf. naturmangfoldloven §§ 4 og 5.

123 Dette skyldes at myndighetene ikke kan gi tillatelse til et tiltak uten at virkningene for naturmiljøet er kartlagt og vurdert, og eventuelle virkninger begrenses eller forhindres ved å stille vilkår til tillatelsen. Dette følger av prinsippene i naturmangfoldloven § 7, jf. §§ 8-12. Alternativt skal søknaden avslås.

av offentlige myndigheter, for eksempel www.naturbase.no eller www.miljøstatus.no. I hvor stor grad man plikter å ta hensyn til slik informasjon, vil avhenge av hvor stor påvirkning aktiviteten kan ha på naturmangfold. Det har også betydning hvem som utfører aktiviteten. Det forventes mer av utbygging og tilrettelegging i kommersiell næringsvirksomhet enn av privatpersoner.

I de tilfeller der det er usikkert hvorvidt tilretteleggingsarbeidet kan komme i konflikt med sjeldne eller sårbare arter eller naturtyper, forventes det at tilrettelegger kontakter kommunen eller Fylkesmannen for nødvendig veiledning. Hvis det er gitt veiledning fra myndighetene, og tilrettelegger har handlet i tråd med denne veiledningen, vil aktsomhetsplikten normalt være oppfylt.

Rimelig tiltak for å unngå skade på naturmangfoldet

Når tilrettelegger har gjort seg kjent med hvilke naturverdier som kan bli skadelidende, må vedkommende gjøre det som er rimelig for å unngå skade på disse naturverdiene. Aktsomhetsplikten pålegger i utgangspunktet ikke tilrettelegger å utføre bestemte type tiltak, men regulerer bare i hvilken grad tilrettelegger plikter å avstå fra å utføre deler av tilretteleggingsarbeidet som kan skade sjeldne og truede arter og naturtyper. Hva som er «rimelig» for å unngå skade vil avhenge av flere forhold:

- Hvilke naturverdier som kan ta skade (f.eks. hvor truet naturverdiene er)
- Hvor stor risikoen for skade er
- Hvor stor skaden blir og om den blir varig
- Kostnadene for tilrettelegger
- Om terrenginngrepet og andre tilretteleggingstiltak er nødvendig eller om man kan oppnå samme resultatet ved å tilrettelegge på en annen måte som ikke skader naturverdiene
- Hvor god og tilgjengelig informasjon offentlig myndigheter har gitt.

SJEKKLISTE:

• Observer stedet før du utfører terrenginngrepet. Vær oppmerksom på sjeldne planter, hule eiker, fulgereir og dyrehi.

• Undersøk Naturbase.no eller Miljøstatus.no. Er det registrert «arter av forvaltningsinteresse», «utvalgte naturtyper» eller «prioriterte arter» på stedet? Kommunen eller Fylkesmannen kan gi veiledning i bruk av databasene.

• Er det alminnelig kjent at naturen på stedet er sårbar eller sjelden? Kontakt kommunen eller Fylkesmannen for informasjon.

Har du søkt og fått tillatelse til å utføre det aktuelle tiltaket? Vær oppmerksom på at aktsomhetsplikten gjelder for alle aktiviteter og tiltak som myndighetene ikke har tatt stilling til i tillatelsen.

Bestemte type tiltak og handlinger som tilrettelegger alltid må unngå

- **Utsetting av fremmede arter i forbindelse med terrenginngrep:**[124]
  Uttak eller flytting av masser kan føre til spredning av fremmede arter med negative virkninger for artene som vokser naturlig på stedet. Tiltak som innebærer flytting av masser vil normalt kreve byggetillatelse, og det vil normalt stilles vilkår til håndtering av massen. Dersom slike vilkår ikke er stilt, gjelder aktsomhetsplikten. Det anbefales at tilrettelegger bruker stedegne masse, hvis ikke bør myndighetene kontaktes for veiledning.

- **Forringelse eller skade på forekomster i naturen som omfattes av en «utvalgt naturtyper»**: [125]
  Utvalgte naturtyper i området skal være registrert i Naturbase.no eller Miljøstatus.no. Arealplanen for område kan avklare hvilke hensyn som må tas dersom det er utvalgte naturtyper i området. Dersom tilrettelegger er i tvil om forekomster på stedet er en «utvalgt naturtype» kan Fylkesmannen, eventuelt kommunen, gi veiledning.

- **Unødig skade på viltlevedende dyr og deres reir, bo eller hi:** [126]
  Det er ikke tillatt å utføre terrenginngrep eller annen form for tilrettelegging som krever at reir eller dyrehi flyttes eller skades. Dersom tilrettelegger kommer over reir eller dyrehi må tilrettelegger kontakte kommunen eller Fylkesmannen for veiledning.

124 Jf. naturmangfoldloven § 28.
125 Jf. naturmangfoldoven § 53 første ledd.
126 Jf. naturmangfoldloven § 15 første ledd.

TILBAKE TIL INNHOLD

7.2.4. BRUDD PÅ AKTSOMHETSPLIKTEN

Brudd på aktsomhetsplikten foreligger i de tilfellene der tilrettelegginstiltaket fører til skade eller negative virkninger for naturen på stedet, og tilrettelegger ikke har gjort det som er rimelig for å unngå slik skade. I slike tilfeller, kan myndighetene iverksette sanksjoner. Fylkesmannen kan gi pålegg om stans, retting eller avbøtende tiltak. For å sikre at et eventuelt pålegg om stans og/eller retting følges opp, kan Fylkesmannen kreve inn tvangsmulkt frem til arbeidet er stanset og/eller skaden er rettet.[127]

Ved mindre alvorlig skade kan myndighetene kreve såkalt «miljøerstatning» fra tilrettelegger.[128]

7.3.

TILRETTELEGGING I OMRÅDE MED KULTURMINNER

7.3.1. BETYDNINGEN AV FREDETE KULTURMINNER PÅ STEDET

Kulturminner og kulturmiljø kan fredes gjennom kulturminneloven.[129] Fredning er den strengeste formen for vern. Kulturminner kan ha ulik fredningsstatus; fredning gjennom vedtak eller forskrift *(se kapittel 7.3.3)* eller automatisk fredning *(se kapittel 7.3.4).*

Tilrettelegging for terrengsykling, som kan føre til endringer eller inngrep i fredete kulturminner, kan ikke utføres uten tillatelse fra kulturminnemyndighetene - dvs. at tiltakshaver må søke om dispensasjon fra fredningen.

Virkningene av det konkrete tiltaket, og mulige tiltak som kan iverksettes for å forhindre faren for skade, ødeleggelse eller andre inngrep i kulturminnet vil kunne ha betydning for vurderingen av om dispensasjon kan gis. I en eventuell søknad om tillatelse kan det være nyttig å fremheve de positive virkningene tilrettelegging for terrengsykling kan ha for forvaltningen av kulturminnet. En av årsakene til at kulturminner forringes eller ødelegges er nettopp at kulturlandskapet gror igjen som følge av ikke-bruk. Opparbeidelse og tilrettelegging av sykkelstier bidrar til å opprettholde stiene, og medfører samtidig at kulturminner blir mer tilgjengelig for allmennheten.

Videre kan informasjonstiltak bidra til å synliggjøre kulturminner på stedet. For eksempel kan informasjonstavler i inngangspartiet eller underveis på stiene gi informasjon om historiske hendelser og tidligere bruk av området. Slik kan tilrettelegging bidra til å styrke naturopplevelsen for brukerne og samtidig fremme og bevare kulturminner i området.

KULTURMINNER

Alle spor etter tidligere generasjoners virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjoner til. Se kulturminneloven § 2

LØSE KULTURMINNER:

- ***Ting fra middelalderen eller oldtiden fra inntil år 1537, blant annet våpen, redskaper, kultgjenstander, innbo, smykker, arkivsaker, bygningsrester, skjelett og skjellettrester***
- ***Steiner og trestykker av annet materialet med innskrifter eller bilder fra inntil år 1537.***
- ***Mynter fra før 1650***
- ***Samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre.***

Se kulturminneloven § 12.

STEDFASTE KULTURMINNER:

Boplasser, bygninger, arbeids- og verkstedsplasser, eller spor etter slike. Spor etter åkerbruk, veifar, forsvarsverker, tingsteder, begravelsesplasser, helleristninger m.m.

KULTURMILJØ

Områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. For eksempel en setergrend eller et fiskevær. Se kulturminneloven § 2.

127 Jf. naturmangfoldoven §§ 69 og 73.
128 Jf. naturmangfoldoven § 74.
129 Jf. Lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven).

TILBAKE TIL INNHOLD

KULTURMINNER KAN OGSÅ VÆRE UNDERLAGT VERN UTENFOR KULTURMINNELOVEN:

Kommunens arealplan: Planen kan fastsette bestemmelser til arealformål, generelle bestemmelser eller hensynssoner om at kulturminner, kulturmiljø eller kulturlandskap skal bevares. Se kapittel 6.3.

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljø: Kommunen kan utarbeide en egen kommunedelplan som fastsetter at kulturminner, kulturmiljø og kulturlandskap skal bevares. Riksantikvaren har anbefalt at kommunen utarbeider er slik plan.

Verneforskriften for et verneområde: Tilrettelegger må søke om dispensasjon fra verneforskriften før arbeidet igangsettes dersom bestemmelsene fastsetter at kulturminner i området skal beskyttes mot inngrep. Kulturminnelovens forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner og vedtaksfredet kulturminner gjelder også i verneområdet. Se kapittel 7.5.

7.3.2. INFORMASJON OM KULTURMINNER

Tiltakshaver må avklare hvorvidt det finnes kulturminner i området som er planlagt å tilrettelegge for terrengsykling. Det er opprettet en nasjonal database over registrerte fredete kulturminner. Databasen er tilgjengelig på https://askeladden.ra.no. Det er viktig å være oppmerksom på at ikke alle automatisk fredete kulturminner er oppdaget og registrert i databasen. Mange steder er det heller ikke synlige spor i naturen eller andre omstendigheter som kan varsle tiltakshaver om kulturminner. Tiltakshaver bør derfor kontakte Fylkeskommunen for veiledning og nærmere opplysninger om eventuelle kulturminner i området. Dersom det aktuelle området ikke er tilstrekkelig utredet kan fylkeskommunen pålegge tilrettelegger å finansiere nødvendige undersøkelser i området. *Se kapittel 7.3.5.*

7.3.3. DISPENSASJON FRA FREDNING AV OMRÅDE ELLER KULTURMILJØ

Område rundt fredet kulturminne eller kulturmiljø kan fredes gjennom vedtak eller forskrift.[130] Fjerning av vegetasjon, planering, utfylling eller andre terrenginngrep i område samt konstruksjoner og tiltak som medfører slitasje, krever som hovedregel dispensasjon fra fredningen.[131] For å kunne gi dispensasjon må to vilkår være oppfylt:

- tiltaket det søkes om må ikke innebære et vesentlig inngrep i området og,
- det må foreligge et særlig tilfelle

Dersom tilrettelegging fører til et vesentlig inngrep i det fredete området er det ikke adgang til å gi dispensasjonen, det vil si at søknaden avslås.[132] Formålet med fredningen og fredningsbestemmelsene fremgår av fredningsvedtaket eller fredningsforskriften, og vil ha betydning for vurderingen. Krever tilretteleggingstiltak dispensasjon fra fredning av kulturmiljø vil virkningene for miljøet i sin helhet være avgjørende. I vurderingen av dispensasjon fra fredning av et område rundt fredet kulturminne, vil virkningene for kulturminnets verneverdi være avgjørende. Spørsmålet om det foreligger et «særlig tilfelle» er kun aktuelt i

130 Jf. kulturminneloven § 19 (fredning av område rundt fredet kulturminne) og kulturminneloven § 20 (fredet kulturmiljø)
131 Riksantikvarens dispensasjonsveileder punkt 1.2.
132 Endring av dekke i et naturområde vil normalt være å anse som et «vesentlig inngrep» ifølge riksantikvarens dispensasjonsveileder, jf. punkt 2.1.

TILBAKE TIL INNHOLD

de tilfellene der tiltaket ikke medfører et vesentlig inngrep i området. Forarbeidene til kulturminneloven nevner blant annet tiltak som er nødvendig av hensyn til formålet med den enkelte fredningen, tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning og andre helt spesielle tilfeller.[133] Utbygging av sti for syklister vil normalt ikke utgjøre et «særlig tilfelle» som kan begrunne dispensasjon fra fredning. Derimot kan merking, skilting eller oppgradering av eksisterende stier av sikkerhetshensyn, for å kanalisere ferdsel eller på annen måte forhindre slitasje tenkes å utgjøre et «særlig tilfelle» som er nødvendig for å ivareta formålet med fredningen.

7.3.4. DISPENSASJON FRA AUTOMATISK FREDNING AV KULTURMINNER

Kulturminner av en bestemt alder er «automatisk fredet». Det innebærer at kulturminne er fredet direkte gjennom kulturminneloven, uten at det er nødvendig at det er truffet et særskilt vedtak om fredning. Fredningen omfatter en 5 meter bred sikringssone rundt kulturminnet.[134] Følgende kulturminner har status som automatisk fredet:[135]

- faste kulturminner fra oldtid og middelalder før år 1537
- samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre
- stående byggverk med opprinnelse fra perioden 1537-1649.[136]

Det er forbudt å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte skjemme automatisk fredet kulturminner. Tilrettelegging med fare for slike virkninger er avhengig av at kulturminnemyndighetene gir dispensasjon fra forbudet.[137] Dispensasjon kan gis på bestemte vilkår, for eksempel at tiltakshaver skal sørge for at faste kulturminner på stedet graves ut og overflyttes til museum o.l.[138]

KULTURMINNELOVEN § 3. FORBUD MOT INNGREP I AUTOMATISK FREDETE KULTURMINNER

«Ingen må – uten at det er lovlig etter § 8 – sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje».

133 Jf. Ot.prp. nr. 51 (1991-1992) s. 26.
134 Jf. kulturminneloven § 6
135 Jf. kulturminneloven § 4 første ledd bokstav a-j
136 Automatisk fredning av byggverk forutsetter at byggverket er identifisert, registrert i matrikkelen og at Riksantikvaren har stadfestet kulturminne som oppført i denne perioden. Med stående byggverk menes bevarte byggverk, og ikke ruiner.
137 Jf. kulturminneloven § 8 jf. § 3.
138 Tiltakshaver som har fått dispensasjon til å tilrettelegge i område med registrerte kulturminner, og som på et senere tidspunkt ønsker å iverksette ytterligere tiltak som kan føre til at kulturminner skades, ødelegges, tildekkes mv. må sende inn ny

Arbeidet kan utføres uten dispensasjon dersom det er vedtatt reguleringsplan for tiltaket, eller området som skal tilrettelegges er regulert til arealformålet «bebyggelse og anlegg». I disse tilfellene er hensynet til kulturminner i området allerede vurdert i forbindelse med kommunens planbehandling.

KULTURMINNELOVEN § 8. TILLATELSE TIL INNGREP

«Vil noen sette igang tiltak som kan virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte som er nevnt i § 3 første ledd, må vedkommende tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt melde fra til vedkommende myndighet eller nærmeste politimyndighet. Vedkommende myndighet avgjør snarest mulig om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan iverksettes. Avgjørelsen kan påklages til departementet innen 6 uker fra underretning om vedtaket er kommet fram til adressaten (…)

Bygg, anlegg m.v. som er oppført eller påbegynt i strid med paragrafen her, kan departementet kreve fjernet eller rettet innen en nærmere fastsatt frist.

Tillatelse i medhold av første ledd skal ikke innhentes for bygge- og anleggstiltak som er i samsvar med reguleringsplan som er vedtatt etter denne lovs ikrafttreden. Tilsvarende gjelder for områder som i kommuneplanens arealdel er utlagt til bebyggelse og anlegg, og der vedkommende myndighet etter loven her har sagt seg enig i arealbruken».

7.3.5. TILRETTELEGGING SOM KREVER UNDERSØKELSER

Behov for å kartlegge ukjente eller kjente automatisk fredete kulturminner

Ikke alle automatiske fredede kulturminner er oppdaget og registrert i kulturminnedatabasen Askeladden. I enkelte tilfeller er det også nødvendig å avklare status, lokalisasjon og omfang av kulturminner som allerede er kjent og registrert i kulturminnedatabasen. Dersom det aktuelle området ikke er tilstrekkelig utredet kan fylkeskommunen pålegge tilrettelegger å finansiere nødvendige undersøkelser i området før eventuell tillatelse kan gis.

Formålet med undersøkelsen er å kartlegge om et tiltak kan virke inn på automatisk fredete kulturminner på stedet. Undersøkelse kan bestå av søk i arkiv og databaser, befaring og arkeologisk registrering i felt. Det er fylkeskommunen som avgjør når, på hvilken måte, og i hvilket omfang undersøkelse skal utføres.[139] Tilretteleggingsarbeidet kan ikke utføres før undersøkelse er gjennomført og avgjørelse eller vedtak fra kulturminnemyndigheten foreligger.

Hvilke tilretteleggingstiltak kan kreve undersøkelser?

Undersøkelsesplikten gjelder for *offentlige tiltak og større private tiltak*. Det må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle hvorvidt et privat tiltak (tiltakshaver er en privatperson, et privat foretak eller frivillig organisasjon) anses for å være et «større» privat tiltak. Det er tiltakets størrelse i seg selv, og konsekvensene for kulturminner på stedet som er avgjørende. At tiltaket krever byggesøknad har ikke betydning for vurderingen. Har privat tiltakshaver utarbeidet forslag til reguleringsplan for tilretteleggingstiltaket, og kommunen har fremmet planforslaget, skal tiltaket som utgangspunkt regnes som et «offentlig tiltak».[140]

Mindre, private tiltak omfattes ikke av undersøkelsesplikten. Det kan likevel være aktuelt med undersøkelse for å avklare om tiltaket kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne på stedet. Følgende momenter vil kunne tale for at man har å gjøre med et mindre privat tilretteleggingstiltak:[141]

- tiltaket berører en eller et begrenset antall eiendommer
- tiltaket ligger innenfor normal standard for den type tiltak det gjelder.

Dersom flere mindre tilretteleggingstiltak skal iverksettes i samme området innenfor en begrenset tidsperiode, må det vurderes om det totalt sett er tale om et «større» eller «mindre» tiltak. Som eksempler på «mindre private tiltak» nevner Klima- og miljødepartementet arbeid i forbindelse med mudringer og utfyllinger og opparbeiding av tomt/areal, for eksempel til til adkomst, lek eller andre fritidsaktiviteter.[142] Tiltak som primært er av kommersiell karakter, for eksempel sykkelanlegg som gir inntekter til anleggseier, vil normalt ikke anses som et «mindre» tiltak.

søknad om dispensasjon.

139 Jf. kulturminneloven §§ 3 og 4.

140 Jf. brev fra Miljøverndepartementet av 05.12.97 om kommunenes ansvar for dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved private reguleringsforslag.

141 Jf. rundskriv til kulturminneloven § 10 T-07/2007.

142 Jf. rundskriv til kulturminneloven § 10 T-07/2007 s. 6.

TILBAKE TIL INNHOLD

Utgifter til undersøkelsen

Utgifter til gjennomføring av undersøkelsen skal dekkes av tiltakshaver. Før undersøkelsen igangsettes skal tiltakshaver akseptere budsjett utarbeidet av fylkeskommunen eller sametinget. Tiltakshaver kan henvende seg direkte til i Riksantikvaren for å få en vurdering og uttalelse av om budsjettet er rimelig.

Fylkeskommunen skal først vurdere behovet for undersøkelse, og avgi uttalelse basert på eksisterende opplysninger. Derimot skal undersøkelser og eventuell befaring som er nødvendig for å avgi slik uttalelse, ikke dekkes av tiltakshaver.[143] Tiltakshaver er kun forpliktet til å dekke utgifter til arbeid som utføres *etter* tiltakshaver har godkjent budsjettet for undersøkelsen. Ved vesentlige uforutsette forhold kan det være nødvendig å utarbeide nytt budsjett som må godkjennes av tiltakshaver. Er det fremmet reguleringsplan for tilretteleggingsarbeidet er det offentlige å anse som tiltakshaver, dermed skal offentlige myndigheter dekke utgiftene til undersøkelsen.

Blir undersøkelser i forbindelse med mindre private tiltak urimelig tyngende for tiltakshaver, skal utgiftene dekkes helt eller delvis av fylkeskommunen eller Sametinget.[144] Forholdet mellom tiltakets kostnader og utgiftene til undersøkelsene vil være avgjørende for denne vurderingen. Tiltak til privat

ARBEID SOM SKAL DEKKES AV TILTAKSHAVER:

- ***forarbeid til selve undersøkelsen***
- ***den konkrete undersøkelsen (feltarbeidet og eventuelt utgraving av kulturmrinner)***
- ***driftskostnader***
- ***kjøp av nødvendige tjenester (konsulenttjenester, gravemaskin og og annet teknisk utstyr)****
- ***etterarbeid (håndtering av funn, utarbeiding av rapport mv.)***

****For mange tiltakshavere kan det være rimeligere å stille med egen gravemaskin eller teknisk utstyr, eller skaffe disse fra en annen entreprenør enn den som fylkeskommunen/sametinget foreslår. Siden slike tjenester er pålagt merverdiavgift kan det for tiltakshaver som fører momsregnskap være enklere/ rimeligere å betale for slike tjenester direkte til den som utfører arbeidet.***

KULTURMINNELOVEN § 10. UTGIFTER TIL SÆRSKILT GRANSKING AV AUTOMATISK FREDETE KULTURMINNER

«Utgifter til særskilt gransking av automatisk fredete kulturminner eller særskilte tiltak for å verne dem på grunn av tiltak som nevnt i §§ 8 og 9, bæres av tiltakshaveren. Når særlige grunner foreligger, kan departementet fastsette at utgiftene helt eller delvis skal dekkes av staten. Ved mindre private tiltak skal staten etter departementets bestemmelse dekke utgiftene, helt eller delvis, dersom disse blir urimelig tyngende for tiltakshaveren.

Departementet kan fastsette nærmere regler for gjennomføringen av bestemmelsene i første ledd.»

143 Jf. Retningslinjer for gjennomføring av undersøkelsesplikten og budsjettering av arkeologiske registreringer i henhold til kulturminneloven § 9, jf. § 10 s. 5.
144 Jf. kulturminneloven § 10

TILBAKE TIL INNHOLD

bruk skal normalt dekkes av myndighetene. Tiltak til privat bruk skal normalt dekkes av myndighetene, imens tilrettelegging som gir tiltakshaver inntektsmuligheter, normalt skal dekkes fullt ut av tiltakshaver selv. Det er likevel mulighet for at tilrettelegger kan få delvis dekket sine utgifter, dersom utgiftene utgjør en relativt stor andel av budsjettet.

7.3.6. STANSE- OG MELDEPLIKT

Tiltakshaver er forpliktet til å stanse arbeidet og melde ifra dersom det avdekkes automatisk fredete kulturminner som en på forhånd ikke visse om, og arbeidet vil få virkninger som beskrevet ovenfor. Melding om funn skal rapporteres til politiet eller fylkeskommunen umiddelbart. Det skal avgjøres snarest mulig og senest innen 3 uker om arbeidet kan fortsette, og eventuelt hvilke vilkår som skal gjelde for utførelsen av arbeidet. Ved spesielle behov kan 3 ukers fristen forlenges. Stanse- og meldeplikten gjelder for alle tiltak - uavhengig av størrelsen eller omfanget av tilretteleggingsarbeidet.

KULTURMINNELOVEN § 8 ANNET OG TREDJE LEDD: STANSE- OG MELDEPLIKT

« (...) Viser det seg først mens arbeidet er i gang at det kan virke inn på et automatisk fredet kulturminne på en måte som nevnt i § 3 første ledd, skal melding etter første ledd sendes med det samme og arbeidet stanses i den utstrekning det kan berøre kulturminnet. Vedkommende myndighet avgjør snarest mulig – og senest innen 3 uker fra det tidspunkt melding er kommet fram til vedkommende myndighet – om arbeidet kan fortsette og vilkårene for det. Fristen kan forlenges av departementet når særlige grunner tilsier det. Første ledd, siste punktum får tilsvarende anvendelse.

Bygg, anlegg m.v. som er oppført eller påbegynt i strid med paragrafen her, kan departementet kreve fjernet eller rettet innen en nærmere fastsatt frist».

7.3.7. ULOVLIG INNGREP I KULTURMINNER

Tilrettelegging uten nødvendig dispensasjon er ulovlig, og kan kreves stanset, fjernet eller rettet innen en nærmere fastsatt frist.[145] Tilsvarende gjelder der ukjente automatisk fredet kulturminner er påført skade, dekket til mv. som følge av at tiltakshaver ikke har overholdt undersøkelsesplikten. Tiltakshaver kan også straffes med bøter.[146] Det er derfor viktig at tiltakshaver kontakter fylkeskommunen for å få en vurdering av tiltakets virkninger, og få avklart hvorvidt det er behov for søknad om dispensasjon og eventuelt undersøkelse.

145 Jf. kulturminneloven § 8 tredje ledd.
146 Jf. kulturminneloven § 27.

TILBAKE TIL INNHOLD

7.4.

TILRETTELEGGING NÆR ELVER, BEKKER, INNSJØER OG TJERN

7.4.1. KRAV TIL NATURLIG KANTVEGETASJON

Vannressursloven har som formål å sikre en samfunnsmessig forsvarlig bruk og forvaltning av vassdrag og grunnvann.[147] Loven stiller krav til at naturlig kantvegetasjon opprettholdes der stien legges langs et vassdrag. Formålet er å sikre at det opprettholdes en naturlig kantvegetasjon, som ivaretar de økologiske funksjonene kantvegetasjonen har i naturen. Stien må derfor legges et stykke fra elvebredden eller vannkanten. Det gjelder ingen konkrete krav til hvor stor avstand som kreves. Bredden på kantvegetasjonen vil variere med de naturgitte forholdene på stedet. Hvor bred kantvegetasjonen skal være, vil bero på en konkret vurdering av behovet for å ivareta de økologiske funksjonene på stedet.

KANTVEGETASJON

Langs alle elver, bekker, innsjøer, tjern og andre mindre vann vil det naturlig vokse et belte av strandskog eller annen kantvegetasjon.

Kantvegetasjon skal motvirke avrenning, dvs. hindre utrasing og forurensning, og gi levested for planter og dyr som har naturlig tilhold ved eller i vassdraget.

VANNRESSURSLOVEN §11 (KANTVEGETASJON)

«Langs bredden av vassdrag med årssikker-vannføring skal det opprettholdes et begrenset naturlig vegetasjonsbelte som motvirker avrenning og gir levested for planter og dyr. Denne regelen gjelder likevel ikke for byggverk som står i nødvendig sammenheng med vassdraget, eller hvor det trengs åpning for å sikre tilgang til vassdraget.Grunneieren, tiltakshavere og berørte fagmyndigheter, kan kreve at kommunen fastsetter bredden på beltet. Bredden kan også fastsettes i rettslig bindende planer etter plan-og bygningsloven.Vassdragsmyndigheten kan i særlige tilfelle frita for kravet i første ledd»

7.4.2. FRITAK FRA KRAVET TIL NATURLIG KANTVEGETASJON

Etablering av sti og tilrettelegging som innebærer fjerning av vegetasjon inntil elvebredden eller vannkanten, krever tillatelse fra Fylkesmannen. Har kommunen fastsatt bredden på kantvegetasjon i arealplanen for området, vil tiltaket også kreve dispensasjon fra denne planen, *se kapittel 6.3.4*.

Dersom tiltaket ikke er søknadspliktig etter plan- og bygningsloven, eller tiltaket ikke krever dispensasjon fra fastsatt krav til kantvegetasjon i arealplanen, er tiltakshaver selv ansvarlig for at stien legges utenfor den naturlige kantvegetasjon. Fylkesmannen bør kontaktes for å få avklart hvor stor avstand til elvebredden eller vannkanten som kreves.

Det er viktig å være oppmerksom på at grunneier har en selvstendig plikt til å opprettholde naturlig kantvegetasjon på sin eiendom. Det er derfor ikke tilstrekkelig med samtykke fra grunneier til å fjerne vegetasjon som er å anse som del av den naturlige kantvegetasjonen. Tiltaket krever også tillatelse fra Fylkesmannen.

147 Lov 24 november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven).

TILBAKE TIL INNHOLD

7.5.

TILRETTELEGGING SOM KREVER MOTORFERDSEL

7.5.1. MOTORFERDSEL I UTMARK ER FORBUDT

Motorferdsel er som hovedregel forbudt i utmark.[148] Begrepet «utmark» i motorferdselloven skal som utgangspunkt forstås likt som definisjonen av utmark i friluftsloven. *Se avsnitt 2.2.* Tilrettelegging i utmark som gjør det nødvendig med transport av blant annet utstyr og materialer, krever derfor dispensasjon til motorferdsel, i tillegg til tillatelse fra grunneier.[149]

MOTORFERDSEL

Begrepet motorferdsel omfatter bruken av alle slags motordrevne fremkomstmidler. For eksempel kjøretøy som bil, traktor, beltebil, snøskuter og liknende.

7.5.2. DISPENSASJON TIL MOTORFERDSEL I UTMARK

Krever tilrettelegging søknad om byggetillatelse, vil kommunen samtidig ta stilling til om det er grunnlag for å gi tillatelse til bruk av motorferdsel. Dersom tiltaket ikke krever byggesøknad, må tiltakshaver sende inn en egen søknad om dispensasjon til motorferdsel i forbindelse med tilretteleggingsarbeidet.

Dispensasjon fra forbudet mot motorferdsel i utmark skal bare gis i helt spesielle tilfeller.[150] Kommunen kan sette vilkår for tillatelsen, for eksempel at kjøring skal begrenses til bestemte angitte traséer eller tidspunkter. Loven åpner for at dispensasjon kan gis på to ulike grunnlag:

1) Tillatelse til transport av materiell og utstyr i utmarksnæring

Bruk av motorkjøretøy kan gis tillatelse i enkelttilfeller dersom det er behov for transport av materiell og utstyr i forbindelse med utmarksnæringen, herunder turist- og reiselivsnæringen. Det er kun transport av materiell og utstyr som kan tillates, ikke transport av personer. Tillatelsen skal begrenses til kjøring på barmark langs traktorvei.[151]

148 Jf. Lov 10. juni 1977 om motorferdsel i utmark og vassdrag, jf. § 3.

149 Grunneier har rett til å forby eller begrense motorferdsel på sin eiendom. Tillatelse må innhentes fra grunneier og det må avtales hvor motorferdsel på eiendommen kan foregå og tidsperiode. Avtalen bør være skriftlig. Mer om tilrettelegging og forholdet til grunneier i kapittel 4.3.

150 Se Miljødirektoratet M108 s. 4

151 Kravet til kjøring på barmark langs traktorvei innebærer at veien må være opparbeidet med tanke på bruk av traktor eller andre større kjøretøyer, og at veien er klassifisert som traktorvei klasse 7 eller 8 i forskriften om planlegging og godkjenning av veier for landbruksformål. Kommunen skal hente inn oversikt over traktorveier der tillatelsen skal gjelde. I Finnmark finnes få traktorveier, derfor kan motorferdsel her også tillates på etablerte barmarkstraséer. I Finnmark og Nord-Troms gjelder et generelt forbud mot motorferdsel i perioden fra 5. mai til 30 juni, se forskriften for bruk av motorferdsel i utmark § 9. I denne perioden må næringsdrivende, i tillegg til å innhente tillatelse fra kommunen til transport av materiell og utstyr i utmarksnæring, også søke om dispensasjon fra motorferdselforbudet etter § 6.

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL INNHOLD

Selvom tiltaket ikke krever byggesøknad, må tiltakshaver søke om dispensasjon til motorferdsel i forbindelse med tilretteleggingsarbeidet. Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Tilrettelegger må være registrert som næringsdrivende i enhetsregisteret for å få tillatelse. Tillatelse kan med andre ord bare gis til næringsvirksomhet, og ikke til hobbybasert virksomhet. Det vil si at aktiviteten virksomheten står for må være egnet til å gi overskudd og at virksomheten må dokumentere at den tjener penger på tiltaket.

Nystartet virksomhet vil ofte har vanskeligheter med å dokumentere fremtidig inntekt, og kan derfor gis midlertidig tillatelse med inntil to års varighet. Fremdriftsplan som viser forventet aktivitet og inntjening må legges ved dispensasjonssøknaden. Dersom tilrettelegger kan dokumentere at virksomheten er momspliktig, kan tillatelse gis utover to år.[152]

2) Tillatelse når det foreligger «særlig grunner»

Kommunen kan, etter søknad om dispensasjon, tillate motorferdsel i utmark for andre formål når det foreligger særlige grunner eller behov som ikke kan dekkes på annen måte.[153] Tilrettelegger må påvise et reelt og nødvendig behov for transport, det vil si at det ikke må finnes alternative transportmåter.

HUSK!

Det er viktig å søke i god tid, ellers kan tilrettelegger risikere at kommunen ikke rekker å behandle søknaden innen det er behov for transport.

I verneområder kan verneforskriften oppstille egne regler for motorferdsel.

Statens naturoppsyn og politiet fører tilsyn og kontroll med motorisert ferdsel i utmark. Skriftlig tillatelse må derfor medbringes under transporten i tilfelle tilsyn.

FORSKRIFT OM BRUK AV MOTORKJØRETØYER I UTMARK § 5A

«Kommunen kan etter søknad gi tillatelse til bruk av motorkjøretøy til transport av materiell og utstyr i forbindelse med utmarksnæring. Som utmarksnæring regnes drift av utleiehytter, næringsmessig høsting av naturgoder, turist- og reiselivsnæring, leting og undersøkelse av mineralske ressurser mv., forutsatt at virksomheten er registrert i Enhetsregisteret (...)

Tillatelse etter første ledd kan på barmark kun gis for transport langs traktorvei, likevel slik at det i Finnmark også kan gis slik tillatelse langs godt etablerte barmarkstraséer.»

FORSKRIFT OM BRUK AV MOTORKJØRETØYER I UTMARK § 6:

«I unntakstilfelle kan kommunestyret – eller et annet folkevalgt organ som kommunestyret bestemmer – etter skriftlig søknad gi tillatelse til kjøring utover § 2 – § 5, dersom søkeren påviser et særlig behov som ikke knytter seg til turkjøring, og som ikke kan dekkes på annen måte. Før eventuell tillatelse gis, skal transportbehovet vurderes mot mulige skader og ulemper i forhold til et mål om å redusere motorferdselen til et minimum.»

152 Momspliktig vil si at inntekten overstiger 50 000,- i løpet av 12 måneders periode.
153 Jf. motorferdselloven § 6, se også forskrift om bruk av motorkjøretøy i utmark § 6.

TILBAKE TIL
INNHOLD

SØKNADENS INNHOLD:

OPPLYSNINGER OM SØKER OG KJØRETØY

Det må framgå av søknaden hvem som er søker og kontaktinformasjon til søker. Videre bør det framgå hvilket kjøretøy som skal benyttes, samt registreringsnummer der dette er relevant. Dersom du som søker ikke selv skal utføre transporten må det oppføres hvem som skal være fører.

KJØRERUTE OG TIDSROM FOR TRANSPORT

Det må beskrives på en entydig måte hvor det skal kjøres og når transporten skal skje (dato eller tidsrom), samt antall turer det søkes om.

I tillegg skal det også legges ved en kartskisse som viser kjørerute.

FORMÅLET MED TRANSPORTEN

Formålet med transporten må beskrives. Dersom formålet er utmarksnæring (§ 5) må tilrettelegger dokumentere at det er tale om næringsvirksomhet og bekrefte registrering i enhetsregisteret.

BEHOVET FOR TRANSPORTEN

Dersom transport ikke skal benyttes til utmarksnæring, men til dugnadsarbeid er det spesielt viktig med en god beskrivelse av behovet, det vil si begrunnelsen for at det foreligger «særlig grunner» (§ 6).

Søker må vise at alternativer til motorferdsel er vurdert og begrunne hvorfor ikke behovet kan dekkes på annen måte.

KONSEKVENSENE FOR TERRENG, NATURMILJØET OG TRIVSEL

Kommunen skal vurdere transportbehovet opp mot mulige skader og ulemper for friluftsliv og naturmiljø (støy, forurensning, spor i terrenget osv.). Dersom eldre kjørespor skal benyttes kan det begrense spor i terrenget, i så fall bør det fremheves i søknaden.

TILBAKE TIL INNHOLD

7.6.

TILRETTELEGGING I VERNEOMRÅDER

7.6.1. VERNEFORSKRIFTEN

For hvert enkelt verneområde vedtas det en egen verneforskrift som bestemmer hvilke tilretteleggingstiltak som er forbudt, hvilke tiltak som kan utføres uten tillatelse, og hvilke tiltak som krever tillatelse - dvs. hvilke tiltak som krever søknad om dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten. [154] Forvaltningsplanen for verneområdet kan utdype hvilke tiltak som er tillatt og forbudt innenfor verneområdet.

PLANLAGT GJENNOMGANG AV DAGENS VERNEFORSKRIFTER

Ikke alle verneforskrifter viser tydelig hvor det er tillatt å sykle i verneområdene. Ifølge regjeringen skal alle forskrifter for nasjonalparker og landskapsvernområder gjennomgås og revideres innen 2020. Det skal avmerkes på vernekartet hvilke stier det er tillatt å sykle på, slik at det blir enklere for syklister og aktører å avklare hvor det er tillatt å sykle, eventuelt tilrettelegge for terrengsykling - så fremt det er i tråd med verneforskriften.

Inntil videre er det bestemmelsene i dagens verneforskrifter som gjelder. Er tiltakshaver i tvil om verneforskriften åpner for terrengsykling, eventuelt hvilke tilretteleggingstiltak som er tillatt, bør forvaltningsmyndigheten for verneområdet kontaktes for en avklaring.

HVEM ER FORVALTNINGSMYNDIGHETEN?

I nasjonalparker og større landskapsvernområder ligger forvaltningsmyndigheten hos kommunen og fylkeskommunen, samt Sametinget i samiske områder. I naturreservatene er Fylkesmannen forvaltningsmyndighet. I enkelte verneområder er det også ansatt egne naturveiledere.

Ansvaret for tilrettelegging utføres ofte av Statens Naturoppsyn på vegne av forvaltningsmyndigheten

7.6.2. VERNEKATEGORIENE

Vern av sammenhengende naturområder inndeles etter ulike kategorier ut ifra hva som skal vernes og hvor strengt vern som er nødvendig:

- **Nasjonalparker**
- **Landskapsvernområder**
- **Naturreservater**

I **nasjonalparker** skal verneforskriften sikre vern mot «varig påvirkning» av naturmiljøet, samtidig kan ikke vernet være så strengt at også retten til å ferdes til fots forbys. Derimot kan terrengsykling innenfor nasjonalparken være forbudt, men det forutsetter at terrengsykling kan påvirke verneverdiene negativt.

I et **landskapsvernområde** må det ikke settes igang tiltak som «i vesentlig grad» vil endre landskapets særpreg eller karakter. Samtidig kan pågående virksomhet i område fortsette. Verneformålet er avgjørende for hvilke tiltak som kan forbys. Vesentlighetskravet vil vanligvis medføre et forbud mot å utføre tiltak som graving, utfylling og bakkeplanering for å opparbeide og tilrettelegge sykkelsti. Det forutsetter imidlertid at tiltaket er av et omfang som kan påvirke verneverdiene.

154 Verneforskriften gjelder ved siden av annen lovgivning og medfører derfor ingen endringer i forhold til reglene som ellers gjelder. Har for eksempel forvaltningsmyndigheten gitt dispensasjon fra verneforskriften til å tilrettelegge sti langs et vassdrag, vil tiltaket fortsatt kunne komme i konflikt med krav til vegetasjonsbelte i gjeldende arealplaner. Tilsvarende gjelder i forhold til grunneier; selv om verneforskriften kan medføre begrensninger i grunneiers rådighet, er eiendomsretten i behold, slik at kravet til samtykke fra grunneier gjelder fullt ut også her. Har forvaltningsmyndigheten gitt tillatelse til tilrettelegging av sykkelsti på eiendommen, kan grunneier fortsatt nekte at tiltaket utføres.

NASJONALPARKER (§ 35 ANNET LEDD)

«I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet. Forskriften skal verne landskapet (...) mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og sikre en uforstyrret opplevelse av naturen. Ferdsel til fots i samsvar med friluftslovens regler er tillatt. Slik ferdsel kan bare begrenses eller forbys i avgrensede områder i en nasjonalpark(...).»

LANDSKAPSVERNOMRÅDER (§ 36 ANNET LEDD)

«I et landskapsvernområde må det ikke settes i verk tiltak som alene eller sammen med andre tiltak kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig».

NATURRESERVAT (§ 37 TREDJE LEDD)

«I et naturreservat må ingen foreta noe som forringer verneverdiene angitt i verneformålet. Et naturreservat kan totalfredes mot all virksomhet, tiltak og ferdsel».

Naturreservater utgjør gjerne mindre områder, for eksempel spesielle hekkeområder for fugl, eller sjelden vegetasjon. Her skal det ikke iverksettes tiltak som kan true verneverdiene angitt i verneformålet. Naturreservat representerer den strengeste formen for vern. Det er ingen øvre grense for hvor strengt vern som kan innføres. Det kan med andre ord innføres totalforbud mot virksomhet, tiltak og alle former for ferdsel. Det er imidlertid ikke alltid nødvendig å innføre et totalforbud. I naturreservater som også er attraktive for terrengsyklister vil det ofte være en bedre løsning å begrense totalforbud til bestemte perioder, for eksempel til hekketiden i et fuglereservat. Dermed kan verneforskriften også åpne for enkle tilretteleggingstiltak på sykkelstier i området. Tilrettelegging i naturreservatet kan være et viktig tiltak for å kanalisere ferdsel bort fra sårbare områder. I så fall skal en skjøtselplan for område presisere hvordan nødvendig vedlikehold av stien skal utføres.

7.6.3. LOVLIG TILTAK INNENFOR VERNEOMRÅDENE

Enkelte tiltak vil normalt være lovlig å utføre innenfor et verneområde. Det forutsetter imidlertid at forskriften for verneområdet tillater det konkrete tiltaket, eller at forskriften åpner for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til tiltaket.[155] Vedlikehold av eksisterende stier og nødvendig omlegging eller kanalisering av ferdsel er typiske tiltak som verneforskriften kan åpne for, eller som kan gis tillatelse dersom forvaltningsmyndigheten vurderer at det er nødvendig.

Vedlikehold av eksisterende stier

Verneforskriften vil normalt åpne for vedlikeholdstiltak i verneområdet, enten gjennom forskriftens unntaksbestemmelser eller etter søknad om dispensasjon. Med «vedlikehold» menes arbeid som er nødvendig for å opprettholde den tilstand, plassering og de dimensjoner, som stien eller innretningen hadde før verneforskriften ble vedtatt. Eksempler på vedlikehold er rydding og fjerning av gjengrodd vegetasjon på stien og restaurering eller utskiftning av forfalne materialer på bruer og klopper i det aktuelle området. Det forutsetter imidlertid at arbeidet er nødvendig for å holde stien vedlike.

Dersom arbeidet fører til en utvidelse eller standardheving av stien vil det ikke være tale om vedlikehold, men et nytt søknadspliktig tiltak. Eksempler på arbeid som utgjør et nytt tiltak er omlegging av stier, graving av grøfter eller stikkrenner utenfor eksisterende stier og opparbeidelse av stier som har grodd helt igjen. Slike tiltak krever dispensasjon fra verneforskriften, uavhengig av om arbeidet er «nødvendig» for å vedlikeholde stien.[156]

155 Forvaltningsmyndigheten har adgang til å foreta skjøtselstiltak for å opprettholde eller oppnå den naturtilstanden som er formålet med vernet. Med skjøtselstiltak menes «tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep» jf. naturmangfoldloven § 47. Der grunneier selv ønsker å foreta skjøtselen bør forvaltningsmyndigheten inngå avtale med grunneier om dette.

156 Jf. M-481 om opprettelse av verneområder etter naturmangfoldloven (2016) s. 32 og 36.

TILBAKE TIL
INNHOLD

Enkle vedlikeholdstiltak vil som regel være lovlig å utføre innenfor verneområde. Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

Omlegging av stier eller kanalisering av ferdsel

Vernemyndighetene kan gi tillatelse til tiltak som i utgangspunktet er forbudt i henhold til verneforskriften, dersom det vurderes at tiltaket ikke kommer i konflikt med verneformålet. Omlegging av eksisterende sti eller etablering av ny sti kan tenkes å være et slik tiltak. Slike tiltak kan bidra til å kanalisere ferdsel bort fra et sårbart område og over til et område med større tåleevne, og dermed begrense eventuelle virkninger på verneverdiene som følge av terrengsykling. Dette støttes også av naturmangfoldloven fremhever at verneforskriften ikke skal være «til hinder for å videreføre bærekraftig bruk som bygger opp under verneformålet i et område».[157] Det vil være opp til vernemyndighetene å vurdere det konkrete tiltaket opp mot verneformålet, og eventuelt gi tillatelse til å utføre tiltaket.

157 Jf. naturmangfoldloven § 34 femte ledd

7.6.4. TILRETTELEGGING SOM KREVER DISPENSASJON FRA VERNEFORSKRIFTEN

Etablering av sykkelsti innenfor et verneområde er forbudt, og er derfor avhengig av at forvaltningsmyndigheten gir dispensasjon til arbeidet som skal utføres. Naturmangfoldloven åpner for at dispensasjon til tiltak som i utgangspunktet er forbudt, kan gis på tre alternative grunnlag:

1) Tiltak som er nødvendig å utføre av sikkerhetshensyn

Det kan gis dispensasjon til å utføre «nødvendige» sikkerhetstiltak i verneområdet. Sikkerhetstiltak i form av varselskilt vil typisk falle inn under verneforskriftens unntaksbestemmelser (tiltak som ikke krever søknad om dispensasjon). Hvis ikke, åpner loven for å gi dispensasjon til å oppføre skilt i verneområdet dersom det anses «nødvendig» av sikkerhetsgrunner, f.eks. som følge av intensiv bruk av stiene.

Det må vurderes konkret om det faktisk er «nødvendig» å utføre spesielle tiltak på stien av hensyn til sikkerheten. Utgangspunktet er, som ellers i utmark, at syklistene selv er ansvarlig for egen sikkerhet, *se kapittel 11 om syklistens egenansvar.* Det skal derfor mye til for å si at det er «nødvendig» med sikkerhetstiltak på stier i verneområdet. Det er først og fremst stier med større grader av tilrettelegging som vil kreve slike tiltak. Slike stier vil normalt tilrettelegges utenfor verneområdene.

2) Tiltak som er nødvendig av hensyn til vesentlige samfunnsinteresser

Med vesentlig samfunnsinteresse menes tungtveiende hensyn av nasjonal betydning (for eksempel flyplasser, jernbaner eller større samferdselsprosjekter). Til tross for at tilrettelegging for terrengsykling kan være av stor interesse i lokalmiljøet, er dette ikke å anse som en tilstrekkelig «samfunnsinteresse».

3) Tiltak som ikke strider mot verneformålet og som ikke vil få nevneverdige virkninger for verneverdiene

I en søknad om dispensasjon til å tilrettelegge for terrengsykling innenfor verneområdet, er det dette alternativet som er aktuelt å vise til. To kriterier må være oppfylt; det konkrete tiltaket og arbeidet som skal utføres må ikke påvirke naturforholdene på en måte som motvirker verneformålet.[158] Videre må ikke tiltaket påvirke verneverdiene «nevneverdig». Formuleringen «nevneverdig» viser at det er en snever adgang til å gi dispensasjon. Det kan bare dispenseres i de tilfeller tiltaket vil ha ubetydelig, begrenset eller forbigående virkning for verneverdiene. Slike virkninger kan for eksempel tenkes i forbindelse med tilrettelegging for et arrangement der tiltak fjernes etter arrangementet er over.

NATURMANGFOLDLOVEN § 48. DISPENSASJON FRA VERNEVEDTAKET

«Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig»

158 Det fremgår av forskriften til verneområdet hva som er verneformålet og hvilke verneverdier som skal beskyttes. Verneforskriftene er tilgjengelig på www.lovdata.no.

TILBAKE TIL INNHOLD

8. ANSVARET FOR TILRETTELEGGINGS-ARBEIDET

8.1.

KRAV TIL ANSVARLIG FORETAK

Søknadspliktig tilrettelegging for terrengsykling krever normalt at tiltakshaver overlater ansvaret for søknadsprosessen, prosjektering, utførelse og kontroll av arbeidet til et eller flere fagkyndige foretak. Oppgaven til det ansvarlige foretaket er å sørge for at den delen av tiltaket som foretaket står ansvarlig for ikke har feil eller mangler i forhold til regelverket.[159]

Tiltak som ikke er søknadspliktig kan utføres av tiltakshaver selv. Se kapittel 6.2 om hvilke tiltak som er søknadspliktig. Videre kan tiltakshaver stå for visse søknadspliktig tiltak, uten å involvere fagkyndige foretak i prosjektet.[160] I så fall er tiltakshaver selv ansvarlig for søknadsprosessen, prosjektering og utførelsen av tiltaket. Dette gjelder for midlertidig konstruksjoner som ikke skal plasseres lenger enn 2 år, og tiltak hvor kommunen vurderer at ansvarlig foretak ikke er nødvendig. Dette vil normalt gjelde for relativt ukompliserte tiltak eller tiltak som ferdigstilles innen kort tid.[161]

Reglene om ansvarlig foretak og krav til godkjenning av foretaket er regulert i plan- og bygningsloven kapittel 22 og 23, og byggesaksforskriften kapitlene 9-12. I det følgende gis en enkel oversikt over reglene.

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 20-3 FØRSTE LEDD:

«Søknad, prosjektering og utførelse av tiltak som nevnt i § 20-1, skal forestås av foretak med ansvarsrett etter kapittel 23, med mindre unntak følger av § 20-4 til 20-8»

159 Jf. plan- og bygningsloven kapittel 22 og 23 jf. § 20-3
160 Jf. plan- og bygningsloven § 20-4.
161 Jf. plan- og bygningsloven § 20-4 bokstav e. De øvrige tiltakene unntatt krav til ansvarlig foretak listet opp i § 20-4 vil trolig ikke komme til anvendelse på tilretteleggingstiltak for terrengsykling.

TILBAKE TIL
INNHOLD

OVERSIKT OVER DE ULIKE FUNKSJONENE:

ANSVARLIG SØKER

Ansvarlig søker er tiltakshavers representant overfor kommunen og skal stå for all kontakt med kommunen frem til tiltaket ferdigstilles. Foretaket har den administrative rollen i prosjektet og skal sørge for at all nødvendig dokumentasjon blir tilsendt kommunen, blant annet informasjon om hvordan ansvaret er fordelt, forslag til tiltaksklasse, erklæring om ansvarsrett fra hvert foretak og melding om endringer som har betydning for tillatelsen.

ANSVARLIG PROSJEKTERENDE

Ansvar for de tekniske krav til tiltaket. Skal utarbeide prosjekteringsgrunnlaget, blant anne. arbeidstegninger, beskrivelser, spesifikasjoner og annen dokumentasjon som skal brukes som grunnlag for utførelse. Prosjekteringsgrunnlaget skal overleveres til ansvarlig utførende.

ANSVARLIG UTFØRENDE

Ansvarlig utførende skal bygge stien, f.eks. gravearbeid, planering, oppføre eventuelle innretninger og kvalitetssikre arbeidet. Arbeidet skal utføres basert på prosjekteringsgrunnlaget - utarbeidet av ansvarlig prosjekterende.

ANSVARLIG KONTROLLERENDE

Ansvar for inspeksjon av arbeidet, både prosjekteringen og utførelsen. Foretaket skal være et annet foretak enn de foretakene som blir kontrollert for å sikre uavhengig kontroll.

TILBAKE TIL INNHOLD

8.2.

ERKLÆRING OM ANSVARSRETT

Foretaket som skal påta seg ansvar for en eller flere funksjoner i prosjektet må erklære ansvarsrett. Erklæring om ansvarsrett sendes sammen med byggesøknaden, senest før *ansvarlig utførende* foretak starter sin del av arbeidet.[162]

Et og samme foretak kan få godkjent ansvarsrett for en eller flere funksjoner. Unntak gjelder for *ansvarlig kontrollerende* som skal være uavhengig, og derfor må være et annet foretak enn de som blir kontrollert. Videre kan roller som *ansvarlig søker* kun overlates til et foretak.

ANSVARSRETT

En rett for fagkyndige foretak til å utføre ansvarsoppgaver i forbindelse med søknadspliktige bygg og anleggsarbeider. Ansvarsretten forutsetter at foretaket har tilstrekkelig kompetanse og kvalitetssikringssystemer for å håndtere det bestemte ansvarsområde.

Tiltaksklasse

Foretakets ansvarsrett skal knyttes til en bestemt tiltaksklasse. Tiltaksklassen bestemmes ut ifra arbeidets vanskelighetsgrad, kompleksitet og mulig konsekvenser av feil og mangler.[163] For foretak som i hovedsak utfører tilrettelegging for terrengsykling vil det være tilstrekkelig å få godkjenning i *tiltaksklasse 1*.

Beskrivelse av ansvarsområdet

Erklæringen skal angi hvilke funksjoner foretaket påtar seg i forbindelse med tilretteleggingsarbeidet, og skal bekrefte at foretaket har nødvendig kompetanse for å påta seg dette ansvaret. *Se krav til gjennomføringsplan og dokumentasjon til søknaden under i kapittel 9.4.*

162 Blankett nr. 5181 til Direktoratet for byggkvalitet kan brukes se https://dibk.no/globalassets/blanketter_utfyllbare/alle-blanketter/5181-erklaring-om-ansvarsrett.pdf
163 Jf. byggesaksforskriften § 9-3 og 9-4.

TILBAKE TIL INNHOLD

Erklæring om ansvarsrett skal bekrefte at foretaket har nødvendig kompetanse for å påta seg det ansvaret som tiltaket krever.
Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Sentral godkjenning av foretak

Organisasjon, styringssystem og faglig kompetanse

Foretakets organisasjon, styringssystem og faglig kompetanse skal vise at foretaket har gjennomføringsevne - evne til å sørge for at tiltaket oppfyller kriteriene i loven.

Foretaket må bekrefte utdannelse ved å vise til mesterbrev, fagbrev eller tilsvarende. Når det gjelder tilrettelegging for terrengsykling (arbeid innenfor tiltaksklasse 1) kan kommunen redusere kravet til utdanning. Dette forutsetter at foretaket kan vise til relevant praksis av lengre varighet.[164] Foretak som ikke oppfyller krav til utdanning og praksistid vil bli fratatt ansvarsrett. [165]

For ansvarsrett i byggesak er det ikke krav om at kompetansen som benyttes i tiltakene skal være fast ansatt i foretaket. Foretaket kan benytte innleid faglig ledelse. For sentral godkjenning kreves det imidlertid at den faglig ledelsen er fast ansatt i foretaket.

Brudd på reglene om ansvarsrett og krav til ansvarlig foretak

Kommunen kan frata ansvarsrett ved alvorlige overtredelser, dersom foretaket ikke lenger er kvalifisert for oppgaven, ikke følger opp kommunale pålegg eller unnlater å oppfylle sin ansvarsoppgave.[166]

Overtredelsesgebyr ilegges foretak som gir uriktige eller villedende opplysninger i sin søknad, påtar seg ansvar utover sitt godkjenningsområde eller bruker merke for sentrale godkjente foretak uten å ha rett til det.

SENTRAL GODKJENNING: GENERELL FORHÅNDSGODKJENNING

En frivillig ordning for foretak som ønsker vise at de er kvalifisert til å påta seg en eller flere funksjoner innenfor bestemte fagområder. For foretak som påtar seg ansvar for kontrollering er imidlertid sentral godkjenning obligatorisk.

Det fremgår av et åpent register hvilke foretak som er gitt sentral godkjenning. Hensikten er å bidra til bedre oversikt i markedet over kvalifiserte aktører og gjøre det enklere for kommunen (og tiltakshaver) å vurdere lokal godkjenning dvs. om foretaket er i stand til å påta seg ansvarsrett i et konkret prosjekt.

Selv om foretaket er gitt sentral godkjenning for ansvarsrett, må det sendes inn erklæring om ansvarsrett i hver enkelt sak.

Se plan- og bygningsloven kapittel 22.

8.3.

ANSVARET FOR FEIL OG MANGLER

Utgangspunktet er at tiltakshaver videreFører ansvaret for de ulike funksjonene (søknad, prosjektering, utførelse og kontroll) til det ansvarlige foretaket.[167] Ansvaret ligger hos det ansvarlige foretaket så lenge byggesaken pågår, dvs. fra og med tidspunktet søknad med erklæring om ansvarsrett blir sendt til kommunen, og frem til kommunen utsteder ferdigattest.

Kommunen følger opp mangler og feil ved arbeidet som utføres ved å rette pålegg eller sanksjoner direkte mot foretaket, som har påtatt seg ansvaret for arbeidet. Det betyr ikke at tiltakshaver kan fraskrive seg ansvaret for eventuelle feil eller mangler. Tiltakshaver har fortsatt primæransvaret for tiltaket. Dersom det oppstår uklare ansvarsforhold mellom foretakene tiltakshaver har engasjert, eller funksjonene ikke er fullstendig dekket av ansvarsrett, kan kommunen til enhver tid forholde seg til tiltakshaver. [168] Se kapittel 9.3 om kommunens tilsyn med tilretteleggingsarbeidet.

Tiltakshaver må sørge for å utarbeide en tydelig kontrakt med de foretakene som engasjeres i prosjektet. Her bør det fremgå hvem som er ansvarlig i tilfelle kommunen oppdager feil eller mangler ved arbeidet.[169]

164 Jf. byggesaksforskriften § 11-4 sjette ledd.
165 Jf. byggesaksforskriften § 6-9 første ledd bokstav c.
166 Jf. plan- og bygningsloven § 22-1
167 Ansvaret til tiltakshaver er presisert i §§ 23-1 og 23-2 om ansvar i byggesaker og byggesaksforskriften kapittel 12.
168 Jf. byggesaksforskriften kapittel 12.
169 Jf. Ot.prp. 45 s. 116 og Innjord m.fl. s. 695.

TILBAKE TIL INNHOLD

9. KRAV TIL SØKNADS-PROSESSEN

9.1.

INTRODUKSJON

Kapittelet gir en oversikt over søknadsprosessen etter plan- og bygningsloven, herunder krav til nabovarsel, innholdet i søknaden, kommunens behandling av søknaden, og krav til ferdigstilling av tiltaket. *Se kapittel 6.2 om hvilke tiltak som er søknadspliktig.*

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 21-4. BEHANDLING AV SØKNADEN I KOMMUNEN

«Når søknaden er fullstendig, skal kommunen snarest mulig og senest innen den frist som framgår av § 21-7, gi tillatelse dersom tiltaket ikke er i strid med bestemmelser gitt i eller i medhold av denne loven».

Krav til søknadsprosessen må være oppfylt for at kommunen skal ta stilling til søknaden, og arbeidet kan igangsettes. Det er foretaket med ansvarsrett (ansvarlig søker) som skal sørge for at krav til søknadsprosessen er oppfylt. Er tiltaket unntatt fra lovens ansvarsrettsordning, er tiltakshaver selv ansvarlig for søknadsprosessen. *Reglene om ansvarlig foretak og ansvarsrett er gjennomgått over i kapittel 8.*

Forholdet til kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og plan- og bygningslovens bestemmelser må være avklart før søknaden tilsendes kommunen.[170] Kommunen skal gi tillatelse til tilrettelegging, så fremt tiltaket er i samsvar med arealformålet og bestemmelser i planer.[171] *Betydningen av arealplanene er redegjort for i kapittel 6.3.*

Søknaden skal gi alle opplysninger som er nødvendige for at kommunen skal kunne vurdere om det er grunnlag for å gi tillatelse. Byggesaksforskriften kapittel 6 utdyper hvilke dokumentasjonskrav som gjelder. Reglene vil bli gjennomgått i det følgende. Innledningsvis behandles tiltakshavers forberedelser til søknaden; befaring og forhåndskonferanse.

170 Størrelsen på sykkelanlegget eller virkninger av tilretteleggingstiltaket kan også gi grunnlag for avslag under henvisning til at det kreves reguleringsplan (se kapittel 6.5).
171 Se plan- og bygningsloven § 20-4. Tiltakshaver kan imidlertid søke om dispensasjon fra bestemmelser i arealplan, men det må fremgå uttrykkelig av søknaden, se kapittel 4.8. Gir kommunen dispensasjon, er tiltaket i samsvar med plan- og bygningsloven slik at tillatelse kan gis jf. plan- og bygningsloven § 19-2.

TILBAKE TIL INNHOLD

9.2.

FORHÅNDSKONFERANSE

Hva er forhåndskonferanse?

Forhåndskonferanse er et møte mellom tiltakshaver og representant fra kommunen, som skal finne sted før innsending av søknad.[172] Dersom et ansvarlig foretak er engasjert til å ta seg av søknadsprosessen (ansvarlig søker), bør også foretaket delta på møte. Se avsnitt 8.1 om krav til ansvarlig foretak. Forhåndskonferanse legger til rette for å diskutere og avklare aktuelle problemstillinger i en tidlig fase, herunder hvilke krav som gjelder for søknadsprosessen og dokumentasjon som må hentes inn. En tidlig avklaring er et viktig virkemiddel for å avverge feil i utførelsen av det planlagte tiltaket og bidrar til effektiv saksbehandling. Det oppfordres derfor til økt bruk av forhåndskonferanse.[173]

Et effektivt møte forutsetter at tiltakshaver opplyser kommunen om tiltakets innhold, omfang, plassering og planlagt fremdrift, før møte avholdes.[174] Det anbefales at kommunen på forhånd avklarer overfor tiltakshaver hvilke konkrete opplysninger som er nødvendig.[175] Utfyllende bestemmelser om forhåndskonferanse er gitt i byggesaksforskriften § 6-1.

Tema for forhåndskonferansen

Møte skal bidra til å avklare hvilke kriterier som gjelder for utførelse av tiltaket, blant annet krav til ansvarlig foretak, forholdet til aktuelle lover, forskrifter, kommuneplanens arealdel og reguleringsplan.[176] Forhåndskonferansen skal også klargjøre den videre saksbehandlingen, herunder dokumentasjon som må hentes inn og antatt saksbehandlingstid. Kommunen har veiledningsplikt, og er derfor forpliktet til å gi tiltakshaver all nødvendig informasjon.[177]

FORHÅNDSKONFERANSE

Et uforpliktende avklaringsmøte mellom kommunen og ansvarlig søker/tiltakshaver. Hensikten er å avklare hvilke krav som stilles til utførelsen av tiltaket og søknadsprosessen.

Når er det behov for å innkalle til forhåndskonferanse?

Forhåndskonferanse er ikke obligatorisk, med mindre kommunen eller tiltakshaver krever det.

Det kan innkalles til forhåndskonferanse i forbindelse med alle former for tilretteleggingstiltak, uavhengig av størrelse og vanskelighetsgrad. Det praktiske behovet vil gjerne være størst ved utbygging av større anlegg. Det kan også være nyttig å innkalle til forhåndskonferanse i forbindelse med enklere tilretteleggingsarbeid dersom det er tvilsomt om tiltaket er søknadspliktig, eller det er behov for å håndtere brukerkonflikter i det aktuelle området.[178]

Mulighet for å inkludere andre berørte interesser

Både kommunen og tiltakshaver står fritt til å innkalle «andre berørte» til møte. Dette kan for eksempel være naboer, velforeninger og interesseorganisasjoner. Det skal på forhånd informeres om hvem som skal delta. Alternativt kan kommunen innkalle øvrige interesser til et eget høringsmøte.

Referat

Kommunen har ansvar for å føre referat fra forhåndskonferansen. Referatet skal inneholde de konklusjoner og kriterier som kommunen og tiltakshaver har blitt enige om. Referatet skal undertegnes av tiltakshaver/ansvarlig søker og kommunens representant ved slutten av møte.

172 Jf. plan- og bygningsloven § 21-1.
173 Se Ot. prp. nr. 45 (2007-2008) s. 93 og s. 316.
174 Jf. byggesaksforskriften § 6-1(4).
175 Se byggesaksforskriften § 23, § 24
176 Jf. byggesaksforskriften § 6-1 første ledd
177 Jf. forvaltningsloven § 11.
178 Jf. byggesaksforskriften § 6-1(2)

TILBAKE TIL INNHOLD

9.3.

NABOVARSEL

Tilrettelegging som er søknadspliktig skal varsles naboene slik at de får mulighet til å uttale seg om tiltaket.[179] Formålet med nabovarsel er at alle som berøres av tiltaket får de opplysninger som er nødvendig for å vurdere hvilke konsekvenser tiltaket vil få for egne interesser i området. På bakgrunn av varselet kan naboene komme med opplysninger, innspill og innvendinger til tiltaket, som søker må vurdere og eventuelt følge opp før kommunen behandler søknaden.

Ved utbygging av større stinettverk eller sykkelanlegg kan reguleringsplan være påkrevd. I så fall blir hensynet til varsel og medvirkning ivaretatt gjennom planbehandlingen jf. plan og bygningsloven § 12-10 tredje ledd, se kapittel 6.5 angående krav til reguleringsplan.

Nabovarslingen er gyldig i ett år. Dersom søknaden ikke er sendt kommunen innen ett år etter varslingen, må det varsles på nytt.

Hvem skal varsles?

Alle naboer og gjenboere har krav på å bli skriftlig varslet om tiltaket. Tinglyste festekontrakter fremgår av matrikkelen. Søker kan også be kommunen om å få tilsendt liste over alle naboer i området. Husk at dersom flere eier samme eiendom, må alle varsles. Er kommunen oppført som nabo skal også kommunen motta nabovarsel. Kommunen kan også bestemme at andre grunneiere eller festere skal få varsel.

NABOER:

eiendommer som har felles grense med eiendommen der tiltaket planlegges utført. Nabobegrepet omfatter ikke leietakere.

GJENBOERE:

eiendommer som ikke har felles grense med den aktuelle eiendommen, men hvor elv, vei eller annet areal ligger imellom.

Når kan nabovarsel unnlates?

Nabovarsel er ikke påkrevd i følgende tilfeller:

- Tiltaket er unntatt søknadsplikten. Det anbefales likevel at tilrettelegger tar kontakt og informerer naboene før arbeidet igangsettes.
- Når tilretteleggingstiltaket ikke, eller i liten grad, berører naboens interesser. For eksempel endringer eller reparasjonsarbeid som er søknadspliktig, men som vil berøre naboeiendommene. Det er opp til søker å vurdere hvorvidt varsel kan unnlates, og det må fremgå av søknaden hvorfor det er unnlatt å varsle. Er søker i tvil bør kommunen kontaktes på forhånd for avklaring. Vær oppmerksom på at kommunen kan kreve varsling dersom den er uenig i tiltakshavers vurdering.[180]
- Når tilretteleggingstiltaket er i samsvar med gjeldende reguleringsplan, og denne er så detaljert at naboer/gjenboere fikk mulighet til å vurdere konsekvensene av tiltaket i forbindelse med offentlig høring under planbehandlingen. Dette forutsetter at naboer og gjenboere fikk varsel om at planen kunne bli så detaljert at de ikke ville få nytt nabovarsel i byggesaken. Fritak fra krav om nabovarsling gjelder kun de 5 første årene etter at de ble varslet i forbindelse med planbehandlingen. [181]

Hvis naboens adresse ikke er registrert i matrikkelen og ellers er ukjent, kan også varsel unnlates.

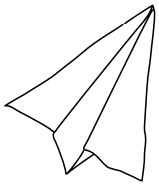

Hvordan skal nabovarsel gis?

Nabovarsel og bekreftelse på mottatt varsel kan gis på flere måter:

- Personlig oppmøte: Naboens signatur bekrefter varselet.
- E-post eller andre digitale hjelpemidler: Mottatt varsel må bekreftes, automatisk lesebekreftelse er ikke tilstrekkelig.
- Rekommandert sending: Posten skal kvittere for hvem som er varslet ved å signere og lime kvitteringsmerke på blanketten.

179 Jf. plan- og bygningsloven § 21-3 femte ledd. Bestemmelsen gir hjemmel for å gi nærmere bestemmelser om nabovarsel i forskrift. I byggesaksforskriften § 5-2 er det gitt bestemmelser bl.a. om hva et nabovarsel skal inneholde og regler om varigheten av nabovarselet. Se veileder s. 40-41.

180 Jf. plan- og bygningsloven § 21-3 annet ledd. Se Ot.prp. nr. 45 (2007 - 2008) s. 320.

181 Jf.plan- og bygningsloven § 12-10 tredje ledd jf. § 21-3 femte ledd.

TILBAKE TIL
INNHOLD

Alle naboer og gjenboere til søknadspliktige tiltak har krav på å bli skriftlig varslet om tiltaket.
Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Hva skal varselet inneholde?

Søker må samle all nødvendig dokumentasjon som naboer og gjenboere trenger for å vurdere tiltakets størrelse og virkninger. Følgende opplysninger skal alltid fremgå av nabovarselet:

- En dekkende beskrivelse av tiltaket; arbeidet som skal utføres og hvor det skal utføres
- Situasjonsplan med mål og snitt, og eventuelt tegninger dersom det er relevant.
- Opplysninger om tidligere bruk dersom tiltaket medfører endret bruk.
- Krever tiltaket dispensasjon fra bestemmelser i plan og bygningsloven eller gjeldende planer, skal naboene opplyses om hvilke bestemmelser det gjelder og begrunnelsen for at det søkes om dispensasjon. Se kapittel 6.4 ovenfor om krav til søknad om dispensasjon.
- Informasjon om hvor merknader til søknaden skal sendes.

Svarfrist

Naboer som mottar varsel har 14 dager på å seg til å gi skriftlige merknader til tiltaket. Svarfristen løper fra siste nabo har mottatt varsel. For nabovarsel som sendes rekommandert løper fristen fra postens datostempling. Når fristen har utløpt, kan søknaden sendes til kommunen. Har ingen naboer gir merknade til tilretteleggingstiltaket, og alle bekrefter dette før 14 dager har gått, kan byggesøknaden sendes inn på et tidligere tidspunkt. Søker kan bestemme at en lenger frist skal gjelde, for eksempel dersom naboer ber om det.

Mottatte merknader

Det må vurderes ut ifra merknadene om det er nødvendig å gjøre endringer på tiltaket før søknaden sendes til kommunen, I så fall skal naboene varsles på nytt. Eventuelle merknader fra naboer eller gjenboere, samt en redegjørelse fra søker for hvordan merknadene er vurdert og hva som eventuelt er gjort for å imøtekomme disse, skal vedlegges søknaden.

Søknad må sendes innen et år etter utsendt nabovarsel. Etter et år må naboene varsles på nytt. [182]

182 Jf. plan- og bygningsloven § 12-10 tredje ledd

TILBAKE TIL INNHOLD

9.4.

KRAV TIL SØKNADENS INNHOLD

Krav til fullstendig søknad

Søknad om tillatelse skal være skriftlig[183] og inneholde de opplysninger som er nødvendig for at kommunen skal kunne ta stilling til søknaden.[184]

Mottar kommunen en ufullstendig søknad vil dette forsinke fremdriften i søknadsprosessen. Søker bør derfor sørge for at søknaden er fullstendig og riktig utfylt. Byggesaksforskriften § 5-4 tredje ledd bokstav a-q angir hvilke opplysninger som kan være nødvendig å oppgi i søknaden. Det er opp til kommunen å avgjøre hvilke konkrete opplysninger som kreves i hver enkelt sak.[185]

PLAN- OG BYGNINGSLOVEN § 21-2. SØKNAD OM TILLATELSE.

«Søknad om tillatelse skal være skriftlig og undertegnet av tiltakshaver og søker. Søknaden skal gi de opplysninger som er nødvendige for at kommunen skal kunne gi tillatelse til tiltaket. Det skal framgå av søknaden om det søkes om dispensasjon, jf. kapittel 19.

Søknaden skal vise inndeling i ansvarsområder, jf. kapittel 23, med mindre tiltaket forestås av tiltakshaver.

Søknaden skal i tillegg gi de opplysninger som er nødvendige for at kommunen skal kunne avgjøre om tiltaket skal underlegges uavhengig kontroll etter § 24-1.

Dokumentasjon for at naboer er varslet på lovlig måte, samt eventuell erklæring om varsling av dem som har pengeheftelser i eiendom som søkes revet, jf. § 21-3, skal vedlegges søknaden. Eventuelle merknader fra naboer eller gjenboere, samt en redegjørelse fra søker for hva som eventuelt er gjort for å imøtekomme disse, skal vedlegges. Søknaden skal også vedlegges eventuelle innhentede vedtak eller uttalelse fra annen myndighet der tiltaket er betinget av dette, jf. § 21-5 (...)»

183 Elektronisk søknad oppfyller krav til skriftlighet. Se https://dibk.no/saksbehandling/byggsok/for-brukere/
184 Jf. plan- og bygningsloven § 20-2, jf. byggesaksforskriften § 6-2. Se veileder om byggesak kapittel 5 om krav til søknad og dokumentasjon.
185 Jf. SAK § 5-4, § 5-5, se Veileder om byggesak s. 44 og 49.

Beskrivelse av tiltaket

Følgende opplysninger bør inngå i beskrivelsen:

Tiltakets formål

- Rrasé for flerbruk, syklister, eventuelt barn og unge, konkurranseformål etc.
- Sykkelsti åpent for allmennheten eller med krav til inngangsbetaling.

Hvordan tiltaket skal utføres

- Metoder herunder masseoppbygging, konstruksjoner og materialbruk.

Situasjonskart

- Tiltaket må kartfestes. Følgende forhold må fremgå av kartet:
  - Avstanden til andre tiltak naturinngrep i området, blant annet stier, veier og andre tilrettelagte tiltak for friluftslivet.
  - Avstand til vassdrag, kulturminner, verneområder og andre verdier som må hensyntas i kommunens saksbehandling.

Spesielle hensyn i området og hvordan disse skal ivaretas

- Registrerte naturtyper, arter og kulturminner.

Forholdet til lov, forskrifter og planer

- Forholdet til sti og løypeplan for området, kommuneplanens arealdel, reguleringsplan, arealformål og bestemmelser og eventuelt behov for dispensasjon fra disse.
- Dersom tiltaket krever tillatelse fra andre myndigheter, må det fremgå om det er sendt inn en separat søknad til disse.

Gjennomføringsplan

En gjennomføringsplan er en samlet oversikt over hvordan tiltaket skal gjennomføres.[186] Gjennomføringsplanen er obligatorisk for tiltak som krever ansvarlige foretak (se kapittel 8.1). Planen skal på en enkel og overordnet måte gi kommunen de opplysninger som er nødvendig for å vurdere gjennomføringen av tiltaket, blant annet fordelingen av ansvaret og hvorvidt kravet til kontroll er ivaretatt.

Det er ansvarlig søker som er ansvarlig for at planen inneholder tilstrekkelig og oppdaterte opplysninger, og skal underskrive planen.

Gjennomføringsplanen skal ikke godkjennes av kommunen, men gir kommunen grunnlag for å vurdere at arbeidsoppgavene i tiltaket er tilstrekkelig dekket av ansvarlig foretak, om kravet til kontroll er ivaretatt, utstedelse av tillatelse til å utføre tiltaket samt ferdigattest når tiltaket er ferdigstilt.

Gjennomføringsplanen gjør det unødvendig å sende inn en del dokumentasjon til kommunen, som eksempelvis samsvarserklæringer, kontrollerklæringer, sluttrapport fra kontrollerende og annen dokumentasjon innhentet fra ansvarlig foretak. Slik dokumentasjon skal i stedet oppbevares hos ansvarlig søker og være tilgjengelige i tilfelle tilsyn.

GJENNOMFØRINGSPLAN

En samlet plan for gjennomføring av tiltaket, med synliggjøring av ansvarsområder, tiltaksklasser, ansvarlige foretak, gjennomføring av kontroll og ferdigstillelse av tiltaket. Gjennomføringsplanen skal oppdateres underveis i prosessen, og gir grunnlag for ferdigattest fra kommunen.

Følgende opplysninger skal fremgå av gjennomføringsplanen:

1) Kontrollerklæring:

Dokumentasjon på at kravet til (uavhengig) kontroll av tiltaket er ivaretatt. Krav til kontroll kan være påkrevd i forskrift eller av kommunen. Kommunen bør i størst mulig grad ha klargjort hva den ønsker særskilt kontrollert gjennom forhåndskonferansen eller annen forhåndsinformasjon.

2) Oversikt over ansvarsfordelingen:

- Hvilke ansvarlig foretak som påtar seg ansvar for de forskjellige arbeidsoppgavene i tiltaket.
- Tiltaksklasse
- Foretakets overordnede fagområde
- Foretakets ansvar i det konkrete prosjektet (erklæring om ansvarsrett)

186 Jf. byggesaksforskriften § 5-3. Se veiledning til byggesak s. 42.

For søknad om rammetillatelse er det tilstrekkelig med erklæring om ansvarsrett fra ansvarlig søker. For søknad om igangsettingstillatelse skal også erklæring fra ansvarlig prosjekterende legges ved.[187] Erklæring fra ansvarlig utførende kan imidlertid sendes inn etter tillatelsen er gitt. I slike tilfeller vil gjennomføringsplanen kun vise foretakets overordnede fagområde, planlagt ansvarsområde og tiltaksklasse. Så snart ansvarlig søker mottar erklæring fra utførende foretak skal gjennomføringsplanen oppdateres og sendes kommunen. Arbeidet kan ikke utføres før erklæringen er sendt kommunen.

Erklæringer om ansvarsrett bør i størst mulig grad samsvare med ansvaret foretaket har påtatt seg i den privatrettslige avtalen med tiltakshaver.[188]

3) Fremdriftsplan

Milepæler i prosjektet med dato for ferdigstillelse av de aktuelle oppgavene. Datoene som oppgis er ikke forpliktende ettersom kommunen ikke kan stille krav til fremdriften av arbeidet, men skal vise at det er lagt til rette for obligatorisk kontroll under utførelsen av tilretteleggingsarbeidet.

Når tiltaket er ferdig utført skal gjennomføringsplan sluttføres, signeres og vedlegges søknad om ferdigattest. *Se kapittel 9.2.*

Øvrig dokumentasjon til søknaden

I tillegg til gjennomføringsplanen, skal følgende dokumentasjon skal vedlegges søknaden:

- Samtykke fra grunneier, med eventuell uttalelse vedlagt.
- Referat fra forhåndskonferanse, *se kapittel 8.2*
- Dokumentasjon på at naboene er varslet, og redegjørelse for hvordan mottatte nabomerknader er vurdert og eventuelt ivaretatt. *Se avsnitt 8.3.*
- Søknad om dispensasjon dersom det er nødvendig. Er søknad om dispensasjon behandlet på forhånd skal denne vedlegges.

OVERSIKT OVER SØKNADENS INNHOLD OG DOKUMENTASJON:

- ***Beskrivelse av tiltaket (inkludert kart og tegninger med målestokk)***
- ***Gjennomføringsplan (dersom tiltaket krever det)***
- ***Referat fra eventuell forhåndskonferanse***
- ***Bekreftelse på at naboer er varslet og eventuelle mottatte merknader.***
- ***Hvorvidt det søkes om dispensasjon***
- ***Tillatelser innhentet fra andre myndigheter.***
- ***Annen nødvendig informasjon***

187 Innholdet i ansvarsrettsøknaden skal samsvare med oversikten over ansvarsforhold som fremgår av gjennomføringsplanen. Se SAK 5-3 (2)

188 Se kolonne 1 i Standard Norges Byggblankett 5185.

9.5

KOMMUNENS SØKNADSBEHANDLING

Trinnvis søknadsprosess

Søknad kan behandles i en omgang (ett-trinns søknad) eller deles opp i søknad om rammetillatelse og igangsettingstillatelse (to-trinns søknad).[189]

Det er opp til tiltakshaver å avgjøre om søknaden skal behandles i en eller flere omganger. Det kan være hensiktsmessig med to-trinns søknad for utbygging av større sykkelanlegg. I praksis vil det være mest aktuelt å dele opp søknadsprosessen i forbindelse med tiltak som krever ansvarlig foretak.

SØKNADSPROSESSEN

ETT-TRINNS SØKNAD
Søknad som inneholder all nødvendig dokumentasjon. Erklæring om ansvarsrett fra alle foretak må være på plass, herunder for prosjektering, utførelse og kontroll. Når søker har mottatt tillatelse fra kommunen, kan arbeidet igangsettes.

TO-TRINNS SØKNAD
I første omgang kan tiltakshaver/ansvarlig søker søke om rammetillatelse. Det vil si at rammene rundt tiltaket er klarlagt (utforming, størrelse og stiens plassering i terrenget), uten at det er inngått avtale med ansvarlig utførende. Deretter gir kommunen gir tillatelse til å gjennomføre prosjektet på visse vilkår. Når disse vilkårene er oppfylt og tiltaket er ferdig prosjektert, må det søkes om igangsettingstillatelse. Tiltaket kan ikke settes i gang før det er gitt igangsettingstillatelse. Når arbeidene er utført må det søkes om ferdigattest før stien kan tas i bruk.

Fremgangsmåte

Søknad med vedlegg og erklæring om ansvarsrett skal sendes kommunen i ett eksemplar. Kopi av erklæring om ansvarsrett skal samtidig sendes ansvarlig søker.

Søknad med vedlegg kan leveres til kommunen på flere måter; via ByggSøk, epost, vanlig postgang eller ved personlig oppmøte. Søknadsskjema og blanketter kan lastes opp via Direktoratet for byggkvalitet og sendes direkte til kommunen eller skrives ut og fylles inn for hånd. Bruk av søknadsskjema og blanketter er tidsbesparende og sikrer en fullstendig søknad.

BYGGSØK

ByggSøk er statens elektroniske system for byggesøknader. Gjennom systemet kan søknad sendes elektronisk til kommunen. Søknaden fylles inn felt for felt og tilpasses tiltaket det søkes om. Systemet sikrer at søknaden blir komplett.

Saksbehandlingstid

Kommunen skal i utgangspunktet avgjøre søknaden innen 12 uker fra kommunen har mottatt en fullstendig søknad.[190] Det kan avtales en lenger frist i den enkelte saken. Kommunens saksbehandlingstid skal begrenses til 3 uker i følgende tilfeller:[191]

- tiltaket er i samsvar med plan- og bygningslovens regler og gjeldende planer, naboer eller gjenboere har ikke merknader til prosjektet, og tillatelse, samtykke eller uttalelse fra annen myndighet er ikke nødvendig. Tilsvarende gjelder ved søknad om endring av en gitt tillatelse, herunder søknad om rammetillatelse.
- søknad om igangsettingstillatelse
- søknad om ferdigattest

Dersom søknaden ikke er avgjort innen 3 uker, regnes tillatelse for å være gitt og utbygging av stien eller tilretteleggingstiltaket kan igangsettes.

Forsinkelse eller stans i tilretteleggingsarbeidet

Dersom tilretteleggingsarbeidet ikke er igangsatt senest 3 år etter tillatelse er gitt, bortfaller tillatelsen. Tilsvarende gjelder dersom arbeidet innstilles i mer enn 2 år, i så fall kan kommunen kreve at arbeid som allerede er utført fjernes og grunnen ryddes.[192]

189 Jf. plan- og bygningsloven § 21-2 femte ledd, jf byggesaksforskriften § 5-4.
190 Jf. plan- og bygningsloven § 21-7 første ledd.
191 Jf. plan- og bygningsloven § 21-7 annet, tredje, sjette, syvende og åttende ledd.
192 Jf. plan- og bygningsloven § 21-9.

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL
INNHOLD

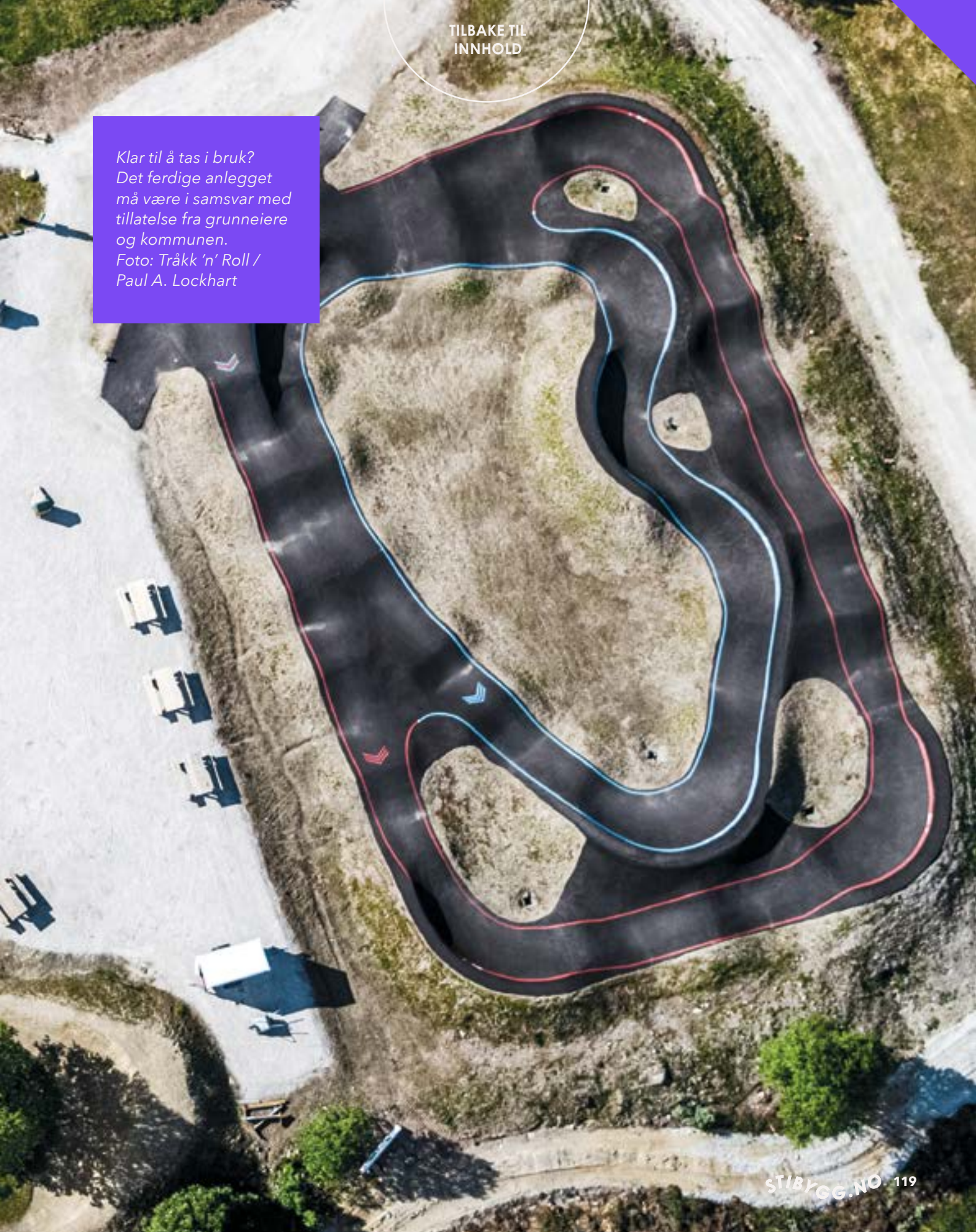

Klar til å tas i bruk? Det ferdige anlegget må være i samsvar med tillatelse fra grunneiere og kommunen.
Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

10. FERDIGSTILLING AV SYKKELANLEGGET

10.1.

INTRODUKSJON

Kapittelet tar for seg hvilke krav som stilles til ferdigstilling av sykkelanlegget – prosessen fra tilrettelegger får tillatelse til å utføre tiltaket på grunnlag av en ett-trinnsøknad eller søknad om igangsettingstillatelse, og frem til sykkelanlegget kan tas i bruk av syklistene.

Utførelsen av sykkelanlegget må være i samsvar med tillatelse fra grunneier, kommunen, eventuelle andre myndigheter, samt bestemmelsene i plan- og bygningsloven og gjeldende planer, før det kan åpnes for syklister.

Kommunen kan følge opp ulovligheter både før og etter sykkelanlegget er ferdigstilt og tatt i bruk av syklistene. Ved eventuelle overtredelser kan det iverksettes sanksjoner i form av pålegg om stans i tilretteleggingsarbeidet, retting eller overtredelsesgebyr. I ytterste konsekvens kan tiltaket kreves fjernet. Derfor er det viktig at tilrettelegger er bevisst på hvilke krav som stilles til utførelse av sykkelanlegget.

FERDIGATTEST

Attest som utstedes av kommunen som bekreftelse på at sykkelstien eller anlegget er ferdigstilt i henhold til godkjent byggesøknad. Først når ferdigattest fra kommunen foreligger kan sykkelstien eller anlegget tas i bruk av syklistene.

10.2.

FERDIGSTILLING AV TILTAKET

Søknad om ferdigattest

Når tilretteleggingsarbeidet er utført i samsvar med gjennomføringsplanen, må tiltakshaver eller ansvarlig søker sende inn en søknad om ferdigattest til kommunen. Ferdigattest markerer at byggesaken er avsluttet, og at sykkelstien eller anlegget kan tas i bruk.

Krav til sluttdokumentasjon ved søknad om ferdigattest:[193]

- Sluttført og signert gjennomføringsplan. Skal vise at tilretteleggingsarbeidet er utført i samsvar med tillatelsen og bestemmelser i plan- og bygningsloven, forskrifter og arealplan. For tiltak som ikke krever ansvarlig foretak, er det ikke nødvendig å legge ved gjennomføringsplan. Det er tilstrekkelig med egenerklæring fra tiltakshaver som viser at tiltaket er utført i samsvar med bestemmelser i loven, forskrifter og arealplan.
- Erklæring om ferdigstillelse fra tiltakshaver eller ansvarlig søker.
- Samsvarserklæringer fra ansvarlig prosjekterende og ansvarlig utførende.
- For tiltak som krever uavhengig kontroll skal det fremgå av gjennomføringsplanen at sluttkontroll er utført.[194]
- Oppdatert situasjonsplan, tegninger og dokumentasjon dersom det er gjort endringer i forhold til tillatelsen. Obs! Enkelte endringer krever egen søknad om tillatelse. Se kapittel 6.2 hvilke endringer som er søknadspliktig.
- Opplysninger om drift og vedlikehold av sykkelstien eller anlegget.

193 Jf. plan- og bygningsloven § 21-10.
194 Jf. plan- og bygningsloven § 24-2 andre ledd første punktum

Kommunen er forpliktet til å utstede ferdigattest innen 3 uker fra kommunen har mottatt søknad om ferdigattest, forutsatt at kommunen har mottatt tilstrekkelig sluttdokumentasjon, og at gjennomføringsplanen er oppdatert, sluttført og signert. Dersom kommunen ikke behandler søknad om ferdigattest innen den angitte fristen, kan sykkelstien eller anlegget tas i bruk.[195] Dette innebærer likevel ikke at ferdigattest er gitt; kommunen må fortsatt behandle søknaden og gi ferdigattest.

Kommunen kan trekke tilbake ferdigattest dersom det viser seg at den er utstedt på uriktig grunnlag, for eksempel på grunnlag av feil opplysninger fra ansvarlig søker eller tiltakshaver.[196]

Midlertidig brukstillatelse

Tiltakshaver eller ansvarlig søker kan søke om tillatelse til å ta sykkelstien i bruk til tross for at arbeidet ikke er helt ferdigstilt. Dette forutsetter at det gjenstår mindre vesentlig arbeid, og at kommunen ikke finner det betenkelig å tillate bruk av stien eller anlegget. Ved utstedelse av midlertidig brukstillatelse skal kommunen sette en tidsfrist for når arbeidet skal være ferdigstilt. Når arbeidet er ferdig utført, må det søkes om ferdigattest.[197]

10.3

TILSYN MED TILRETTELEGGINGSARBEIDET

Kommunen fører tilsyn i byggesaker med at tiltaket gjennomføres i samsvar med tillatelsen som er gitt og generelle krav til tilretteleggingsarbeidet.[198] Kommunen kan utføre tilsyn når som helst i løpet av byggeprosessen, og inntil 5 år etter at ferdigattest er gitt.[199] Oppdager kommunen gjennom tilsyn at sykkelanlegget ikke oppfyller nødvendige kriterier, kan den pålegge at det ulovlige forholdet rettes, stanse arbeidet, eventuelt pålegge at bruken av sykkelanlegget opphører. [200]

195 Jf. plan- og bygningsloven § 21-10, 21-2 jf. pbl. § 21-7 fjerde ledd. Jf. byggesaksforskriften § 8-1
196 Jf. forvaltningsloven § 35
197 Jf. plan- og bygningsloven § 21-10 tredje ledd.
198 Jf. plan- og bygningsloven § 25-1.
199 Jf. plan- og bygningsloven § 25-2 jf. § 23-3 syvende ledd.
200 Jf. plan- og bygningsloven § 32-3

TILBAKE TIL
INNHOLD

C

Ansvar

Foto: Jonas Hasselgren

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL
INNHOLD

11.
SYKLISTENS ANSVAR

11.1.

INTRODUKSJON

Kapittelet gir en oversikt over syklistens ansvar for egen sikkerhet på tilrettelagte stier. Det generelle utgangspunktet er at terrengsykling skjer for egen risiko.[201] Syklistene er ansvarlig for risiko som følge av egen atferd og er forpliktet til å ta hensyn til skilt og varsler på stiene. Anleggseier er på sin side ansvarlig for nødvendig kontroll og sikkerhetstiltak. Et tilfredsstillende sikkerhetsnivå på stiene forutsetter at begge parter opptrer slik det er rimelig å forvente ut ifra den rollen man opptrer i - som syklist og som anleggseier. *Mer om grensen mellom syklistens og anleggseiers ansvar for skade som inntreffer på tilrettelagte stier i kapittel 13.6.*

11.2.

KRAVET TIL HENSYNSFULL OG ANSVARLIG FERDSEL

Produktkontrolloven stiller krav til anleggseiers skadeforebyggende tiltak på stiene, men loven gjør det også klart at den som benytter seg av tilrettelagte stier «skal vise aktsomhet ved benyttelse av tjenesten».[202] I følge produktkontrollovens forarbeider, skal syklister som benytter tilrettelagte stier opptre på en slik måte at det ikke oppstår situasjoner som kan påføre mottakeren eller andre helseskade.[203] Dette er alminnelig «skikk og bruk» i idrett og friluftsliv. Tilsvarende kan utledes av friluftslovens krav til hensynsfull ferdsel, som gjelder generelt i utmark, *se kapittel 2.2 og 3.2.*

201 Jf. Reusch (2012) s. 242 - 243.
202 Jf. Lov 11. juni nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven) § 3 annet ledd.
203 Jf. Ot. prp. 32 (2004-2005) s. 27.

TILBAKE TIL INNHOLD

Syklistenes aktsomhetsplikt er særlig stor på smale flerbruksstier med høy frekvens av turgåere. Foto: Paul A. Lockhart

11.3.

ANSVAR OVERFOR ANDRE SYKLISTER

Kravet til hensynsfull og aktsom ferdsel innebærer blant annet at syklister må vurdere sikkerheten av hensyn til andre syklister, og tilpasse farten etter egne ferdigheter, terreng og trafikk på stien. Syklister må alltid kunne styre unna eller stoppe i tide for å unngå skade og kollisjoner. Jo flere som oppholder seg på stiene, jo trangere sti og mindre oversikt, desto strengere krav stilles til syklistens aktsomhet.

Det er den som kommer bak- eller ovenfra som har oversikt over situasjonen og mulighet til å unngå kollisjon. Vedkommende har derfor «vikeplikt», og må sørge for tilstrekkelig avstand ved forbikjøring.

11.4.

ANSVAR OVERFOR TURGÅERE

Veier i utmark

Vegtrafikkloven gjelder både på offentlige og private veier, også skogsbilveier og fjellveier. Lovens *forskrift om kjørende og gående trafikk* oppstiller trafikkregler som blant annet gjelder for syklister på veier i utmark.[204] En syklist på skogsbilvei har plikt til å la gående få tilstrekkelig plass på veien. Syklisten skal kunne stanse foran «enhver påregnelig hindring».[205]

Stier utmark

Vegtrafikkloven omfatter ikke *stier* i utmark, men tilsvarende krav til vikeplikt for turgåere kan utledes av friluftsloven generelle krav til hensynsfull ferdsel, *se kapittel 2.2 og 3.2*. På stier tilrettelagt eller regulert til sykling gjelder derimot ingen alminnelig vikeplikt overfor turgåere. Stiene er ment spesielt for sykling, og ikke turgåere. Syklistene må derfor kunne forvente at de ikke møter på turgåere, og i tilfelle har turgåere vikeplikt for syklistene.

204 Jf. Lov 18 juni nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven), jf. forskrift om kjørende og gående trafikk (trafikkregler) § 1 bokstav a.
205 Jf. forskrift om kjørende og gående trafikk § 2 og § 9.

TILBAKE TIL INNHOLD

11.5.

SKADE PÅ TURGÅERE ELLER SYKLISTER

Medfører en kollisjon alvorlig skade på turgåere eller syklister, kan det få rettslige konsekvenser for den som forårsaket kollisjonen. Dette forutsetter at vedkommende har handlet «uaktsomt», dvs. uforsvarlig. Har vedkommende ikke tatt tilstrekkelig hensyn på stien, i strid med friluftslovens generelle krav til hensynsfull ferdsel, vil det tale for at vedkommende har handlet «uaktsomt». I så fall vil det være grunnlag for erstatningsansvar og/eller straffeansvar.[206] Generelt skal det svært mye til for at søksmål eller erstatningsansvar for skade i forbindelse med friluftsliv og idrett fører frem. Imidlertid viser rettssaken om **Gautefall skisenter** at det ikke kan utelukkes.[207]

Så lenge syklister og turgåere tar nødvendige forholdsregler og er oppmerksom i møte med andre på stiene, vil det ikke foreligge et uaktsomt forhold som gir grunnlag for straff og/eller erstatningsansvar.

11.6.

RETNINGSLINJER FOR TERRENGSYKLISTER

I tillegg til det generelle kravet til hensynsfull ferdsel finnes flere anbefalte retningslinjer for syklister som er mer detaljert utformet. Norske terrengsykkelanlegg har i regi av Opplysningskontoret for Terrengsykling utarbeidet felles retningslinjer for tilrettelagte og merkede stier. Retningslinjene har fokus på å tydeliggjøre syklistens egenansvar, og å bidra til at syklister bevisstgjøres om sikker og ansvarsfull ferdsel på stier tilrettelagt for terrengsykling.

GAUTEFALL SKISENTERDOMMEN

En ti år gammel jente kjørte sakte ned blå bakke i alpinanlegget på Gautefall, da en 17 år gammel skikjører plutselig kom svevende over et heng og kolliderte med jenta i stor fart. Gutten ble i Høyesterett dømt til 18 dagers betinget fengsel og erstatningsansvarlig for uaktsom skikjøring. «Høyesterett la til grunn at normen for forsvarlig opptreden i en alpinbakke er at alpinisten må kjøre kontrollert og tilpasse kjøringen til forholdene slik at han eller hun ikke utsetter noen for unødig risiko. Ikke all uhensiktsmessig kjøring eller kjøring i høy fart vil være uforsvarlig, men i dette tilfellet hadde tiltalte klart fraveket det som er forsvarlig opptreden ved alpinkjøring. (...) Dommen gir generell veiledning for aktsomhetsnormen ved skikjøring, både i strafferettslig og erstatningsrettslig sammenheng» (www.lovdata.no).

206 Straffeansvar for personskade er lovfestet i straffeloven § 280 jf. § 23 første ledd. Erstatningsansvaret er lovfestet i skadeerstatningsloven § 3-1. Kravet til aktsomhet er noe strengere i erstatningsretten enn i strafferetten, se blant annet Rt.2004.499. Se også skadeerstatningsloven § 3-5 om adgangen til å kreve oppreisning for skade av ikke-økonomisk art ved «grov uaktsomhet».
207 Jf. HR-2019-497-A. Dommen er tilgjengelig på www.lovdata.no.

TILBAKE TIL
INNHOLD

REGLER OG RETNINGSLINJER FOR SYKKELSTIER

Rules of the Trail

1. All sykling skjer på eget ansvar
Ride at your own risk

Terrengsykling i naturen er forbundet med en viss risiko.

2. Opptre hensynsfullt og varsomt
Respect other trail users

Syklisten må unngå å volde skade eller ulempe for andre brukere, miljø og dyreliv. Senk farten når du møter syklister og andre stibrukere.

3. Avpass farten etter forholdene
Adjust your speed according to the conditions

Ta høyde for egne ferdigheter og uforutsette hendelser. Kjør rolig på første turen og bli kjent med utstyr og stien.

4. Følg skilting og merking
Obey signs and markings

Sett deg godt inn i sti- og graderingsbeskrivelser.
Velg sti etter ferdighetsnivå.
Følg anbefalt kjøreretning der dette er gjeldende.

5. Syklisten har vikeplikt
Slower riders have the right of way

Syklist som kommer bakfra har ansvaret for å unngå kollisjon. Vær særlig aktsom når du kjører inn i eller krysser en sti.

6. Gå ut av stien ved stopp
Never stop on the trail

Stopp aldri på trange eller uoversiktlige steder. Er du til fots i opparbeidede sykkelstier, plikter du å være særlig oppmerksom.

7. Bruk sikkerhetsutstyr
Always use safety equipment

Hjelm er påbudt, og annet sikkerhetsutstyr anbefales. Sørg alltid for at sykkelen er i god stand. Sjekk bremser, dempere og hjul.

8. Ta vare på stien
Take care of the trail

Unngå unødvendig slitasje. Ikke lås bakhjulet. Naturlige stier er ekstra sårbare og her ferdes også andre brukergrupper. Vis særlig hensyn.

Opplysningskontoret
for Terrengsykling

TILBAKE TIL
INNHOLD

Det er et element av risiko i all utendørsaktivitet. Syklisten er som utgangspunkt ansvarlig for egen sikkerhet, og må vurdere eget ferdighetsnivå. Foto: Gisle Johansen, GDF Media

TILBAKE TIL INNHOLD

12. ANLEGGSEIERS ANSVAR

12.1.

INTRODUKSJON

Utgangspunktet er at den enkelte syklist selv er ansvarlig for egen sikkerhet. På *naturlige stier i terrenget,* hvor det ikke er utført konkrete tilretteleggingstiltak, kan som utgangspunkt ingen andre enn syklisten selv holdes ansvarlig for skade som inntreffer. Den som organiserer sykkelaktiviteter eller markedsfører sykkelrute, må likevel være bevisst på at det gjelder visse minstekrav til oppfølging og vurdering av sikkerheten på stien, uavhengig av graden av tilrettelegging.

På *tilrettelagte stier* er anleggseier ansvarlig for skaderisiko som følge av utilstrekkelig kontroll, vedlikehold og andre skadeforebyggende tiltak knyttet til tilrettelegging på stiene. Anleggseier kan ikke holdes ansvarlig for skade som følge av den normale risikoen, som knytter seg til terrengsykling. Det forventes at syklistene selv tar i betraktning at det alltid vil være en viss risiko ved terrengsykling i fjell, skog og mark, også på tilrettelagte stier.

FØLGENDE LOVER STILLER KRAV TIL SIKKERHETSARBEID I TERRENGSYKKELBRANSJEN:

Lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven) oppstiller generelle krav til sikring av forbrukertjenester, herunder sykkelanlegg og aktiviteter som tilbys terrengsyklister. Direktoratet for Samfunnssikkerhet og beredskap (DBS) følger opp arbeidet med å overholde regelverket.

Forskrift om systematisk helse-, miljø og sikkerhetsarbeid i virksomheter (internkontrollforskriften) utdyper lovens forpliktelser og presiserer blant annet at det gjelder et krav til systematisk sikkerhetsarbeid

Lov om taubaner (taubaneloven) oppstiller krav til heisanlegg og liknende anlegg for transport av person eller gods, samt all virksomhet knyttet til bruk av anlegget. Loven stiller blant annet krav til sikkerhetssystem for alpinanlegg som åpner for terrengsykling sommerstid, og bruk av anleggets heissystem. Sikkerhetssystemet skal tilpasses aktivitetens karakter og omfang. Loven stiller også visse minstekrav til nedfarten i tilknytning til heisanlegget. Statens Jernbanetilsyn (SJT) fører tilsyn med sikkerheten i heisanlegget

TILBAKE TIL INNHOLD

Kapittelet gjennomgår generelle krav til det skadeforebyggende arbeidet. Formålet er å gi en oversikt over hvilke forpliktelser som gjelder for den som tilbyr tjenester og tilrettelagte stier for syklister, herunder de generelle kriteriene lovfestet i produktkontrolloven og internkontrollforskriften.

Produktkontrolloven gir ikke direkte svar på hva som skal til for å bli erstatningsansvarlig for skade og ulykker på stiene.[208] Tilretteleggers erstatningsansvar må vurderes på grunnlag av den alminnelige erstatningsretten .[209] Betingelsene for erstatningsansvaret vil bli gjennomgått i kapittel 13. Som hovedregel vil det være avgjørende hvorvidt de generelle forpliktelsene gjennomgått i dette kapittelet er oppfylt. Det er derfor nødvendig at den som eier og/eller drifter sykkelanlegget setter seg inn i hvilke generelle forpliktelser som gjelder.

DORGEFOSSDOMMEN

Sommeren 2006 arrangerte «Ut i naturen» juvvandring i Dorgefossen for en gruppe på 16 personer med to instruktører. Vandringen foregikk i et uberørt naturområde, og omfattet blant annet vannsklier, hopping og rappellering.

Ulykken inntraff mot slutten av turen da deltakerne skulle hoppe fra en sten til en annen i en ravine med høy vannføring. En av deltakerne mistet fotfestet og falt slik at han ble sittende fast med kroppen og hodet nedover i vannets retning. Instruktørene fikk ikke deltakeren løs, og deltakeren døde som følge av drukning.

Arrangøren (Ut i Naturen) ble tiltalt for brudd på produktkontrolloven. Retten fremhevet at turoperatøren hadde gjort svært lite for å vurdere hvordan eventuelle ulykker skulle forebygges og håndteres. Arrangøren var ikke kjent med regelverket, og hevdet at han ikke var klar over at produktkontrolloven gjaldt overfor han som innehaver av virksomheten. Retten fremhevet at det var grovt uaktsomt å unnlate å skaffe seg kunnskap om reglene som gjaldt for virksomheten.

12.2.

PRODUKTKONTROLLOVEN

Formålet med loven

Formålet med produktkontrolloven er å fremme sikkerheten, og forebygge at forbrukertjenester, herunder stier tilpasset terrengsykling, medfører en uakseptabel risiko for helseskade. En viss risiko er med andre ord akseptabelt, også på tilrettelagte sykkelstier. Hensikten med lovens generelle kriterier er å legge til rette for at et sikkerhetsnivå som syklister med rimelighet kan forvente. Loven skal bidra til å bevisstgjøre enhver involvert i tilrettelegging om betydningen av sikkerheten, og sørge for at virksomheten utvikler et system for sikkerhetsstyring.

208 Jf. Lov 11. juni nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven)
209 «Den alminnelige erstatningsretten» omhandler betingelsene for å kreve økonomisk erstatning og reglene for hvordan erstatningsbeløpet skal beregnes. Reglene er ikke lovfestet, men utviklet gjennom Høyesteretts praksis.

TILBAKE TIL INNHOLD

§ 6 A. SIKKER FORBRUKERTJENESTE:

«Med sikkert forbrukerprodukt menes et forbrukerprodukt som med utgangspunkt i normale bruksvilkår eller bruksvilkår som med rimelighet kan forventes, ikke medfører en uakseptabel risiko for helseskade, som ikke er i samsvar med et høyt vernenivå for menneskers helse og sikkerhet.»

Når kommer produktkontrolloven til anvendelse?

Produktkontrolloven kommer til anvendelse på forbrukertjenester, det vil si de tjenester som tilbys privatpersoner, i motsetning til næringsdrivende. Stier utbygget og tilrettelagt for syklister anses for å være en slik tjeneste, og faller dermed innenfor lovens anvendelsesområde.

Forpliktelsene gjelder alle former for tilrettelegging og tjenester som tilbys:[210]

- opparbeidede stier tilgjengelig for allmennheten, uavhengig av graden av tilrettelegging
- kommersielle sykkelanlegg
- nedfartsområdet i et alpinanlegg
- organiserte turer, arrangementer og konkurranser
- instruksjon, trening og guiding

Forpliktelsene gjelder også for tjenester som forutsetter at deltakeren tar ansvar for seg selv og egen sikkerhet. Lovens forarbeider understreker imidlertid at utøvere som driver med risikoaktiviteter, uten å utnytte seg av et organisert tilbud eller et tilrettelagt stinett, faller utenfor lovens anvendelsesområde:

«Den aktuelle tenesta må likevel bera preg av å være tilboden i nokolunde organiserte former, slik at det å drive med risikofylte aktiviteter på eigahand fell utanfor»[211]

210 Skulle det oppstå tvil om en aktivitet omfattes av loven, legger forarbeidene til grunn at begrepet «forbrukertjeneste» skal tolkes vidt, både hva gjelder tjenestens innhold og hvem tjenesten retter seg mot jf. Ot.prp nr. 50 (1992-1993) s. 12.
211 Jf. Ot.prp. nr. 50 (1992-1993) s. 19.

TILBAKE TIL INNHOLD

ANLEGGSEIER

Grunneier eller den som etter avtale med grunneier har stått for oppføring av sykkelanlegget/tilrettelegging på stiene. Anleggseier kan f.eks. være et privat foretak, en idrettsklubb, kommunen eller et selskap eiet av en kombinasjon av disse interessene.

ARRANGØR

Den som står bak organisering av konkurranser, treninger og andre arrangementer for syklister.

PRODUKTKONTROLLOVENS GENERELLE FORPLIKTELSER GJELDER BÅDE I OG UTENFOR NÆRINGSVIRKSOMHET

«Når det gjeld kvem som tilbys ei teneste, har det lite å seie om vedkomande kan reknast som næringsdrivande eller om tilbydaren har ein noko meir ikkje-kommersiell karakter, til dømes at tilbodet kjem frå ein idrettsklubb.»

Jf. Ot.prp. 50 (1992-1993) s. 19.

ANLEGGSEIERS GENERELLE FORPLIKTELSER

Produktkontrolloven oppstiller fire generelle forpliktelser som anleggseier (eventuelt arrangør) må oppfylle:

- ***Aktsomhetsplikt***
- ***Kunnskapsplikt***
- ***Informasjonsplikt***
- ***Plikt til å iverksette forebyggende tiltak***

Hvem er forpliktet av produktkontrollovens generelle regler?

Produktkontrolloven forplikter alle aktører som er involvert i arbeidet med å tilrettelegge for terrengsykling:

- anleggseier
- arrangør
- trenere, guider og instruktører
- ansatte, oppdragstakere (frilansere) og selvstendig næringsdrivende
- kommersielle organisasjoner
- ideelle og frivillige organisasjoner (organisasjonen som sådan, medlemmer og verv) se kapittel 13.10.
- frivillige enkeltpersoner og annen uorganisert virksomhet.
- kommunal og annen offentlig virksomhet

Selv om det er opp til den enkelte involvert i tilretteleggingsarbeidet å overholde forpliktelsene i produktkontrolloven, vil anleggseier og arrangør ha det grunnleggende og overordnede ansvaret for at regelverket følges opp. *Se kapittel 14.1 om krav til internkontroll i virksomheten. Spørsmålet om det er anleggseier, arbeidstaker eller oppdragstaker eventuelt arrangør som kan holdes erstatningsansvarlig, vil bli behandlet i kapittel 13.6.*

Hva innebærer dette i praksis for anleggseier og arrangør?

Den som tilrettelegger eller organiserer aktiviteter for syklister i naturen, er ansvarlig for at dette ikke utsetter brukerne for en *unormal risiko*. Loven pålegger anleggseier og arrangør generelle forpliktelser, men den fritar ikke syklistene for det normale ansvaret for å ivareta sin egen sikkerhet.

Loven gjør det også klart at «mottakere av forbrukertjeneste skal vise aktsomhet ved benyttelse av tjenesten». Ifølge lovens forarbeider skal syklister som benytter tilrettelagte stier «opptre på en slik måte at det ikke oppstår situasjoner som kan påføre mottakeren eller andre helseskade.»[212] *Mer om syklistenes ansvar i kapittel 11.*

212 Jf. Ot. prp. 32 (2004-2005) s. 27.

TILBAKE TIL INNHOLD

12.3.

GENERELL AKTSOMHETSPLIKT

Tilrettelegging for terrengsykling må utføres med aktsomhet. Anleggseier er ikke uten videre ansvarlig for skader som syklister pådrar seg på tilrettelagte stier og under sykkelarrangementer, men har et ansvar for å «treffe rimelige tiltak». Aktsomhetsplikten omfatter alle som er involvert i tilretteleggingsarbeidet.

For å oppfylle den generelle aktsomhetsplikten må lovens øvrige forpliktelser overholdes, det vil si at anleggseier (eventuelt arrangør) må

- oppfylle kunnskapsplikten i loven ved å sørge for at alle som er involvert i tilretteleggingsarbeidet har nødvendig kompetanse, *se kapittel 12.4.*
- oppfylle informasjonsplikten i loven ved å sørge for at syklistene får tilstrekkelig informasjon om nødvendige forhold, *se kapittel 12.5.*
- iverksette andre forebyggende tiltak for å sikre et tilfredsstillende sikkerhetsnivå, *se kapittel 12.6*
- innføre et system for internkontroll, *se kapittel 14.*

AKTSOMHET

«Aktsomhet» er et rettslig begrep, og innebærer et krav til forsvarlig atferd, det vil si at man skal opptre med den omtanke eller forsiktighet som kreves på det aktuelle livsområdet.

§ 3 ANNET LEDD. AKTSOMHETSPLIKT

«Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, eller utfører arbeid i slik virksomhet, skal vise aktsomhet og treffe rimelige tiltak for å forebygge at forbrukertjenesten medfører helseskade. Mottaker av forbrukertjeneste skal vise aktsomhet ved benyttelse av tjenesten.»

TILBAKE TIL INNHOLD

12.4.

KUNNSKAPSPLIKTEN

Krav til nødvendig kunnskap

Kunnskapsplikten gjelder alle forhold som det er nødvendig å ha kunnskap om for å vurdere skaderisikoen, og avklare hvilke sikkerhetstiltak som bør prioriteres. Hva som er nødvendig kunnskap vil avhenge av risikoen for skade og forholdene på stedet.

Hvem er ansvarlig for å ha den nødvendige kunnskapen?

Kunnskapsplikten omfatter «den som eier eller leder virksomheten». Anleggseier (eller arrangør) er ansvarlig for at ansatte og oppdragstakere har den nødvendige kunnskapen for å vurdere risiko som knytter seg til egne arbeidsoppgaver.

Tilbakemelding fra syklister om at forholdene i sykkelanlegget er tilfredsstillende, er ikke tilstrekkelig «kunnskap» for å konkludere med at risikoen er forsvarlig. Anleggseier (eller arrangør) må sørge for at all rapportering om risikoforhold vurderes i henhold til fastsatte rutiner i virksomheten.

Nødvendig kunnskap innenfor virksomheten og tilstrekkelig rutiner for dette, krever et system for internkontroll, *se kapittel 14.*

Hvilke forhold omfatter kunnskapsplikten?

- Lovgivningen som stiller generelle krav til sikkerhetsnivået: produktkontrolloven og internkontrollforskriften.
- Virksomhetens egne mål og retningslinjer for sikkerhetsarbeidet.
- Den generelle skaderisikoen i bransjen på bakgrunn av skadestatistikk
- Generell og konkret risiko på stiene (eventuelt ved arrangementet) på bakgrunn av virksomhetens egen risikoanalyse, *se kapittel 14.3.*
- Skaderisiko knyttet til ansattes arbeidsoppgaver
- Skaderisiko knyttet til arbeid satt bort til oppdragstakere og oppdragstakers eget system for internkontroll, *se kapittel 14.*
- Endrede forhold og avvik observert i forbindelse med tilsyn og kontroll av stiene, *se kapittel 15.6.1.*
- Behovet for vedlikehold - holdbarhet og kvalitet på konstruksjoner og innretninger, *se kapittel 15.6.2.*
- Andre forhold som er nødvendig å ha kunnskap om for å sikre et forsvarlig sikkerhetsnivå på stiene

PRODUKTKONTROLLOVEN § 3 FJERDE LEDD

«Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, plikter å skaffe seg slik kunnskap som er nødvendig for å kunne vurdere faren for helseskade»

Når skal nødvendig kunnskap foreligge?

Anleggseier (eller arrangør) må skaffe seg kunnskap om risikoforholdene slik at det er tid til å iverksette nødvendige tiltak før syklistene tar stiene i bruk. Anleggseier må holde seg oppdatert på nye og endrede forhold, som kan påvirke risikoen. Det er med andre ord ikke tilstrekkelig å skaffe seg kunnskap om risikoen slik den fremsto på planleggingsstadiet eller under utbygging av sykkelanlegget. Dette understreker betydningen av etterfølgende tilsyn, kontroll og vedlikehold, *se kapittel 15.6.*

Krav til opplæring og kompetanse

Kunnskapsplikten innebærer at anleggseier (eller arrangør) må sørge for at alle som utfører arbeid i virksomheten, eventuelt under et arrangement, har nødvendig kompetanse for å sikre et tilfredsstillende sikkerhetsnivå. Det foreligger brudd på kunnskapsplikten dersom det konstateres at skaden skyldes manglende opplæring, innføring i rutiner, eller annen nødvendig informasjon til ansatte eller oppdragstakere. I så fall risikerer anleggseier (eller arrangør) å bli ansvarlig for skaden. *Se kapittel 13.3 om arbeidsgivers ansvar.*

DORGEFOSSDOMMEN

Retten konstaterte at det forelå en svikt i opplegget til «Ut i Naturen», blant annet mangler ved oppfølging av risiko i forhold til det deltakerne kunne forvente. Retten bemerket blant annet at selskapet på en noe tilfeldig måte rekrutterte instruktører, uten gjennomtenkte krav til opplæring og kompetanse.

Se sammendrag fra dommen i kapittel 12.1.

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL INNHOLD

Dokumentasjon på risikoanalyse

Så lenge det kan dokumenteres at det er foretatt en forsvarlig vurdering ut ifra den konkrete situasjonen, og i tråd med virksomhetens ansvarsfordeling, rutiner og internkontroll, vil anleggseier anses for å ha gjort det som med rimelighet kan kreves for å oppfylle kunnskapsplikten i loven. *Se kapittel 14.3 om fremgangsmåte og metode for risikoanalyse.*

12.5.

INFORMASJONSPLIKTEN

Krav på tilstrekkelig og relevant informasjon

Tilrettelegger plikter å gi syklistene tilstrekkelig og relevant informasjon. Informasjon kan gis muntlig, på virksomhetens nettside, på oppslagstavle i inngangen til sykkelanlegget, eller ved å sette opp skilt, merke eller varsle på annen måte. *Se kapittel 3.6 og kapittel 15.5.*

For å oppfylle informasjonsplikten må anleggseier først skaffe seg tilstrekkelig kunnskap om risiko forbundet med bruken av sykkelanlegget. *Se kapittel 12.4 om kunnskapsplikten, og kapittel 14.3 om risikoanalyse.*

PRODUKTKONTROLLOVEN § 3 FEMTE LEDD

Den som eier eller leder virksomhet som tilbyr forbrukertjenester, eller utfører arbeid i slik virksomhet, «plikter å gi (...) mottaker av en forbrukertjeneste tilstrekkelig og relevant informasjon slik at disse settes i stand til å vurdere sikkerheten ved disse og eventuelt sikre seg mot fare, med mindre dette klart fremgår uten slik informasjon. Informasjonen skal være tydelig, lett tilgjengelig og tilpasset brukerens og mottakerens behov.
Slike opplysninger medfører ikke fritak fra lovens øvrige krav».

Hvem er ansvarlig for informasjonen?

Informasjonsplikten gjelder for «den som eier eller leder virksomheten eller utfører arbeid i slik virksomhet». Det vil si at informasjonsplikten gjelder enhver som er involvert i tilrettelegging, uavhengig av om vedkommende er eier, daglig leder, ansatt eller oppdragstaker.

Hvilke forhold omfatter informasjonsplikten?

Informasjonsplikten omfatter all «tilstrekkelig og relevant informasjon.» Hva som er tilstrekkelig og relevant informasjon må vurderes konkret ut ifra skaderisikoen og forholdene på stedet. Virksomheten er ikke påkrevd å informere om akseptabel risiko, det vil si den risikoen som fremstår som åpenbar for syklistene:

«Den åpenbare risiko anses akseptabel etter loven, og det vil her være uforholdsmessig å kreve at brukeren skal informeres om slik risiko og hvordan han eller hun sikres mot helseskadelig virkning. Helseskadelige virkninger skal i disse tilfellene forebygges ved at bruker viser aktsomhet ved (...) mottak av forbrukertjenester.»[213]

Den «åpenbare risikoen» er den normale risikoen forbundet med terrengsykling; risikoen for å miste kontroll over sykkelen, skli og falle eller kollidere med andre syklister. Det forventes at syklistene selv har kjennskap til denne risikoen. Når unormale omstendigheter eller konkrete innretninger på stiene øker risikoen, utover det som er normalt å forvente, har anleggseier ansvar for å informere syklistene.

Tilrettelegger må foreta en risikoanalyse for å kartlegge hvilke forhold som fremstår som unormale og uventet for syklistene, og informere om slik risiko på en måte som gjør at syklistene selv kan ta foreta forsvarlige beslutninger for å unngå risikoen. *Se kapittel 14.3 om krav til risikoanalyse.*

Ved tvil om man har å gjøre med en risiko utover det normale, bør informasjonstiltak alltid iverksettes. Varsling og skilting som informerer om risikoen er sjeldent spesielt ressurskrevende, og derfor noe som er rimelig å forvente.

Hvordan skal informasjon gis?

Produktkontrolloven presiserer at informasjonen skal være «tydelig, lett tilgjengelig og tilpasset brukerens behov». Loven sier ikke noe om hvordan informasjonen best skal presenteres og formidles overfor syklistene. Det avgjørende er at syklistene får informasjon på slik måte at de selv kan ta nødvendige forbehold for å unngå skade. Dette fremgår også av forarbeidene til loven som fremhever at:

213 Jf. Ot.prp nr. 32 (2004-2005) s. 31

TILBAKE TIL
INNHOLD

Skilting i terrenget er en effektiv måte å informere terreng-syklister om risiko. Foto: Lars Wraae Jensen

TILBAKE TIL INNHOLD

«...informasjonen [skal] gis på en slik måte at den enkelte bruker eller mottaker enkelt kan sette seg inn i risikoen for helseskade som er forbundet med (...) tjenesten, samt hvordan han eller hun skal forholde seg for å forebygge slik virkning».[214]

Dersom risikoen er stor, vil kravet til tydelig og lett tilgjengelig informasjon øke. *Les mer om hvordan informasjon til syklistene skal formidles til syklistene i kapittel 15.5.*

12.6.

FOREBYGGENDE TILTAK

Virksomheten som tilrettelegger for terrengsykling kan inndele det skadeforebyggende arbeidet i fire ulike stadier.

Organisering:

- Utarbeide et system for internkontroll, *se kapittel 14.1.*
- Oversikt over ansvarsfordeling.
- Et system for arkivering av dokumentasjon, *se kapittel 14.2.*

Kartlegging:

- Kartlegge og vurdere risikoen for skade i sykkelanlegget (risikoanalyse). Skal utføres før tilretteleggingstiltaket tas i bruk av syklistene, *se kapittel 14.3.*

Prioritering:

- Prioritere hvilke konkrete tiltak som er nødvendig å iverksette på bakgrunn av risikoanalysen, *se kapittel 14 om konkrete skadeforebyggende tiltak på stiene.*
- Utforme en handlingsplan (fremgangsmåte, ansvarsfordeling og oppfølgingsrutiner), *se kapittel 15.3.*

Oppfølging:

- Bør utføres på grunnlag av handlingsplanen.
- Tilsyn og kontrolltiltak, *se kapittel 15.6.1.*
- Vedlikehold og reparasjoner, *se kapittel 15.6.2.*
- Foreta ny risikoanalyse når endrede eller nye risikoforhold oppdages under tilsyn, eller andre forhold tilsier at det er nødvendig.

Det bør foreligge dokumentasjon på alle stadiene, slik at det er enklere å følge opp de tiltakene som iverksettes, *se kapittel 15.6.3.*

I det følgende gis en oversikt over de to første stegene i det forebyggende ansvaret; organisering og kartlegging. De to neste stegene «prioritering og oppfølging», er avgjørende for hvilke konkrete skadeforebyggende tiltak som skal iverksettes på stiene, *se kapittel 15.6 om tilsyn, kontroll og vedlikehold.*

12.7.

KONSEKVENSER VED BRUDD PÅ FORPLIKTELSENE

Direktoratet for Samfunnssikkerhet og beredskap (DBS) følger opp det skadeforebyggende arbeidet i terrengsykkelbransjen.[215] Brudd på regelverket kan medføre ulike sanksjoner, herunder gebyrer for tilsynskontroll, pålegg om å rette opp det forholdet som skaderisikoen skyldes innen en angitt frist,[216] eller midlertidig forbud/stans i drift.[217]

Brudd på regelverket, som fører til skade på personer eller syklister, kan medføre erstatningsansvar - så fremt den som er utsatt for skaden velger å rette et erstatningskrav mot virksomheten. Hvorvidt et erstatningskrav vil føre frem må vurderes konkret i hver enkelt sak. Loven selv gir ikke svar på hva som skal til for å bli erstatningsrettslig ansvarlig, men det alminnelige utgangspunktet i erstatningsretten er at brudd på lover, forskrifter og retningslinjer, som har til formål å forhindre den skaden som har oppstått, medfører erstatningsansvar. Grunnvilkårene for erstatningsansvar; hva som skal til for at et erstatningskrav fører frem i en konkret sak, og hvem som i så fall er ansvarlig er tema i neste kapittel.

214 Jf. Ot.prp nr. 32 (2004-2005).
215 Jf. produktkontrolloven § 8.
216 Jf. produktkontrolloven § 6a tredje ledd bokstav b.
217 Jf. produktkontrolloven § 6 annet ledd og § 8a.

TILBAKE TIL INNHOLD

13. ERSTATNINGS-ANSVARET

13.1.

INTRODUKSJON

Kapittelet gir en innføring i hvilke forhold som vil ha betydning for vurderingen av om anleggseier eller arrangør kan holdes erstatningsansvarlig for skade som inntreffer på tilrettelagte stier, eller under arrangementer for terrengsyklister.

Erstatningsansvar for skade som oppstår i forbindelse med terrengsykling reguleres ikke direkte i den alminnelige lovgivningen. Spørsmålet må løses i samsvar med alminnelige erstatningsretten utviklet gjennom rettspraksis. Rettspraksis kan - selv om hver avgjørelse er basert på en konkret hendelse - få generell betydning ved at Høyesteretts uttalelser gir veiledning når utfallet av en senere konflikt skal vurderes.

De senere årene har vi sett en økende tendens, både i media og i rettsavgjørelser, til at erstatningskrav fremmes i forbindelse med skade på deltakere i friluftsaktiviteter. Som vi skal se viser rettssakene i Høyesterett at deltakere selv er ansvarlig for den naturlige risikoen forbundet med aktiviteten, men at den som tilrettelegger for aktiviteten kan bli erstatningsansvarlig for skade som følge av manglende kontroll- og sikringstiltak.

Det foreligger fremdeles ingen rettsavgjørelser som gjelder erstatning for skade på terrengsyklister. Kapittelet vil derfor gjennomgå hvilke forhold domstolene har vektlagt basert på rettsavgjørelser fra tilgrensende områder. Tre avgjørelser vil være i fokus; **Hoppbakkedommen (Rt. 1987.1346)** som gjaldt skade på skihopper som følge av fall i overrennet under treningssamling, og to avgjørelser som gjaldt skade på alpinist; **Stryn skisenterdommen (Rt.2000.1991)** og **Strynefjellet sommerskidommen (Rt. 2001.1221).**

Det er ikke mulig, og heller ikke ønskelig, å trekke en klar grense for erstatningsansvar for skade som inntreffer på tilrettelagte stier. Hver sak må vurderes ut ifra de faktiske omstendighetene i den konkrete saken. Hensikten med den følgende gjennomgangen er å klarlegge hva som skal til for å bli erstatningsrettslig ansvarlig for skade som inntreffer på tilrettelagte stier. *Kapittelet bør leses i sammenheng med syklistens ansvar og anleggseiers generelle forpliktelser gjennomgått i kapittel 11 og 12.*

13.2.

BETINGELSENE FOR ERSTATNINGSANSVAR

I den alminnelige erstatningsretten må tre grunnvilkår være oppfylt for at syklister skal kunne kreve erstatning for en skade. Dersom et av de tre grunnvilkårene ikke er oppfylt, er erstatningsansvar utelukket.[218]

1) Krav til skade i form av et økonomisk tap.

Det er kun i de tilfeller syklister påføres utgifter til legehjelp, inntektstap i sykdomsperioden og/eller i fremtiden, at dette grunnvilkåret er oppfylt.[219]

2) Krav til ansvarsgrunnlag.

Ansvarsgrunnlaget er den risikoen, handlingen eller unnlatelsen som noen kan holdes ansvarlig for. Vi har to hovedformer for ansvarsgrunnlag i norsk rett; *ansvar på subjektivt grunnlag* også kjent som «culpaansvaret», som forutsetter at det er utvist uaktsomhet - feil eller forsømmelser, enten gjennom en bestemt handlemåte eller ved å unnlate å handle.[220] Det andre ansvarsgrunnlaget i norsk rett er *ansvar på objektivt grunnlag*, som kommer til anvendelse uten hensyn til skyld.

3) Krav til rimelig og tilstrekkelig nær årsakssammenheng mellom ansvarsgrunnlaget og skaden.

Et erstatningskrav vil kun føre frem dersom det er *årsakssammenheng* mellom skaden som har oppstått og risikoen, hendelsen eventuelt unnlatelsen, som anleggseier står ansvarlig for. Videre må skaden ha en *rimelig og tilstrekkelig* nær sammenheng med risikoen, hendelsen eller unnlatelsen som har utløst skaden. Tanken er at det vil være urimelig å pålegge erstatningsansvar for å fjerne skadefølger, eller skade som skyldes uventede eller ekstraordinære forhold i sykkelanlegget. [221]

218 I tillegg til disse grunnvilkårene, gjelder også andre erstatningsrettslige regler. Blant annet reglene om medvirkning til skaden - som innebærer at erstatningskravet kan bortfalle helt eller delvis dersom syklisten kan bebreides for skaden.
219 Se skadeerstatningsloven § 3-1 første ledd.
220 Altså har begrepene uaktsom, uforsvarlig og klanderverdig atferd samme meningsinnhold og innebærer at tilrettelegger har skyld i skaden som har inntruffet.
221 Jf. Lødrup (2009) s. 367.

TILBAKE TIL INNHOLD

Det finnes en rekke forhold i et sykkelanlegg som kan føre til skade på syklister. Det faktum at anleggseier har unnlatt å iverksette nødvendige sikkerhetstiltak, betyr ikke nødvendigvis at skade på syklisten er en direkte konsekvens av dette. Dersom det kan påvises at skaden uansett ville inntruffet, uavhengig av hvordan og i hvilken grad området var sikret, vil kravet til årsakssammenheng ikke være oppfylt, *se kapittel 13.4 om grensene for erstatningsansvaret*. Sikkerhetssvikten vil fortsatt kunne få konsekvenser i form av bøter eller andre sanksjoner etter produktkontrolloven, men et erstatningskrav mot anleggseier vil ikke føre frem.

Sannsynlighetsvurdering

Det alminnelige utgangspunktet i erstatningsretten er at vurderingen skal bygge på det faktum som anses mest sannsynlig. Begrunnelsen er at et krav om sannsynlighetsovervekt statistisk sett gir flest riktige avgjørelser. Dette understreker behovet for at anleggseier sørger for tilstrekkelig dokumentasjon på at det er utført nødvendig tilsyn, kontroll og vedlikehold på stiene, *se kapittel 14.1 og 15.6.3*. I en eventuell erstatningssak skal denne dokumentasjonen vektlegges i vurderingen av om det er sannsynlig at skaden skyldes forhold syklisten selv er ansvarlig for, eller eventuelle mangler ved sikkerhetsarbeidet.

13.3.

ARBEIDSGIVERANSVARET

Arbeidsgiver er ansvarlig uten hensyn til egen skyld i skaden

Arbeidsgiver i terrengsykkelbransjen kan blant annet være anleggseier eller arrangør.

Arbeidsgiver risikerer å bli holdt erstatningsansvarlig for feil eller forsømmelser ansatte har begått under utførelse av sine arbeidsoppgaver, f.eks. ved å unnlate å utføre nødvendig vedlikehold eller sikkerhetstiltak. Dette gjelder uavhengig av om arbeidsgiver selv har vært involvert i hendelsen, eller på annen måte kan klandres for skaden.

Under gis en innføring i hvilke kriterier som må være oppfylt for at arbeidsgiver kan holdes ansvarlig for ansattes feil og forsømmelser.

TILBAKE TIL INNHOLD

Arbeidsgiver må sikre at egne ansatte har kunnskapen som trengs for å utføre tilfredsstillende skadeforebyggende arbeid. Foto: Trysil Bike Arena

ARBEIDSGIVERANSVARET

Rettspraksis viser at det subjektive ansvarsgrunnlaget er det aktuelle ansvarsgrunnlaget i forbindelse med skade som følge av sport- og fritidsaktiviteter. Arbeidsgiveransvaret er et eget ansvarsgrunnlag for arbeidsgivere, lovfestet i skadeerstatningsloven kapittel 2. Dette er en variant av det subjektive ansvarsgrunnlaget - som stiller krav at det er utvist uaktsomhet. Momentene i «uaktsomhetsvurderingen» blir gjennomgått i kapittel 13.5 og vil være avgjørende for vurderingen av om arbeidsgiver kan holdes erstatningsansvarlig for skade som inntreffer på tilrettelagte stier.

SKADEERSTATNINGSLOVEN § 2-1 NR. 1:

«Arbeidsgiver svarer for skade som voldes forsettlig eller uaktsomt under arbeidstakers utføring av arbeid eller verv for arbeidsgiveren, idet hensyn tas til om de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten, er tilsidesatt. Ansvaret omfatter ikke skade som skyldes at arbeidstakeren går utenfor det som er rimelig å regne med etter arten av virksomheten eller saksområdet og karakteren av arbeidet eller vervet.»

Det må foreligge et ansettelsesforhold mellom arbeidstaker og arbeidsgiver

Anleggseier eller arrangør er kun ansvarlig for feil eller forsømmelser begått av egne ansatte. Med andre ord må det foreligge et ansettelsesforhold. Det kreves ikke at ansettelsesforholdet er fast. Stibyggere og andre som er midlertidig eller deltidsansatt har status som arbeidstaker. Det kreves heller ikke at det foreligger en skriftlig arbeidskontrakt. Arbeidskontrakt er imidlertid *et krav etter arbeidsmiljøloven* som anleggseier må overholde, men arbeidskontrakten er altså ikke avgjørende for vurderingen av erstatningsansvaret. Som hovedregel er det heller ikke avgjørende at arbeidet er utført gratis. Lar anleggseier en venn utføre ulønnet arbeid en sommer fordi vedkommende ønsker erfaring på området, vil anleggseier stå ansvarlig for arbeidet som utføres.

TILBAKE TIL INNHOLD

Et oppdragsforhold er ikke å anse som et ordinært ansettelsesforhold. Det samme gjelder dugnadsvirksomhet. Verken oppdragstakere eller frivillige anses for å være ansatt i virksomheten. *Se avsnitt 13.6.3 om forholdet mellom oppdragstaker og arbeidstaker, og avsnitt 13.9 om ansvaret til frivillig og ideell virksomhet.*

Skaden må skyldes utførelsen av ansattes arbeidsoppgaver

Anleggseier eller arrangør er kun ansvarlig for arbeidsoppgavene ansatte har blitt tildelt i virksomheten. Det innebærer blant annet at arbeidet må være utført i arbeidstiden, og ikke på fritiden. I utgangspunktet gjelder ansvaret uavhengig av om bestemte tiltak er utført etter arbeidsgivers instruksjoner, eller om den ansatte har fått friheten til å selv bestemme hvordan stien skal tilrettelegges eller sikres. Det avgjørende er at den ansatte er tildelt den aktuelle arbeidsoppgaven. *Se kapittel 13.6.3 mfl. om forholdet mellom arbeidstakere og oppdragstakere.*

Skaden må skyldes et uaktsomt forhold

Arbeidsgiver risikerer å bli ansvarlig for skade som skyldes at ansatte har utvist «uaktsomhet». Hvilke momenter som vektlegges i vurderingen av om det er utvist uaktsomt blir gjennomgått i kapittel 13.5. For at arbeidsgiver skal bli ansvarlig må det, i tillegg til disse momentene, tas hensyn til de krav som det er rimelig å kreve at virksomheten eller tjenesten overholder.[222] Anleggseier eller arrangør er altså ikke ansvarlig for enhver feil begått av egne ansatte.

EKSEMPEL:

Dersom stibyggere, ansatt til å utbedre og vedlikehold stiene, på eget initiativ organiserer konkurranser eller kurs i et sykkelanlegg, vil anleggseier normalt ikke holdes ansvarlig for eventuelle skader som deltakerne utsettes for. Slike aktiviteter kan ikke sies å ha tilknytning til de arbeidsoppgavene stibyggerne er tildelt i virksomheten (utbedring og vedlikehold).

Dette forutsetter at stibyggerne ikke også er tildelt oppgaven å organisere konkurranse eller kursvirksomhet - enten gjennom instruks fra arbeidsgiver eller i arbeidskontrakten.

Arbeidsgiveransvaret illustrerer betydningen av internkontroll innad i virksomheten. For å unngå erstatningsansvar må arbeids giver sikre at egne ansatte følger virksomhetens sikkerhetsregler og rutiner og at ansatte har den kompetanse som kreves for å utføre tilfredsstillende skadeforebyggende arbeid. Se kapittel 14.1 om krav til internkontroll.

Når ansatte har gått utover det som er rimelig å regne med

Det er grenser for hva slags feil og forsømmelser arbeidsgiver kan bli ansvarlig for. Inntreffer skaden som følge av at ansatte har gått «utenfor det som er rimelig å regne med», vil den ansatte selv stå ansvarlig for skaden. Hva som er rimelig å regne med må vurderes konkret ut ifra hva som er naturlig å anse som en del av arbeidet, basert på hva slags type virksomhet det gjelder, stillingens arbeidsoppgaver og rollen den ansatte har hatt i virksomheten.

Når det er utvist «uaktsomhet», og dette skyldes et forhold som det er rimelig å kreve at virksomheten overholder, vil arbeidsgiver holdes erstatningsrettslig ansvarlig. Dette gjelder også når det ikke er mulig å identifisere hvem innad i virksomheten som står bak det uaktsomme forholdet.

Skade som skyldes «anonyme» feil

Så lenge det kan konstateres at skaden skyldes en eller flere ansatte, kreves det ikke bevis for *hvem* som har begått feil eller forsømt sine arbeidsoppgaver. I både **Stryn skisenterdommen** og **Strynefjellet sommerskidommen** vurderer Høyesterett hvorvidt sikkerhetstiltak burde vært iverksatt, uten å utpeke *hvem* som burde iverksatt tiltakene.

Skade som følge av flere småfeil

Spesielt for arbeidsgiveransvaret er at arbeidsgiver kan bli ansvarlig for skade som skyldes summen av flere småfeil begått av en eller flere (kjente eller ukjente) ansatte. Det gjelder til tross for at hver feil isolert sett ikke kan karakteriseres som «uaktsom». Dette illustrerer betydningen av internkontroll i virksomheten, *se kapittel 14.1.*

222 Jf. Skadeerstatningsloven § 3-1 første punktum.

TILBAKE TIL INNHOLD

13.4.

GRENSENE FOR ERSTATNINGSANSVARET

Spørsmål om risikofordeling

Erstatningsretten handler om risikofordeling. Når syklister pådrar seg skade på tilrettelagte stier, blir spørsmålet om det er rimelig at syklisten selv eller anleggseier skal bære risikoen for denne. Før det avklares nærmere hva som skal til for at anleggseier (arbeidsgiver, enkeltmannsforetak eller frivillige) blir erstatningsansvarlig, er det nødvendig å avgrense mot skadesituasjoner som det *ikke* er rimelig å holde anleggseier ansvarlig for.[223]

Syklistens egen atferd

Terrengsykling foregår som hovedregel på eget ansvar, også på tilrettelagte stier. Ansvaret for skade og ulykker som kan inntreffe på tilrettelagte stier må derfor sees i sammenheng med syklistens ansvar, og retningslinjene presentert i kapittel 11.6.

De fleste skader i forbindelse med terrengsykling oppstår som følge av hendelser som skyldes syklistens egen atferd; syklisten kolliderer med andre syklister, setter utfor bratte nedfarter, mister kontroll over sykkelen, sykler uten nødvendig beskyttelse eller unnlater å senke farten når det er nødvendig for å unngå skade.

Som nevnt i kapittel 13.2 er et av grunnvilkårene for erstatningsansvar at det er *tilstrekkelig og nær årsaksammenheng* mellom skaden og forhold som anleggseier (eller arrangør) er ansvarlig for. Så lenge det kan konstateres at syklistens atferd er hovedårsaken til skaden, kan verken anleggseier eller arrangør holdes ansvarlig for skaden.

SKADE SOM FØLGE AV SAMMENSTØT MED TRE

Lagmannsrettens avgjørelse RG.1988.1015 er et eksempel på at erstatningskrav mot anleggseier ikke førte frem, idet alpinistens atferd var hovedårsaken til skaden. Saken gjaldt skade på alpinist som følge av sammenstøt med et tre. Alpinisten kjørte i stor fart ned til et oppbremsningsområde i bunnen av alpinbakken, men i stedet for å bremse opp fortsatte alpinisten over en rygg som fungerte som et hopp, før han landet mot et tre med stor kraft. Alpinisten var kjent med dette «hoppet» fra tidligere. Lagmannsretten la avgjørende vekt på at alpinistens atferd var hovedårsaken til skaden.

«Den helt dominerende faktor i skadeforløpet synes å være Buviks egen kjøring. Han har på skarpt føre satt rett utfor den nedre del av bakken i flere hundre meters lengde(...) Han har ikke bremset i det flate partiet i bunnen eller i skråningen mot ryggen, men har fortsatt over ryggen (...). Buvik har ved dette utsatt seg selv og sine omgivelser for stor risiko for skadetilføyelse, og hans kjøring må kunne karakteriseres som kvalifisert uaktsom».

223 Jf. Woxholth (2002) s. 783.

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL INNHOLD

De fleste skader i forbindelse med terrengsykling oppstår som følge av hendelser som skyldes syklistens egen atferd.
Foto: Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL INNHOLD

Syklisten medvirker til skaden

Et annet tilfelle er situasjoner hvor det kan konstateres at skaden skyldes manglende eller utilstrekkelig kontroll eller sikringstiltak på stien, men hvor syklistens atferd også har vært en nødvendig årsaksfaktor for at skaden kunne inntreffe.

Etter skadeerstatningsloven § 5-1 kan erstatningskravet reduseres eller falle helt bort dersom syklisten kan bebreides for skaden som har inntruffet, for eksempel ved å ta unødvendige sjanser, overvurdere egne ferdigheter eller bevisst utsette seg selv for risiko. Dette var tilfelle i **Stryn Skisenterdommen,** som gjaldt alvorlig skade på alpinist som følge av fall og kollisjon med en stor stein, i grensen til en midlertidig preparert trasé. Høyesterett fant at alpinisten hadde medvirket til skaden på en måte som måtte få konsekvenser for erstatningskravet. Alpinisten måtte derfor dekke 1/3 av erstatningskravet selv. Ved bedømmelsen av alpinistens atferd la Høyesterett vekt på følgende forhold:

SKADEERSTATNINGSLOVEN § 5-1. SKADELIDTES MEDVIRKNING

1. Dersom den direkte skadelidte eller erstatningssøkeren har medvirket til skaden ved egen skyld, kan erstatningen settes ned eller falle bort for så vidt det er rimelig når en tar hensyn til atferden, og dens betydning for at skaden skjedde, omfanget av skaden og forholdene ellers. Dette gjelder likevel ikke dersom skadelidte på skadetiden ikke hadde fylt 10 år.

2. Som medvirkning reknes det også når den direkte skadelidte eller erstatningssøkeren har latt være i rimelig utstrekning å fjerne eller minske risikoen for skade eller etter evne å begrense skaden (...).

«...hun kjørte i en løype i fjellet som var ukjent for henne, og hun var klar over at det var vanskelig å se terrengforholdene på grunn av flatt lys. Dette tilsier allerede i utgangspunktet økt aktsomhet, særlig ved å avpasse farten etter forholdene og egne ferdigheter. At hun ikke straks reduserte farten da hun ikke så klart på grunn av tårer i øynene, og at hun fortsatte over den uoversiktlige hengkanten med en ikke ubetydelig fart, må føre til at hun anses å ha medvirket til skaden, jf. skadeserstatningsloven § 5-1. Jeg er kommet til at hun må bære en tredjedel av sitt økonomiske tap.»

Aksept av risikoen

I utpregede risikoaktiviteter, for eksempel boksing og fallskjermhopping, er det et alminnelig synspunkt at utøvere har akseptert risikoen, og at et erstatningskrav for eventuell skade derfor ikke kan føre frem.[224] Synspunktet ble også fremmet av anleggseier i **Hoppbakkedommen**, **Stryn skisenterdommen** og **Strynefjellet sommerskidommen**, uten å føre frem.

224 Jf. Woxholth (2002) s. 784.

TILBAKE TIL INNHOLD

I **Hoppbakkedommen** konstaterer Høyesterett at skihopperen ikke kunne anses for å ha «akseptert» faremomentet i hoppbakken. [225] Tilsvarende synspunkt fremgår av **Stryn skisenterdommen** hvor uttalelsene til Høyesterett illustrerer grensen for utøvernes eget ansvar:

«Skadepotensialet knytter seg i første rekke til utøvernes egen adferd, og det må kreves at de utviser en høy grad av aktsomhet. Men de må kunne forvente at de ikke møter ekstraordinære risikomomenter uten forvarsel».

HVILKE RISIKOFORHOLD ER SYKLISTENE SELV ANSVARLIG FOR?

Erstatningsansvar er et spørsmål om risikofordeling. Anleggseier er ansvarlig for ekstraordinær risiko som syklistene ikke kan forvente å møte på. Syklistene er på sin side ansvarlig for følgende risikosituasjoner:

- ***risiko som syklisten er hovedårsaken til***
- ***risiko som syklisten har medvirket til***
- ***normal og forventet risiko***

Uttalelsene til høyesterett viser at «aksept av risiko» synspunktet ikke gir grunnlag for å frita anleggseier fra ansvaret for sikkerheten i en hoppbakke eller et alpinanlegg. Tilsvarende må gjelde for anleggseier av et sykkelanlegg.

Når Høyesterett avviser at utøverne i de nevnte sakene hadde akseptert risikoen, er det fordi det konkrete skadetilfelle hadde oppstått som følge av en *ekstraordinær risiko* som utøveren ikke kunne forvente å møte på, og derfor ikke hadde forutsetninger for å gardere seg mot. Slike risikomomenter skiller seg fra den *normale risikoen* forbundet med terrengsykkel, som enhver syklist er bevisst over. Den som begir seg ut på sykkel i terrenget anses for å akseptere den normale risikoen forbundet med terrengsykling, men ikke unormale, ekstraordinære eller uforventede risikomomenter.

Den som frivillig utsetter seg for en normal og forventet risiko, og pådrar seg skade som følge av denne risikoen, kan ikke kreve erstatning. Hvorvidt en risiko kan sies å være «normal» eller «ekstraordinær» må vurderes ut ifra skadesituasjonen i den konkrete saken, *se kapittel 13.5.4 om betydningen av skaderisikoen for vurderingen av erstatningsansvaret.*

225 Jf. Rt. 1987.1346 (hoppbakkedommen) s. 1351.

13.5.

MOMENTER I UAKTSOMHETSVURDERINGEN

13.5.1. UTGANGSPUNKTER FOR VURDERINGEN AV ERSTATNINGSANSVARET

Kravet til uaktsomhet

Erstatningsansvar forutsetter at det er utvist «uaktsomhet». I erstatningsretten omtales dette som et *avvik fra forsvarlig atferd*. Hva som er forsvarlig atferd vil kunne variere ut ifra hvilket livsområde man befinner seg på. Man må opptre slik det er rimelig å forvente av *en normalt forstandig person som opptrer på det aktuelle livsområdet.*[226]

Uaktsomhet kan tenkes i en rekke sammenhenger i forbindelse med tilrettelegging for terrengsykling, for eksempel som følge av at nødvendig varsel eller sikkerhetstiltak ikke er iverksatt, sviktende sikkerhetstiltak som følge av manglende kontroll eller vedlikehold, eller innretninger på stiene som er uforsvarlige eller som fungerer som en felle for syklisten.

Alminnelig standard for forsvarlig atferd

Ethvert avvik fra det som er forsvarlig medfører ikke erstatningsansvar. Det stilles ikke ideelle krav, men *rimelige* krav til kontroll- og sikringstiltak. Det er med andre ord et visst rom for feilvurderinger hos anleggseier, og den som tilrettelegger stier for syklister. Hva som er rimelig må måles opp mot det som er en alminnelig akseptabel standard på tilrettelagte stier for syklister.

Standarden som domstolene har oppstilt på tilsvarende områder, herunder avgjørelsene som gjelder tilrettelegging for idrett og fritidsaktiviteter, gir veiledning for hva som er rimelig å forvente av aktørene i terrengsykkelbransjen.

Kunnskap om synlig og påregnelig risiko

Erstatningsansvar for manglende kontroll og sikringstiltak forutsetter at risikoen for skade har vært «synbar» eller «påregnelig» for tilrettelegger.[227] Hva som er synbart og påregnelig vurderes basert på kunnskapen det er forventet at vedkommende har på området - ikke den kunnskapen vedkommende faktisk har skaffet seg. Det har med andre ord ikke betydning hvorvidt tilrettelegger ikke visste eller forstod at det forelå en risiko for skade, så lenge vedkommende *burde* forstått det.

Det at anleggseier er forpliktet til å skaffe seg kunnskap om risiko i sykkelanlegget betyr at anleggseier normalt ikke kan unnskylde seg med at risikoen ikke var «synbar» eller «påregnelig». *Se kapittel 12.4 om kunnskapsplikten i produktkontrolloven.*

Som nevnt over er det rom for visse feilvurderinger, uten at det får konsekvenser for erstatningsansvaret til anleggseier. Avgjørende er at anleggseier gjør det som med rimelighet kan kreves for å skaffe seg kunnskap om forholdene. Kan anleggseier dokumentere at det er utført en forsvarlig vurdering av risikoen – uten at risikoen for den aktuelle skaden ble avdekket, vil dette være et sentralt argument for at anleggseier har gjort det som er rimelig å forvente. *Se kapittel 14.2 om krav til dokumentasjon, og kapittel 14.3 om krav til risikoanalyse.* Det er den rollen vedkommende opptrer i som er avgjørende for hvilke forhold man burde skaffet seg kunnskap om.[228] Rettspraksis viser at kravet til aktsomhet skjerpes dersom tilrettelegger er en profesjonell aktør, eller forventes å ha erfaring og ekspertise på området.

Profesjonelle aktører

Det fremgår av rettens vurdering i **Stryn skisenterdommen** at *«det [må] generelt kreves at en alpinbakke som tilbys på kommersiell basis, tilfredsstiller strenge aktsomhetskrav»*.[229]

Uttalelsen viser at det stilles strenge krav til den som tilrettelegger stier i sin næringsvirksomhet. Begrunnelsen er at vedkommende opptrer som profesjonell. Syklister har grunn til å forvente mer av den som tilbyr tilrettelagte sykkelstier i næringsvirksomhet, sammenliknet med frivillig og uorganisert tilrettelegging.

Det strenge aktsomhetskravet til anleggseier gjelder tilsvarende for arrangør som i sin næringsvirksomhet organiserer arrangementer for syklister. Syklister som betaler for å delta på turer og arrangementer forventer et høyere sikkerhetsnivå, sammenliknet med terrengsyklister som begir seg ut på egenhånd.

Instruktører og trenere

Trampettdommen gjaldt skade på skoleelev under gymnastikktime etter hopp med trampett. Høyesterett konkluderte med at læreren hadde opptrådt uaktsomt og begrunnet dette i at *«læreren var en erfaren gymnastikklærer med solid idrettsutdanning og opplæring blant annet i bruk av trampett. Hun var således kjent med apparatet og risikomomentene».*[230]

Hoppbakkedommen gjaldt skade på skihopper under treningssamling som følge av fall og kollisjon med en mal konstruert av stolper langs overrennet. Det forelå brudd på sikkerhetsreglene for bruk av hoppbakken. Både anleggseier og trenerne som organiserte treningssamlingen ble holdt ansvarlig for skaden. I vurderingen av treneres erstatningsansvar la Høyesterett vekt på at trenerne hadde ekspertise på området, og at risikoen måtte fremstå som åpenbar for trenerne:

226 Jf. Lødrup (2009) s. 131.
227 Jf. Lødrup og Asland (2013) s. 47
228 Jf. Lødrup og Asland (2013) s 47.
229 Jf. Rt.2000.1991 (Stryn Skisenterdommen)
230 Jf. Rt.1997.1081 (Trampettdommen)

TILBAKE TIL
INNHOLD

«...spørsmålet er om trenerne skulle ha tatt initiativet til å få malen skjermet med glatte plater før treningshoppingen tok til. Det vesentligste i forhold til trenerne må etter min mening være at malen (...) måtte fremby et klart faremoment ved fall (...) I strid med de regler som gjaldt for preparering av overrenn, på et område der trenerne skulle være eksperter, var det videre bare snø i midten av ovarennet. Snølaget skrånet mot hver side, slik at det er vanskelig å se hvordan den som falt, kunne unngå å bli slynget mot malen.»

UTGANGSPUNKTET FOR UAKTSOMHETSVURDERINGEN:

Er det utvist forsvarlig atferd ut ifra hva som er rimelig å forvente i terrengsykkelbransjen?

- ***Den alminnelige standarden for driften av- og sikkerheten på tilrettelagte sykkelstier.***
- ***Kravet til kunnskap om synlig og påregnelig risiko ved bruk av stiene.***
- ***Strengt aktsomhetskrav til profesjonelle aktører, instruktører og trenere.***

Spørsmålet i en konkret sak er om vedkommende, i sin rolle som profesjonell anleggseier, arrangør eller instruktør, har gjort det som er rimelig å forvente for å redusere ekstraordinære og uventet risiko for skade i sykkelanlegget (eller under arrangementet). Hvilke momenter som er avgjørende for denne vurderingen vil bli gjennomgått i kapittel 13.5.

TILBAKE TIL INNHOLD

13.5.2. BEHOVET FOR AKTIVITETSTILBUDET

Hovedsynspunktet i norsk erstatningsrett er at det skal mye til for at den som tilbyr eller tilrettelegger for friluftsaktiviteter blir erstatningsrettslige ansvarlig for skade på deltakere. Synspunktet er begrunnet i sterke samfunnshensyn, som tilsier at det er behov for slike tilbud.

Slengtaudommen gjaldt erstatningsansvar for en kommune etter at en ung gutt ble skadet ved bruk av et slengtauanlegg, som kommunen hadde fått utformet og satt opp. Høyesterett understreker behovet for å avveie krav til sikkerheten opp mot den gevinsten aktivitetstilbudet gir:

«...når man skal avgjøre nærmere hvilken risiko som kan godtas, må det skje en avveining. Ønsket om en høyest mulig sikkerhet mot ulykker kan i noen grad stå mot ønsket om å oppnå den gevinsten som fysisk aktivitet gir for barn og ungdom, både for deres helse og for den opplevelsen de kan få. Tilbud om fysiske aktiviteter kan oppfattes som uinteressante hvis de er utformet slik at de uansett bruksmåte ikke kan innebære noen som helst risiko. En viss risiko godtas da også i andre dagligdagse aktiviteter for barn eller ungdom, som sykling, trampolinehopping eller klatring i trær. Det kan ikke være riktig å kreve at tilbud som organiseres i nabolagene - enten det er av borettslag, idrettslag eller kommuner - skal være uten enhver risiko selv ved svært spesiell bruk».[231]

Frykten for erstatningskrav kan motvirke tilrettelegging for aktiviteter som kan inneholde en risiko, til tross for at tilrettelegging for slike aktiviteter er ønskelig. Formålet med erstatningsreglene er ikke å undergrave muligheten til å tilby friluftsaktiviteter, men å sette visse grenser for aktørenes frihet, både hva gjelder krav til forebyggende tiltak, forbehold ved valg av utstyr og utforming av aktivitetstilbudet, for å hindre at deltakere utsettes for en uakseptabel risiko.

13.5.3. BRUDD PÅ REGLER OG RETNINGSLINJER

Hvilke krav som er rimelig å kreve at tilrettelegger overholder kan utledes av regler, retningslinjer og praksis i bransjen.

Brudd på produktkontrolloven og internkontrollforskriften

Produktkontrolloven har som formål å fremme arbeidet med å forebygge helseskade som følge av uhell og ulykker i virksomheten. Rettspraksis viser at brudd på denne type regler vil være et sentralt moment i en eventuell erstatningssak.

231 Jf. Rt. 2008.184 (Slengtaudommen)

TILBAKE TIL INNHOLD

En viss risiko må godtas, hvis ikke ønsket om høyest mulig sikkerhet skal hindre de positive effektene som fysisk aktivitet har for barn og ungdommer. Foto: Hans Martin Nysæter

I **Dorgefossdommen** ble turoperatøren (Ut i Naturen) holdt ansvarlig for dødsulykke under organisert juvvandring. Arrangør var ikke kjent med regelverket, og hevdet at han ikke var klar over at produktkontrolloven gjaldt overfor han som innehaver av virksomheten. Retten fremhevet at det var grovt uaktsomt å unnlate å skaffe seg kunnskap om reglene som gjaldt for virksomheten. *Saksforholdet er oppsummert i kapittel 12.1.*

Praksis i terrengsykkelbransjen

Det fremgår av skadeerstatningsloven § 2-1 at «alminnelig aksepterte normer» normalt vil ha betydning for vurderingen av hvilke krav som kan stilles til virksomheten. Terrengsykkelbransjen har utarbeidet felles kriterier for gradering av terrengsykkelstier og -anlegg.[232] Det er imidlertid ikke utarbeidet egne retningslinjer for skadeforebyggende arbeid. Det er derfor ikke klart hvilke «alminnelige aksepterte normer» som ligger til grunn for tilrettelegging og drift av stier for terrengsyklister.

Dette betyr ikke at anleggseier står friere i sitt valg av sikkerhetstiltak, metoder og oppfølging. Mangel på enhetlig praksis i terrengsykkelbransjen betyr at tilrettelegger i en eventuell erstatningssak vil måles opp mot den alminnelige standarden for forsvarlig atferd og det sikkerhetsnivå som med rimelighet kan forventes av syklistene.

Plikt til å holde seg oppdatert på regler i bransjen

Aktsomhetsplikten for kommersielle aktører innebærer blant annet et krav til å holde seg oppdatert på utviklingen i bransjen, og skaffe seg kjennskap til nye regler.

I **Hoppbakkedommen** la retten avgjørende vekt på dette i vurderingen av anleggseierens erstatningsansvar for skade på skihopper under en treningssamling. Skaden skyldes at hopperen falt og kolliderte med stolperør konstruert langs overrennet, som ikke var dekket med snø. Konstruksjonen av rørene var i samsvar med reglene, som gjaldt på tidspunktet da rørene ble satt opp. Senere ble det vedtatt nye regler, som gikk ut på at anlegget ikke skulle tas i bruk før rørene var tilstrekkelig dekket av snø. Dermed forelå brudd på reglene som gjaldt på ulykkestidspunktet. Retten uttalte seg generelt om betydningen av brudd på sikkerhetsregler:

«En overtredelse av tekniske sikkerhetsregler behøver ikke nødvendigvis å medføre slike faremomenter at det utløser erstatningsansvar, men den vil iallfall være et moment av betydning ved vurderingen av spørsmålet om uaktsomhet er utvist (...)»

Retten la avgjørende vekt på at alvorlig skade ville vært unngått dersom reglene hadde blitt fulgt. Videre fremhevet retten at uvitenhet om reglene normalt ikke er en unnskyldning:

«Bakkeeierne har anført at de ikke kjente til de relevante bestemmelser, og skyldt på dårlig kunngjøring fra NSF. Jeg mener imidlertid at når man gikk til ombygging av bakken for å få FIS-sertifikat og i denne forbindelse valgte en konstruksjon av den påbudte mal som lett kunne skape problemer, pliktet bakkeeierne å skaffe seg rede på de regler som gjaldt, iallfall på det sikkerhetsmessige område.»

Uttalelsene over viser at den som tilrettelegger for terrengsykling, eller organiserer konkurranser, treninger og andre arrangementer for terrengsyklister, er forpliktet til å undersøke hvilke regler som gjelder.

Betydningen av at regler og praksis i bransjen er overholdt

Selv om det er helt nødvendig å ta hensyn til regler og rutiner på området, må det understrekes at dette ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å unngå erstatningsansvar. Dette ble fremhevet av retten i **Damdommen**. Saken gjaldt skade på en gutt som falt ut i en usikret dam på en tomt foreldrene leide. Ved vurderingen av om det var uaktsomt av utleier å ikke sikre dammen, uttalte retten at: *«Den omstendighet at det ikke er gitt pålegg om sikring, er ikke til hinder for at utleiers forhold likevel kan være uaktsomt».*[233] Tilsvarende fremgår av **Slengtaudommen,** hvor retten understreker at «*de normene forskriften angir, er nokså vage, og de er heller ikke uten videre avgjørende for hva som skal anses som erstatningsbetingende uaktsomt».*[234] Tilrettelegger må følge opp regler og rutiner som gjelder på området, men også foreta en selvstendig vurdering av om det er noe mer som kreves for å sikre et forsvarlig sikkerhetsnivå.

13.5.4. SKADERISIKOEN

Rettspraksis viser at Høyesterett vurderer hvilke krav det er rimelig å stille til anleggseier basert på skaderisikoen. Skaderisikoen må vurderes ut ifra sannsynligheten for skade og skadens mulige omfang.

Terrengsykling vil til enhver tid innebære en normal risiko for skade, derfor er det heller ikke rimelig å forvente at sikkerhetsnivået skal være så høyt at syklister umulig kan pådra seg skade. Heretter vil fokuset rettes mot ekstraordinær og uventet risiko på tilrettelagte stier.

232 Merkehandboka.no
233 Jf. Rt. 2002.1283 (Damdommen)
234 Jf. Rt.2008.184 (Slengtaudommen)

TILBAKE TIL INNHOLD

Ekstraordinære og uventede risikomomenter

I **Stryn Skisenterdommen** uttaler retten seg generelt om grensen for anleggseierens ansvar for skade som kan oppstå i et alpinanlegg:

«Anleggseieren må sørge for å redusere risikoen innen rimelighetens grenser, hensett til forholdene på stedet, kostnadene ved sikringstiltak, og til alpinsportens egenart som en sport der fart er et sentralt element. Skadepotensialet knytter seg i første rekke til utøvernes egen adferd, og det må kreves at de utviser en høy grad av aktsomhet. Men de må kunne forvente at de ikke møter ekstraordinære risikomomenter uten forvarsel. Dersom varsel ikke kan anses tilstrekkelig, må risikomomentet fjernes, eller det må foretas en spesiell sikring av stedet for å avverge ulykker».

Høyesterett fremhever at fart er en del av den normale risikoen forbundet med alpinsporten. Tilsvarende gjelder for terrengsykling; fall eller kollisjoner som følge av høy fart er en del av den normale risikoen forbundet med aktiviteten. Normalt er det derfor ikke forventet, og heller ikke ønskelig, at anleggseier iverksetter tiltak som begrenser farten. Det forventes at syklister selv tilpasser farten ut ifra egne ferdigheter, for å unngå å pådra seg selv eller andre syklister skade.

Gjelder det derimot unormal og uventet risiko på stiene, som gjør det vanskelig eller umulig for syklister å tilpasse farten uten forvarsel, må anleggseier sørge for å fjerne eller varsle om denne risikoen.

FELLES RUTINER I TERRENGSYKKELBRANSJEN

Det er sentralt for den videre utviklingen i terrengsykkelbransjen at aktørene legger til rette for en enhetlig og forsvarlig praksis. Aktørene i bransjen bør utveksle erfaringer, og samarbeide om å utarbeide felles rutiner.

Klare rammer for sikkerhetsarbeidet bidrar til forutberegnelighet for aktørene, samtidig som det bidrar til å styrke tilbudet for syklistene. Så lenge risiko på tilrettelagte stier håndteres i tråd med felles rutiner og retningslinjer, vil det normalt ikke være grunnlag for å holde tilrettelegger ansvarlig for skade som syklister pådrar seg.

Her er det viktig å understreke at felles rutiner i en bransje ikke betyr at rutinene nødvendigvis er forsvarlige - og dermed ansvarsbefriende. I en eventuell erstatningssak vil sikkerhetsarbeidet måles opp mot den alminnelige standarden som gjelder for forsvarlig atferd. Utviklingen av felles rutiner må derfor skje i samsvar med denne standarden. Rutiner og retningslinjer må utvikles i tråd med anbefalinger fra Direktoratet for sikkerhet og beredskap (DSB), retningslinjer som gjelder på tilsvarende områder, og de ulike momentene som blir gjennomgått i denne veilederen.

TILBAKE TIL
INNHOLD

Sykkelanlegg tilgjengelig for allmennheten

I **Strynefjellet sommerskidommen** uttaler retten seg generelt om sannsynligheten for skade i anlegg som er åpne for alle og enhver:

«At alpinkjøring er blitt en folkesport i Norge, må få konsekvenser for aktsomhetsvurderingen. Bakkene oppsøkes av folk med ulike ferdigheter. Det er av varierende årsaker et stort skadepotensial i slike bakker».

Uttalelsen viser at det faktum at slike anlegg oppsøkes av utøvere med ulike ferdigheter og mestringsevne må få betydning for hvilke krav som stilles til anleggseier. Argumentet har overføringsverdi til tilrettelagte stier tilgjengelig for allmennheten. Her må anleggseier være oppmerksom på at også brukere uten nødvendige kvalifikasjoner kan komme til å benytte seg av sykkelstiene, og ta dette i betraktning i vurderingen av risiko, og prioriteringen av skadeforebyggende tiltak i anlegget. *Se avsnitt 14.3 om krav til risikoanalyse.*

13.5.5. ALTERNATIVE SKADEFOREBYGGENDE TILTAK

Et erstatningskrav vil ikke føre frem i et tilfelle hvor det ikke har foreligget reelle alternativer, som kunne forebygget skaden. Rettspraksis viser at det er relevant å vektlegge hvilke alternativer anleggseier har hatt, og hvorvidt alternativet ville vært enkelt og rimelig, eller komplisert og ressurskrevende å gjennomføre.[235] Hvilke skadeforebyggende tiltak som er rimelig å kreve at anleggseier iverksetter må vurderes opp mot skaderisikoen.

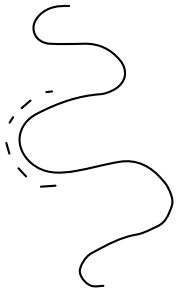

Praktiske hensyn

Tiltaket må være praktisk gjennomførbart. **Goldfalldommen** gjelder skade på en 15 år gammel jente, som følge av at hun ble truffet i ansiktet av en golfball under spill på banen. Jenta ble 100% invalid. Spørsmålet var om golfklubben hadde ivaretatt sine plikter ved å følge opp sikkerheten på en forsvarlig måte. Lagmannsretten konkluderte med at forholdene på banen ikke krevde ytterligere sikkerhetstiltak utover de sikkerhetssoner som var etablert, og at oppsetting av sikkerhetsnett verken var praktisk eller teknisk gjennomførbart.[236]

Ressursmessige hensyn

I **Stryn skisenterdommen** påpeker retten at *«anleggseieren må sørge for å redusere risikoen innen rimelighetens grenser, hensett til [blant annet] kostnadene ved sikringstiltaket…».*

Er skaderisikoen stor vil kostnadskrevende tiltak ligge innenfor det som er rimelig å kreve av anleggseier. Er derimot skaderisikoen svært liten (eller skadeomfanget svært begrenset) skal det mer til for å kunne kreve at anleggseier iverksetter slike tiltak. Motsatt gjelder for tiltak som ikke påfører anleggseier store kostnader; det forventes at anleggseier iverksetter slike tiltak - også når sannsynligheten for skade er liten. Dette forutsetter nødvendigvis at det er tale om en risiko utover det som normalt er forbundet med aktiviteten, og at tiltaket faktisk er egnet til å forebygge risikoen.

I **Stryn skisenterdommen** konkluderte retten med at stedet enkelt kunne vært sikret uten store kostnader, for eksempel ved sidemerking eller varsling på annen måte. Kostnadene ved tiltaket ble også vurdert i **Strynefjellet sommerskidommen,** hvor retten konkluderte med at det var uaktsomt å ikke sette opp varselskilt, i tillegg til skilt som anbefalte bruk av preparert løype. Retten la vekt på at *«oppsetting av et slikt skilt (...) ikke [påfører] anleggseier store kostnader og kan heller ikke ellers ses å være tyngende».*

13.5.6. KONKRET VURDERING AV FORHOLDENE PÅ STEDET

Rettspraksis viser at *«kravene til omfanget av anleggseiers plikt til å redusere risikoen ses i relasjon til forholdene på skadestedet»*[237]. I begge de to alpinistdommene foretar Høyesterett en grundig vurdering av stedet hvor ulykken inntraff.

Behovet for skadeforebyggende tiltak må vurderes basert på hvordan forholdene fremstår for syklistene. Har syklistene selv oversikt over risikoen på stedet? Overstiger risikoen på stedet den normalrisikoen, som det forventes at syklister selv håndterer? Hvilke tiltak er i så fall egnet til å redusere den konkrete risikoen?

Betydningen av tilretteleggingstiltak

Med oppføring av tilretteleggingstiltak følger et økt ansvar for å kontrollere og vedlikeholde tiltaket. Tekniske sykkelanlegg med for eksempel wallrides, doserte svinger, hopp eller andre utfordringer, stiller ofte høye krav til egenferdigheter. Samtidig må den som begir seg ut i et teknisk sykkelanlegg, kunne stole på at man kan sykle trygt under normale forhold. Skade som følge av at klopper bryter sammen, hopp svikter eller andre innretninger ikke er i tilstrekkelig god stand, er anleggseierens ansvar.

Generelt stilles det derfor strengere krav til den som eier eller driver et anlegg med omfattende tilrettelegging, sammenlignet med den som vedlikeholder og rydder tradisjonelle stier.

235 Jf. Lødrup (2009) s. 130.
236 Jf. RG. 2008.1309 (Golfballdommen)
237 Jf. Rt.2001.1221 (Strynefjellet sommerskidommen)

TILBAKE TIL INNHOLD

Med oppføring av tilretteleggingstiltak følger et økt ansvar for å kontrollere og vedlikeholde tiltaket. Foto: Trysil Bike Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

Krevende og uoversiktlige partier

Anleggseier må kontrollere at risikoen i krevende og uoversiktlige partier ikke overstiger det som normalt forventes at syklistene kan håndtere - basert på stiens ferdighetsnivå.

Stryn Skisenterdommen gjaldt skade på en skikjører som kjørte i en midlertidig preparert trasé, utenfor den ordinære løypen i skisenteret. På vei ned traséen falt skikjøreren, og kolliderte med en stein like utenfor det preparerte området. Retten foretok en konkret vurdering av ulykkesstedet, og fremhevet at partiet fremsto som et «kritisk punkt». Det bratte partiet var så krevende at det ble betraktet som uaktsomt at det ikke var iverksatt varsling eller andre sikringstiltak:

«(...) Fra å være enkel og oversiktlig, gikk traséen plutselig over i et heng samtidig som den gjorde en ikke ubetydelig sving, angitt til ca. 30-40 grader. Forholdene kunne lett medføre at de som kjørte (…) kunne bli overrasket slik at det kunne oppstå en farlig situasjon dersom skiløperen som følge av fart, ubalanse e.l. fortsatte rett frem. Jeg bemerker at ved anlegg av bakker som dette, må det tas hensyn til at siktforholdene i fjellet varierer betydelig etter været».

I **Dorgefossdommen** omkom deltaker under organisert juvvandring som følge av drukning. Økokrim har i sin gjengivelse av rettens vurdering vist til at ulykkesstedet var et spesielt utsatt punkt på turen, og at ulykker her ville kunne få alvorlige konsekvenser:

«ulykkespunktet fremstår som et spesielt utsatt sted, både med tanke på at uhell lett kunne inntreffe og med tanke på at et uhell her ville kunne få alvorlige konsekvenser. Retten peker videre på risikoen som ligger i kombinasjonen ujevnt underlag og store vannmengder som vil medføre at det er vanskelig å få tilstrekkelig fotfeste på ulykkesstedet. (...) Et fall på stedet vil ut fra terrenget lett kunne få alvorlige følger spesielt ved stor vannføring, samtidig som det er vanskelig for andre å komme til med hjelp».

Se sammendrag fra rettssaken i kapittel 12.1.

Kunstige hindringer

Normalt skal det mindre til for å holdes ansvarlig for skade som skyldes en kunstig hindring på stien. «Kunstige» hindringer på en sykkelsti kan f.eks. være heis- og høyspentmaster, gjerder og lignende. Slike hindringer bør polstres og varsles om dersom det er nødvendig for å unngå risiko for sammenstøt. Alternativt må hindringen fjernes eller stien legges om.

Naturlige hindringer

«Naturlige» hindringer er risiko i naturen, som ikke skyldes innretninger og tiltak tilrettelegger har iverksatt på stiene. I begge alpinistdommene ble anleggseier holdt ansvarlig for skade som skyldes slike hindringer; en stor stein og en bresprekk i traséen. Forholdene i en preparert trasé for alpinister er ikke direkte sammenlignbare med stier for terrengsyklister. Steiner, røtter, dumper og krappe svinger er en viktig del av naturopplevelsen og utfordringene som terrengsyklister frivillig oppsøker. Det er først når hindringen utgjør en «felle» for syklistene at anleggseier er ansvarlig for å varsle om, eventuelt sikre, og om nødvendig fjerne hindringen. Så lenge syklistene har rimelige muligheter til å skaffe seg oversikt over hindringen og styre unna, vil det ikke være tale om en slik felle. Avgjørende for Høyesteretts vurdering i de to alpinistdommene var at forholdene på stedet viste at alpinistene ikke hadde slike muligheter.

Naturhendelser (steinras, trær som velter osv.)

Anleggseier er ikke ansvarlig for skade som følge av vær, vind, steinras, trær som velter og andre hendelser, som plutselig inntreffer på stien. Slike forhold ligger utenfor anleggseierens kontroll. Risikoen er ikke større, eller en annen, enn den «normale» risikoen man utsettes for ved å ferdes i naturen.[238]

Det er først når anleggseier har hatt rimelig mulighet til å skaffe seg kunnskap om en slik hendelse, og fått tid til å innrette seg, at det oppstår en plikt til å gjennomføre nødvendige tiltak for å redusere risikoen; rydde vekk steiner på stien, fjerne trær som har veltet og lignende risikomomenter, som vil utgjøre en «felle» for syklistene. Dersom slike hendelser inntreffer når sykkelstien er i bruk må stien sperres inntil risikoen for skade er eliminert.

Har anleggseier kjennskap til at bestemte partier regelmessig utsettes for slike naturhendelser, må anleggseier iverksette forebyggende tiltak ved å varsle om risiko for ras, eller sette opp sikkerhetsnett. Viser det seg at risikoanalyse og/eller regelmessig tilsyn ville kartlagt slik risiko, vil anleggseier vurderes basert på dette, og ikke basert på hva anleggseier faktisk hadde kjennskap til, *se kapittel 14.3*.

Skulle steinras eller trær som velter føre til at konstruksjoner eller innretninger på stien bryter sammen eller svikter ved senere bruk, er det rimelig å stille strengere krav til anleggseier. Begrunnelsen er at risikoen ikke utelukkende skyldes forhold i naturen, men også innretningen som anleggseier har oppført.

238 Jf. Tofte

Ansvaret utenfor tilrettelagte stier

Kjerneområdet for ansvaret til anleggseier er sikkerheten på tilrettelagte stier. Rettspraksis viser imidlertid at anleggseier også må være oppmerksom på at ansvaret kan omfatte risikomomenter *utenfor* stiene. Her siktes det til risikomomenter som befinner seg i grenseområdet til stiene, men også traséer utenfor tilrettelagte stier dersom de fremstår som en naturlig del av sykkelnettet, eller traséer som anleggseier erfarer at syklistene regelmessig benytter. Dette kan f.eks. være snarveier mellom stiene, traséer til og fra et parkeringsområde eller i tilknytning til fasilitetene rundt sykkelanlegget.

Begge de to alpinistdommene gjaldt skade som hadde inntruffet utenfor det ordinære alpinanlegget.[239] I den første av de to avgjørelsene, **Stryn skisenterdommen**, skjedde skaden i en trasé preparert for alpinkjøring. Traséen lå utenfor alpinanlegget og fungerte som et midlertidig tilbud til alpinistene på grunn av dårlig snøforhold i det ordinære anlegget. Hovedårsaken til skaden var en stor stein som lå nær traséen. I den andre alpinistdommen, **Strynefjellet sommerskidommen**, inntraff skaden ikke bare utenfor det ordinære anlegget, men også utenfor preparert trasé.[240] Traséen var ment for prepareringsmaskin, men ble også brukt av skikjørere som transporttrasé ned til parkeringsplassen, noe anleggseier var kjent med. Hovedårsaken til skaden var en sprekk i breen, som ikke var tilstrekkelig varslet eller sikret.

I begge avgjørelsene gjør Høyesterett det klart at *«anleggseier kan ikke ha samme plikt til å fjerne og/eller redusere risikomomenter utenfor som i preparert område»*. Når anleggseier likevel ble holdt ansvarlig var begrunnelsen at skadestedet fremsto for skikjørere som en naturlig nedfart, og at anleggseier måtte regne med at en ikke ubetydelig antall av anleggets brukere ville benytte nedfarten:

«Jeg er ikke uenig i at skiløping utenfor alpinanlegg som hovedregel skjer på eget ansvar. Snøsprekken oppsto imidlertid, som nevnt, i tilknytning til en trasé som fremstår som en naturlig, alminnelig nedfart, og anleggseier har da plikt til å redusere risikoen innen rimelighetens grenser».

Momentene som er gjennomgått ovenfor gir veiledning for vurderingen av hva som er rimelig å kreve av anleggseier - også utenfor tilrettelagte stier. Den konkrete skaderisikoen må vurderes basert på hvilke tiltak som er praktisk mulig å gjennomføre, *se bl.a. kapittel 13.5.4 og kapittel 12.*

13.6.

HVEM ER ANSVARLIG?

13.6.1. ANLEGGSEIER HAR DET GRUNNLEGGENDE OG OVERORDNEDE ANSVARET

Når flere personer eller virksomheter er involvert i tilretteleggingsarbeidet eller organiseringen av et arrangement, oppstår spørsmålet om hvem som kan holdes ansvarlig for skade syklister pådrar seg på stiene eller under arrangement.

Det er anleggseier, det vil si virksomheten som eier eller leier området og som åpner for å tilrettelegge stier for syklister, som til enhver tid har det grunnleggende og overordnede ansvaret for at sikkerhetsnivået på stiene er akseptabelt.

Tilrettelegging for terrengsykling kan utføres av håndverkere, entreprenører, frivillige stibyggere eller ansatte i sykkelanlegget. Hvem som må dekke et erstatningskrav for skade vil avhenge av tilknytningen mellom anleggseier og den som har utført arbeidet. Det må skilles mellom rollen som arbeidstaker, oppdragstaker og frivillig arbeid.

239 Med det ordinære anlegget siktes det til preparerte skiløyper inkludert skiheis, serveringssteder og andre fasiliteter som ligger i tilknytning til skiløypene.
240 Jf. Woxholth (2002) s. 98.

TILBAKE TIL INNHOLD

AKTØRENE I TERRENGSYKKELBRANSJEN

ANLEGGSEIER:
Den som eier eller leier eiendommen

ARBEIDSGIVER:
Offentlig virksomhet herunder stat og kommune, og i følge skadeerstatningsloven § 2-1 «enhver annen som i eller utenfor ervervsvirksomhet har noen i sin tjeneste»

ARBEIDSTAKER:
Fast eller midlertidig ansatt som jobber for en arbeidsgiver. Definert i skadeerstatningsloven § 2-1 som «enhver som utfører arbeid i en annens tjeneste».

OPPDRAGSTAKER (FRILANSER):
Tilbyr oppdrag mot lønn, uten å være i et ansettelsesforhold. Definert i Folketrygdlovens § 1-9 som «enhver som utfører arbeid eller oppdrag utenfor tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse, men uten å være selvstendig næringsdrivende».

SELVSTENDIG NÆRINGSDRIVENDE:
En som driver f.eks. et enkeltpersonforetak eller aksjeselskap. Definert i Folketrygdlovens § 1-10 som: «enhver som for egen regning og risiko driver en vedvarende virksomhet som er egnet til å gi nettoinntekt.»

FRIVILLIGE:
Personer som utfører arbeid på fritiden i kortere tidsperioder uten å motta lønn. Frivillige er som hovedregel ikke å anse som arbeidstakere.

13.6.2. ANSVARET TIL SELVSTENDIGE OPPDRAGSTAKERE

Oppdragstaker er som hovedregel selv ansvarlig

I forbindelse med tilrettelegging i sykkelanlegg og på stier, er det viktig å være klar over at anleggseier som hovedregel ikke er ansvarlig for arbeid utført av oppdragstakere (f.eks. et entreprenørselskap eller selvstendig næringsdrivende) Entreprenørvirksomhet som tilbyr stibygging står selv ansvarlig for skade, som følge av egne eller ansattes feil og forsømmelser.[241] Grensen mellom et oppdragsforhold og et ansettelsesforhold er derfor viktig. *Se avsnitt 13.6.3 under.*

241 Jf. Lødrup (2009) s. 197.

Stibyggerfirmaet er ansvarlig for at sykkelanlegget er utført på en forsvarlig måte, uten feil og forsømmelser som kan føre til skade på syklister. Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL INNHOLD

ASFALTKLUMPDOMMEN (RT.1967.597)

Under reparasjonsarbeid på en kommunal skole engasjerte oppdragsgiver en entreprenør (oppdragstaker) til å utføre arbeidet. Oppdragsgiver ga entreprenøren tillatelse til å kaste asfaltklumper ut av et vindu i 4. etasje, men med forbehold om tilstrekkelig sikkerhetstiltak (avsperring og vakt). En 6 år gammel gutt ble truffet i hodet av en av asfaltklumpene og ble alvorlig skadet. Retten konkluderte med at oppdragsgiver var ansvarlig for skaden. Begrunnelsen var at oppdragsgiver ikke hadde utført tilstrekkelig kontroll med sikkerhetstiltakene. Saken illustrerer oppdragsgivers ansvar for å kontrollere at arbeidet som utføres av oppdragstaker ikke påfører andre skade.

Oppdragsgivers ansvar

Selv om oppdragstaker som utgangspunkt er ansvarlig for egne eventuelt ansattes feil, betyr ikke det at oppdragsgiver (for eksempel anleggseier) er ansvarsløs. Følgende forhold kan tale for at anleggseier er ansvarlig for skade som følge av oppdragstakers feil eller forsømmelser:

- Det er ikke foretatt et forsvarlig valg av oppdragstaker (oppdragstaker mangler nødvendige ferdigheter eller kompetanse på området).
- Anleggseier har ikke gitt tilstrekkelig instruksjon til oppdragstaker om hvordan arbeidet skal utføres.
- Anleggseier har unnlatt å føre tilstrekkelig kontroll me arbeidet utført av oppdragstaker.

Oppdragsgivers ansvar kan også utledes av den generelle aktsomhetsplikten i produktkontrolloven, både hva gjelder krav til tilstrekkelig kunnskap om oppdragstakers erfaring og kvalifikasjoner, og informasjonsplikt overfor oppdragstaker, spesielt med tanke på risikoutsatte forhold i anlegget, *se kapittel 12.2.* Dette understreker behovet for å innføre et system for internkontroll innad i virksomheten som inkluderer oppdragstakere. Som oppdragsgiver, skal anleggseier sørge for nødvendig dokumentasjon. Det bør foreligge en skriftlig oppdragsavtale. Videre er det en fordel å innhente skriftlig dokumentasjon på at oppdragstaker har nødvendig ferdigheter og kompetanse.

13.6.3. ARBEIDSFORHOLD ELLER OPPDRAGSFORHOLD?

Et oppdragsforhold pålegger anleggseier mindre ansvar sammenlignet med et arbeidsforhold.

Hovedregelen er, som nevnt, at arbeidsgiver er ansvarlig for ansattes feil og forsømmelser, imens oppdragstakere og selvstendig næringsdrivende selv står ansvarlig for arbeid utført i forbindelse med oppdraget. Dersom skade på syklister på tilrettelagte stier kan føres tilbake til feil eller forsømmelser begått under utførelsen av tilrettelegging- og sikkerhetsarbeidet, vil det være et sentralt spørsmål om vedkommende som har utført arbeidet har opptrådt som arbeidstaker eller oppdragstaker.

Det reelle arbeidsforholdet er avgjørende

Det er viktig at anleggseier er bevisst på at det er *det reelle* arbeidsforholdet som er avgjørende for ansvarsforholdet mellom anleggseier og den som har utført arbeid i sykkelanlegget, ikke den skriftlige kontrakten. Det er uten betydning at arbeidskontrakten omtaler arbeidsforholdet som et «oppdragsforhold», dersom forholdene tilsier at vedkommende i realiteten opptrer som arbeidstaker.

Omtales avtaleforholdet som et oppdragsforhold i kontrakten, bør også arbeidet praktiseres og følges opp som et oppdragsforhold, ikke som et ansettelsesforhold.[242] Hvis ikke risikerer anleggseier at oppdragstaker bedømmes som arbeidstaker i en senere erstatningssak, med den konsekvens at anleggseier må dekke et eventuelt erstatningskrav.

Den skriftlige kontrakten bør gi uttrykk for det reelle avtaleforholdet, for å forhindre at det oppstår uenigheter om ansvaret for en eventuell ulykke som skyldes arbeid utført i sykkelanlegget.

242 Jf. Selmer.

Fremtredende trekk ved et ansettelsesforhold

Fra tid til annen kan det oppstå tvil om avtaleforholdet er et arbeidstaker- eller oppdragsforhold.[243] Et fremtredende trekk ved et ansettelsesforhold er avhengighetsforholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker; arbeidstaker er underordnet arbeidsgiver. Hvorvidt arbeidsgiver faktisk styrer og kontrollerer hvordan arbeidet utføres har ikke betydning. Det er tilstrekkelig at det foreligger et underordningsforhold, det vil si at arbeidsgiver rettslig sett har adgang til å styre og kontrollere arbeidet. Kontrollbehovet vil naturligvis avhenge av arbeidstakerens erfaring, og skal ikke få konsekvenser for hvordan det reelle ansvarsforholdet bedømmes.[244]

Hvis det oppstår tvil, kan det at anleggseier har gitt instrukser og kontrollert hvordan arbeidet skal utføres, trekke i retning av at det foreligger et ansettelsesforhold, og ikke et oppdragsforhold. Er derimot utførelsen og organiseringen av arbeidet overlatt til vedkommendes personlige valg, både hva gjelder valg av utstyr og adgangen til å involvere medhjelpere utenfor sykkelanlegget, trekker det i retning av at man har å gjøre med et oppdragsforhold. Tilsvarende gjelder dersom vedkommende selv dekker utgifter til verktøy og bistand fra andre.

Her følger en oversikt over fremtredende trekk ved arbeidstakere. Dette er momenter Høyesterett har vektlagt i tidligere saker hvor det har oppstått tvil om det er inngått avtale med en «arbeidstaker» eller «oppdragstaker».[245] Dersom momentene foreligger i en konkret sak, må anleggseier være oppmerksom på at oppdragstaker vil kunne ha krav på rettigheter og plikter som arbeidstaker.

Stibyggere og andre som påtar seg arbeid for et sykkelanlegg bør ha oversikt over momentene for å kunne ta stilling til hvorvidt vedkommende i realiteten har rettigheter og forpliktelser som arbeidstaker. Selvstendig næringsdrivende vil også kunne anses for å være arbeidstaker i en konkret sak. Er foretaket registrert som næringsdrivende vil det være et avgjørende moment for å si at man ikke har å gjøre med en arbeidstaker.

FELLESTREKK VED ARBEIDSTAKERE:

Forpliktet til å utføre arbeidet med sin personlige arbeidskraft (kan ikke involvere medhjelpere for egen regning).

Forpliktet til å underordne seg arbeidsgivers ledelse og kontroll.

Disponerer arbeidsgivers utstyr, materialer andre driftsmidler, samt arbeidsgivers kontorer.

Arbeidsgiver bærer risikoen for resultatet (arbeidstaker får lønn uavhengig av arbeidsresultat).

Mottar månedslønn, eller lønn basert på timeliste.

Arbeidsgiver bestemmer arbeidstid.

Arbeid utføres hovedsakelig for en virksomhet.

Dersom flere av momentene over kommer til anvendelse, må anleggsveier være bevisst på risikoen for at oppdragsforholdet kan anses for å reelt sett være et ansettelsesforhold.

Momentene er vektlagt i Høyesteretts rettspraksis på området.

243 Selmer: http://www.selmer.no/no/nyhet/nar-oppdragstaker-blir-arbeidstaker
244 Selmer.
245 Jf. HR-2016-1366-A, se også Rt. 2013 s. 354 om et lignende saksforhold.

TILBAKE TIL
INNHOLD

Den som leder arrangørvirksomhet har ansvaret for deltakernes sikkerhet under arrangementet.
Foto: Hillbilly MTB / Vegard Breie

TILBAKE TIL INNHOLD

13.7.

ARRANGØRENS ANSVAR

Den som leder arrangørvirksomhet har ansvaret for deltakernes sikkerhet under arrangementet. Dette innebærer at arrangør er ansvarlig for å koordinere alle arbeidsoppgaver, som har en innvirkning på sikkerhetsnivået, herunder trenere, instruktører, guider, funksjonærer og sikkerhetsansvarlige. Som arbeidsgiver vil arrangør kunne holdes erstatningsansvarlig for skade på deltakere som følge av feil og forsømmelser begått av ansatte. Dersom det ikke er mulig å redusere en unormal eller uventet risiko for skade på deltakerne, må arrangementet avlyses. *Se kapittel 13.3 om arbeidsgiveransvaret. Se også kapittel 13.9 om ansvaret for frivillige arrangementer og dugnadsvirksomhet.*

Dorgefossdommen kan kaste lys over hva som skal til for å utløse erstatningsansvar ved ulykker under et arrangement. I tingretten ble arrangør av «Ut i Naturen» holdt ansvarlig for deltaker som omkom under organisert juvvandring. Retten la til grunn at det var mangler ved oppfølging og vurderingen av risikoen ved arrangementet. Det ble også vektlagt at selskapet på noe tilfeldig måte rekrutterte instruktører, uten gjennomtenkte krav til opplæring og kompetanse. Tingretten fremhevet at den som deltar i slike arrangementer må kunne forvente at risikoen langt på vei er under kontroll, og ikke minst at det er et opplegg for hvordan uhell skal håndteres.

Dersom arrangementet organiseres i et sykkelanlegg, krever arrangementet tillatelse fra anleggseier. Dermed oppstår spørsmålet om hvem som er ansvarlig for skade på deltakerne som skyldes tilstanden i anlegget.

TILBAKE TIL INNHOLD

13.8.

FORHOLDET MELLOM ANLEGGSEIER OG ARRANGØR

Anleggseierens ansvar - grunnleggende og overordnet ansvar for sikkerheten

Anleggseier har til enhver tid det grunnleggende og overordnede ansvaret for varsling og sikkerhetsrutiner sikring i et sykkelanlegg.[246] Anleggseier kan ikke overføre dette ansvaret til virksomheten som organiserer trening, konkurranse eller andre arrangementer i sykkelanlegget. Professor i juss Geir Woxholth, fremhever følgende synspunkt:

«Det avgjørende synspunktet må være at anleggseieren til enhver tid må sikre anlegget så godt som den aktuelle bruk som han tillater og tar seg betalt for krever.»

Anleggseier kan med andre ord bli ansvarlig for skade på deltakere under et arrangement, som skyldes at arrangør ikke har sørget for tilstrekkelig sikkerhetstiltak. Aksepterer anleggseier at en klubb eller aktør organiserer trening eller konkurranse i sykkelanlegget, må anleggseier vurdere risikoen for deltakerne, og om arrangementet gjør det nødvendig å styrke eller tilpasse sikkerhetstiltak på stiene.

I et tilrettelagte sykkelanlegg som karakteriseres som utmark i friluftslovens forstand gjelder allemannsretten slik at det i utgangspunktet ikke er behov for å be om tillatelse til å benytte stiene til organisert trening og konkurranser. Den som tilrettelegger stier tilgjengelig for allmennheten må derfor være bevisst på risikoen som følge av at enhver kan benytte seg av stiene ved å organisere treninger og andre arrangementer.

En helt annen sak er at også arrangøren kan bli ansvarlig for utilstrekkelig eller manglende sikkerhetstiltak i forbindelse med organisert trening, konkurranse eller andre arrangementer.

Arrangørens ansvar for sykkelanlegget

Selv om det er anleggseier som har det grunnleggende og overordnede ansvaret for sikkerhetsnivået på stiene, kan arrangør ikke komme unna eget ansvar ved å vise til at sikkerhetsarbeidet er anleggseierens ansvar. I **Hoppbakkedommen** ble ikke bare eieren av hoppbakken, men også Norges Skiforbund som organiserte treningssamling i hoppbakken, holdt erstatningsansvarlig:

246 Se henvisning Geir Woxhldt (forholdet mellom anleggsier/ arrangør)

TILBAKE TIL INNHOLD

«Når det gjelder Norges Skiforbund, kan dette ikke klandres for bakkens tilstand, men spørsmålet er om trenerne skulle ha tatt initiativet til å få malen skjermet med glatte plater før treningshoppingen tok til.[247] *… Det vesentligste i forhold til trenerne må etter min mening være at malen med 14 loddrette stålrør på hver side måtte fremby et klart faremoment ved fall ... I strid med de regler som gjaldt for preparering av ovarenn, på et område der trenerne skulle være eksperter, var det videre bare snø i midten av ovarennet … Jeg nevner videre at hopperne var lovende juniorer, som var ivrige etter å kvalifisere seg for å komme på juniorlandslaget. Man kunne ikke vente at disse av eget tiltak skulle ta opp sikkerhetsproblemene når det var ventet av dem at de skulle hoppe. Ut fra en totalvurdering mener jeg at trenerne har handlet uaktsomt når de ikke bedre ivaretok sikkerhetsinteressene til de unge hopperne, stilt overfor et så åpenbart faremoment som den udekkede mal av stålrør».*

Arrangør må kontrollere de sikkerhetstiltak anleggseier har gjort, og supplere med egne sikkerhetstiltak dersom disse er utilstrekkelige. Ved større arrangement er det hensiktsmessig å utnevne en egen sikkerhetsansvarlig.

Betydningen av avtale om ansvarsfordeling

Anleggseier og arrangør kan inngå avtale om at arrangør skal utføre og/eller dekke kostnadene til sikkerhetstiltak på bestemte stier som benyttes til treninger og konkurranser. Anleggseier kan imidlertid ikke avtale at ansvaret for sikkerhetsarbeidet skal overføres til arrangør. Begrunnelsen er at den som er påført skade ikke er en del av avtalen inngått mellom anleggseier og arrangør. Den skadede syklisten må kunne forholde seg til de alminnelige erstatningsreglene ved å fremme sitt erstatningskrav mot anleggseier. Avtale om ansvarsfordeling mellom anleggseier og arrangør kan derimot få betydning i et eventuelt internt oppgjør mellom anleggseier og arrangør.

Foregår det organisert trening i sykkelanlegget? Det er fortsatt anleggseier som har det overordnede ansvaret for sikkerheten. Foto: Trysil Bike Arena

247 Jf. Rt. 1987.1346 (hoppbakkedommen)

TILBAKE TIL INNHOLD

13.9.

IDEELL OG FRIVILLIG VIRKSOMHET

Som hovedregel er frivillige ikke å anse som arbeidstakere. Frivillige, som tilrettelegger for terrengsykling, utfører arbeid i kortere tidsperioder, og mottar ikke lønn. Ofte er det heller ikke inngått noen kontrakt som regulerer forholdet mellom den frivillige og den som arrangerer dugnadsarbeidet.[248] Arrangør av dugnadsarbeidet (forening eller annen ideell virksomhet) omfattes derfor ikke av arbeidsgiveransvaret.[249] Utgangspunktet er at arbeidet utføres på fritiden for egen regning og risiko. Med andre ord kan den som tilrettelegger sykkelstier på dugnad, bli erstatningsansvarlig overfor syklist dersom skaden skyldes egne feil eller forsømmelser.

Det kan imidlertid ikke utelukkes at foreningen, som arrangerer dugnadsarbeidet, kan bli erstatningsansvarlig for skaden. Men for at det overhode skal være aktuelt, må det være en personlig og saklig tilknytning mellom foreningen og vedkommende som har utført arbeidet, som har realisert i en skade.

Krav til personlig og saklig tilknytning

- **Medlemskap, verv eller i realiteten en ansettelse?**

Eksempler på personlig tilknytning til virksomheten vil være medlemskap eller verv. Imidlertid kan det oppstå spørsmål om den frivillige i realiteten er ansatt i foreningen. Som nevnt er det ikke arbeidskontrakten eller andre formelle forhold, som er bestemmende for om vedkommende må anses å være ansatt, men om vedkommende i realiteten «utfører arbeid i en annens tjeneste». Dersom det konstateres at den frivillige i realiteten har hatt en slik rolle at vedkommende må anses for å være arbeidstaker, vil vedkommende naturligvis ha rettigheter og forpliktelser tilsvarende ansatte. Dermed vil arbeidsgiver (foreningen eller den ideelle virksomheten) være ansvarlig for skade som har oppstått som følge av tilretteleggingsarbeidet.

- **Er arbeidet utført i foreningens interesse?**

Den saklige tilknytningen må vurderes konkret ut ifra hvor tydelig det er at arbeidet er utført i foreningens interesse. Arbeidet må ligge innenfor foreningens formål. Denne tilknytningen vil variere mellom ulike former for dugnadsarbeid.

Rimelig å pålegge foreningen ansvaret?

Dersom det foreligger en personlig og saklig tilknytning til foreningen, må det vurderes konkret i hver enkelt sak om det er rimelig å pålegge foreningen ansvaret for den aktuelle skaden.

Det er flere hensyn som taler for at det skal mye til for å pålegge foreningen ansvaret for feil og forsømmelser utført av medlemmer og andre frivillige. Dugnadsarbeid er et gode for fellesskapet, og det kan være svært problematisk dersom virksomhetens sparsommelige midler skal gå til å dekke ansvaret for klare personlige feil utført av et medlem. Videre kan frykt for et slikt erstatningskrav føre til at hver forening må forsikre hver minste frivillig arbeid som skal utføres. Underskudd i foreningen påført som følge av forsikringsutgifter eller dekning av erstatningskrav, kan skape dårlig stemning innad i foreningen. På den annen side vil det være demotiverende for den enkelte å bli satt til å utføre risikofylte gjøremål for egen risiko.

I vurderingen av om det er rimelig å pålegge foreningen ansvaret, må foreningens karakter og størrelse vektlegges, samt hvor sterk saklig tilknytning det er mellom det utførte arbeidet og formålet med foreningen. Dersom medlemmene var pålagt av foreningen å utføre arbeidet, eller foreningen har hatt stor egeninteresse i det utførte arbeidet, vil det tale for at foreningen også er ansvarlig for at arbeidet utføres forsvarlig - dermed er det også rimelig å pålegge foreningen ansvaret dersom arbeidet påfører andre skade.

Stibygging på frivillig basis skjer som regel på eget ansvar. Foto: Tråkk 'n' Roll / Paul A. Lockhart

248 Lunde (2017) https://www.hegnar.no/Nyheter/Personlig-oekonomi/2017/10/Frivillighet-og-dugnad-grasrotjus
249 Lunde (2017)

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL
INNHOLD

D

Organisering og kartlegging

TILBAKE TIL
INNHOLD

Foto: Trysil Bike Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

14. SYSTEM FOR INTERNKONTROLL OG KARTLEGGING AV RISIKO

14.1.

KRAV TIL INNTERNKONTROLL

14.1.1. KRAV TIL SYSTEMATISKE TILTAK

Internkontroll er avgjørende i arbeidet med å forebygge uhell, ulykker og uønskede hendelser forbundet med tilrettelegging for terrengsykling. Internkontrollforskriften fastsetter at den som tilrettelegger for terrengsykling er forpliktet til å sørge for at krav til sikkerhetsarbeidet følges opp. Dette forutsetter at virksomheten innfører et system for internkontroll. Systemet må bygge på klar ansvarsfordeling, og skal bestå av mål, planer og rutiner for sikkerhetsarbeidet, samt kontroll med at arbeidet følges opp og dokumenteres konsekvent. Slik skal virksomheten forhindre at det oppstår tilfeldige mangler ved sikkerhetsarbeidet. Husk at det er bedre og billigere å vedlikeholde og forebygge, enn å reparere.

INTERNKONTROLL

Systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetenes aktiviteter planlegges, organiseres, utføres, sikres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivninge. Jf. Internkontrollforskriften § 3.

I **Dorgefossdommen** konstaterte tingretten at det forelå brudd på internkontrollforskriften. Saken gjaldt ansvaret for dødsulykke som følge av drukning under organisert juvvandring. Saksforholdet er gjengitt i *kapittel 12.1.* Økokrims oppsummering av tingrettens avgjørelse viser til følgende begrunnelse for at det forelå brudd på internkontrollforskriften:

«det manglet systematisk gjennomgang av mulige farer og problemer og et system for å sikre oppfølging av ulike tiltak for å minske risikoen. Retten mente at det som var av risiko- og sikkerhetsvurderinger hadde mer preg av usystematisk prat om et tema alle innså viktigheten av, enn en analyse med opplegg for systematisk oppfølging av konkrete tiltak.»

Dorgefossdommen viser at det ikke er tilstrekkelig å vurdere risikoen. Virksomheten må også utarbeide og dokumentere rutiner for når og hvordan risiko skal reduseres, samt et system for oppfølging i form av konkrete tiltak. *Se kapittel 15.3 om handlingsplan for arbeidet med skadeforebyggende tiltak.*

14.1.2. HVEM ER FORPLIKTET TIL Å INNFØRE INTERNKONTROLL?

Internkontrollforskriften gjelder for «virksomhet», herunder alle former for organisert arbeid inkludert dugnadsprosjekter og annet frivillig arbeid. Det må imidlertid oppstilles en nedre grense for arbeid med «hobby og fritidspreg». Venner som går sammen om å rydde en sti eller organisere trening utenfor arbeidstiden, er ikke forpliktet til å innføre og praktisere internkontroll. Det er likevel viktig å understreke at også på fritiden, som på alle andre livsområder, gjelder de alminnelige erstatningsreglene om at den som opptrer uforsvarlig risikerer å bli erstatningsrettslig ansvarlig for skaden. *Mer om anleggseiers erstatningsansvar i kapittel 12.*

14.1.3. INTERNKONTROLL TILPASSET VIRKSOMHETENS STØRRELSE OG BEHOV

Det vil alltid ligge en akseptabel risiko i aktivitetene som utøves i et sykkelanlegg. Det forventes ikke at virksomheten kontrollerer, følger opp og dokumenterer enhver liten risiko for skade. En slik praksis kan vanskelig følges opp på sikt, og vil antakelig virke mot hensikten med internkontroll. Det må utarbeides et realistisk system, som tjener hensikten - nemlig økt sikkerhet. Det viktigste er at systemet er tilpasset virksomhetens størrelse og behov, og at systemet faktisk følges. Målet er at risikoen for ulykker i et sykkelanlegg eller under et arrangement blir så liten som mulig, uten at det går utover opplevelsen til syklistene.

Kravene til internkontroll blir åpenbart større når risikoen ved en virksomhet er stor. Videre øker kravene til internkontroll med virksomhetens størrelse. Det stilles nødvendigvis ikke samme krav til uorganisert virksomhet som rydder stier eller organiserer et enkeltstående arrangement, som til eieren av et kommersielt sykkelanlegg eller den som organiserer et større arrangement.

INNHOLDET I INTERNKONTROLLEN

• Internkontrollforskriften § 5 gir følgende oversikt over innholdet i internkontrollen og krav til dokumentasjon. Virksomheten skal:

• Sørge for at de lover og forskrifter i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen som gjelder for virksomheten er tilgjengelig, og ha oversikt over de krav som er av særlig viktighet for virksomheten.

• Sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskaper og ferdigheter i det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, herunder informasjon om endringer.

• Sørge for at arbeidstakerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes.

• Fastsette mål for helse, miljø og sikkerhet.

• Ha oversikt over virksomhetens organisasjon, herunder hvordan ansvar, oppgaver og myndighet for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt.

• Kartlegge farer og problemer, og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer og tiltak for å redusere risikoforholdene.

• Iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhets-lovgivningen.

• Foreta systematisk kontroll og gjennomgå interkontrollen, for å sikre at den fungerer som forutsatt.

14.1.4. HVORDAN KOMME I GANG MED INTERNKONTROLL?

I arbeidet med å forebygge skade og ulykker på sykkelstiene vil systematiske forbedringer alltid lønne seg, fremfor skippertak. Virksomheten må derfor legge ned tid og arbeid i å utvikle et ryddig og gjennomtenkt system. Første steg i arbeidet med å innføre et system for internkontroll er å gjøre seg kjent med de aktuelle reglene og retningslinjene gjengitt i denne veilederen, herunder produktkontrolloven og arbeidsmiljøloven, sikkerhetsregler som gjelder for det bestemte området (kan fremgå av lokal forskrift eventuelt reguleringsplan for området), eller avtale om sikkerhetstiltak med grunneier. På denne bakgrunn må virksomheten:

1) Sette egne mål og utforme retningslinjer og rutiner tilpasset virksomheten og risikonivået.

2) Beskrive ansvar og organisere arbeidet.

- Avhengig av virksomhetens størrelse og oppgaver, må ansvaret for ulike deler av internkontrollen fordeles på virksomhetens ulike nivåer og områder.
- Ansvarsfordeling må dokumenteres.

3) Lage skjemaer for oppfølging.

- Skjema for kontroll og tilsyn.
- Skjema for merknader og avvik (mangelfullt sikkerhetsarbeid, uønskede hendelser og ulykker).
- Skjema for rapportering av arbeidet som utføres og fremtidig oppfølging (planlagte tiltak og retting av feil og mangler).
- På Stibygg.no finnes mal for dette. Malen kan tilpasses virksomhetens behov.

4) Lage system for oppbevaring av dokumenter.

5) Lage rutiner for rapportering og oppfølging.

- Når skal det rapporteres? Hvem skal rapportere? Til hvem skal det rapporteres?

6) Samle inn og oppbevare dokumentasjon som bekrefter kvaliteten på arbeidet og arbeidsfordeling.

- Dokumentasjon på ansattes kompetanse og/eller erfaring (referanser, sertifikater, mesterbrev osv.).
- Arbeidskontrakter
- Avtaler inngått med aktører, som utfører arbeid for eller i sykkelanlegget (oppdragstakere, entreprenører, håndverkere, instruktører osv.).
- Eventuelt dokumentasjon som bekrefter kvaliteten på materialer.

7) Sett av dato for årlig evaluering av virksomhetens internkontrollsystem .

- Hva fungerer? Hva bør endres?

TILBAKE TIL INNHOLD

14.1.5. ANSVARSFORDELING

Alle som deltar i den daglige driften og i øvrig deler av virksomheten bør involveres i arbeidet med å planlegge, og finne gode løsninger for internkontrollen. Skal systemet fungere i praksis må også alle være bevisst på hvem som er ansvarlig for å følge opp hva. Desto flere tjenester virksomheten tilbyr, og jo flere ansatte, desto viktigere er en klar ansvarsfordeling. Internkontrollforskriften fastsetter hvilke forpliktelser som gjelder til enhver tid, uavhengig av hvordan ansvaret er fordelt i praksis.

Anleggseier har det overordnede ansvaret

Den som er ansvarlig for sykkelanlegget dvs. anleggseier, er forpliktet til å legge forholdene til rette for internkontroll. Selv om internkontroll skal utøves på alle nivåer og i samarbeid med arbeidstakere, har det øverste nivået i virksomheten ansvaret for å:

- Ta initiativ til å innføre system for internkontroll.
- Sørge for at alt arbeid som utføres i sykkelanlegget er omfattet av internkontrollen, uavhengig av om de som utfører arbeidsoppgavene er ansatte, oppdragstakere eller frivillige.
- Følge opp svikt og mangler i systemet.
- Med jevne mellomrom foreta en fullstendig gjennomgang av det systematiske arbeidet.

INTERNKONTROLLFORSKRIFTEN § 4

«Den som er ansvarlig for virksomheten skal sørge for at det innføres og utøves internkontroll i virksomheten og at dette gjøres i samarbeid med arbeidstakerne og deres representanter.

Arbeidstakerne skal medvirke ved innføring og utøvelse av internkontroll»

Arbeidstakere har medvirkningsplikt

Arbeidet med internkontrollen skal utføres i samarbeid med virksomhetens arbeidstakere. Arbeidstakere har altså en forpliktelse til å medvirke til internkontrollen. Ledelsen må bevisstgjøre arbeidstakere på denne plikten, og sørge for at ansatte får en innføring i virksomhetens system, kunnskap om virksomhetens generelle sikkerhetsregler, og opplæring i sikkerhetsrutiner tilknyttet egne arbeidsoppgaver.

Dersom tilretteleggingsarbeidet involverer et større antall arbeidstakere, bør ansvaret for å følge opp internkontrollsystemet fordeles mellom ansatte på ulike nivåer i virksomheten. I større virksomheter kan det være hensiktsmessig å oppnevne en ansvarlig for opplæring og introduksjonskurs.

INTERNKONTROLLFORSKRIFTEN § 6 ANNET LEDD:

«Når en virksomhet som oppdragsgiver engasjerer oppdragstakere e.l. til å utføre oppgaver på virksomhetens eget område eller anlegg, skal oppdragstakers internkontroll såvidt mulig legges til grunn for de aktiviteter som omfattes av oppdraget. Dette gjelder både der oppdraget utføres av oppdragstaker personlig, ved egne ansatte eller andre. Oppdragsgiver skal informere om fellesregler o.l. og påse at mulige mangler blir korrigert eller nødvendige tilpasninger foretatt i sin egen eller oppdragstakers internkontroll»

Oppdragsgiver har informasjons- og samordningsansvar

Oppdragstaker skal ha et eget system for internkontroll med arbeidet som utføres i henhold til oppdraget. Oppdragsgiver skal derfor overlate til oppdragstaker å følge opp- og kontrollere egne arbeidsoppgaver, og egne ansatte.

Samtidig er oppdragsgiver ansvarlig for at alt arbeid i virksomheten til enhver tid er underlagt et system for internkontroll - også arbeid som utføres av andre virksomheter. Oppdragsgiver må forsikre seg om at oppdragstakere har et tilfredsstillende system for internkontroll, og at rutinene i nødvendig grad er samordnet med virksomhetens egne rutiner, for å sikre at det totale sikkerhetsnivået er tilfredsstillende. Det kan være nødvendig å korrigere eller tilpasse oppdragstakers eller egne rutiner, for å sikre at alle kontrollbehov er dekket. Behovet for å samordne internkontrollen vil variere avhengig av risikoen forbundet med oppdraget som skal utføres.

Oppdragsgiver kjenner antakelig forholdene på stedet bedre enn oppdragstaker, og må derfor kommunisere klare retningslinjer for sikkerhetsnivået i anlegget, og informere om risikomomenter som kan ha betydning for oppdraget som skal utføres. Oppdragsgiver er altså ikke fritatt ansvaret for arbeid som utføres av oppdragstaker. *Se kapittel 13 om erstatningsansvaret, blant annet forholdet til selvstendige oppdragstakere i kapittel 13.6.2.*

14.2.

DOKUMENTASJONSPLIKT

Dokumentasjon - unødvendig papirarbeid?

Dokumentasjon er for mange forbundet med unødvendig bruk av tid og ressurser. Det er likevel flere gode grunner for at dokumentasjon lønner seg for virksomheten:

- I første rekke sikre dokumentasjon at det er systematikk bak de forebyggende tiltakene, ikke bare tilfeldige vurderinger. Slik bidrar dokumentasjon til å opprettholde et tilstrekkelig sikkerhetsnivå, til fordel for virksomheten selv og ikke minst syklistene.

- Dokumentasjon legger til rette for at ansatte i virksomheten skal kunne gjøre seg kjent med hvordan internkontrollen praktiseres. Dokumentasjon skaper dermed ryddige forhold innad i virksomheten og kan bidra til å løse konflikter om ansvarsfordeling.

- Dokumentasjon sikrer at tilsynsmyndighetene skal kunne forstå hvordan virksomheten arbeider og hvorvidt kravet til internkontroll overholdes.

- Det vil gjerne være vanskelig å fastslå i ettertid hva som har ført til skade på en syklist. I tilfelle virksomheten får et erstatningskrav mot seg, vil mangel på dokumentasjon være et moment i vurderingen av om anleggseier har opptrådt slik det er rimelig å forvente. Anleggseier som ikke kan dokumentere at risikoen i anlegget er vurdert og fulgt opp på forsvarlig vis, vil stå svakere i en eventuell konflikt som følge av skade eller ulykker i anlegget. I **Stryn skisenterdommen** uttaler Høyesterett seg om betydningen av mangel på dokumentasjon:

«Ved ulykker i alpinanlegg vil det ofte være vanskelig å fastslå i ettertid hva som førte til skadene, blant annet fordi snøforholdene kan endre seg raskt og variere fra år til år. Alt etter omstendighetene kan det være grunn til å kreve at anleggseieren søker å sikre bevis for forholdene på ulykkesstedet dersom vedkommende mener å være uten ansvar for skaden».

Er det lagt tid og ressurser i skadeforebyggende arbeid, bør det også legges tid og ressurser i å innføre et system for å dokumentere arbeidet.

TILBAKE TIL INNHOLD

Hva skal dokumenteres?

Hva som skal dokumenteres må ses i forhold til hva som er *nødvendig på bakgrunn av virksomhetens art, aktiviteter, risikoforhold og størrelse.*[250] Noen virksomheter vil utarbeide grundige analyser av risiko, mens andre kan nøye seg med en enkel dokumentasjon.

Følgende deler av virksomhetens internkontroll skal dokumenteres skriftlig:

1) Virksomhetens mål for helse, miljø og sikkerhet

- Mål bør settes så konkret som mulig.
- I tillegg bør virksomheten fastsette mål av mer overordnet karakter.

2) Oversikt over virksomhetens organisasjon og avtaler

- Oversikt over alle ansatte, deres stilling og ansvarsområder.
- Hvordan oppgaver og ansvaret for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt.
- Arbeidskontrakter og avtaler med selvstendig oppdragstakere.

3) Kompetanse og opplæring

- Kopi av sertifikater, kompetansebevis og annen dokumentasjon på relevant kompetanse og erfaring.
- Bekreftelse på gjennomført opplæring og hvem som har stått for opplæringen.

4) Risikoanalyse

- Kartlegging av mulige farer og problemer.
- Vurdering av risikoen på bakgrunn av de nevnte farene og problemene.

5) Virksomhetens rutiner

- Rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.
- Rutiner for tilsyn og rapportering av avvik.
- Rutiner for regelmessig vedlikehold.

6) Håndtering av skader og ulykker

- Skader og ulykker, avhengig av alvorlighetsgrad, må dokumenteres så detaljert som mulig.
- Vurdering av hvilke tiltak som må iverksettes for å hindre at liknende hendelser gjentar seg.
- Alvorlige ulykker og hendelser skal rapporteres til DSB.
- Oversikt over skadestatistikk.

7) Regelmessig og systematisk gjennomgang av internkontrollen

- Sikre at internkontrollen fungerer som forutsatt. Dette kan f.eks. være innskjerping av rutiner, klarere ansvarsforhold og andre forbedringer.

14.3.

RISIKOANALYSE

14.3.1. HVORFOR UTARBEIDE RISIKOANALYSE?

Det er flere gode argumenter for at den som tilrettelegger for terrengsykling skal utarbeide en risikoanalyse:

- Risikoanalysen bidrar til å bevisstgjøre medarbeidere om risikoen tilknyttet eget arbeidsområde.
- Tilrettelegger er ikke forpliktet til å forebygge enhver risiko. Risikoanalysen skal sikre at virksomhetens ressurser faktisk går til tiltak som er nødvendig for å forebygge uakseptabel risiko for skade.
- Risikoanalysen legger til rette for å oppfylle tilrettelaggers informasjonsplikt ved å synliggjøre hvilke forhold som er nødvendig å formidle til syklistene gjennom generell informasjon, varsel, merking og skilting på stedet. *Se avsnitt 11.5 om informasjonsplikten.*
- Skjema for risikoanalyse og vurderingene som ligger til grunn for risikoanalysen utgjør sentral dokumentasjon overfor tilsynsmyndigheten som følger opp virksomhetens skadeforebyggende arbeid.
- En grundig utarbeidet risikoanalyse gir dokumentasjon på at tilrettelegger har gjort det som er nødvendig for å kartlegge og redusere risiko. Slik kan virksomheten unngå erstatningsansvar i tilfelle skader eller ulykker i sykkelanlegget.

250 Jf. Internkontrollforskriften § 5.

HVA ER RISIKOANALYSE?

Risikoanalyse er en systematisk fremgangsmåte for å synliggjøre og beregne risiko. Analysen utføres ved å kartlegge uønskede hendelser og vurdere årsaker, sannsynligheten og konsekvenser av disse, for deretter å prioritere.

14.3.2. FORBEREDELSER

Enkelte forberedelser vil være nødvendig for at en risikoanalyse skal utgjøre et effektivt verktøy for virksomheten:

1. Idédugnad

Ved hjelp av en «idédugnad» kartlegges uønskede hendelser, som kan oppstå i forbindelse med terrengsykling. De viktigste hendelsene føres inn i skjema, og analyseres mht. årsaker til hendelsene og antatte konsekvenser. Dette gir igjen grunnlag for å vurdere kategorier for sannsynlighet og konsekvens.

2. Definer ulike kategorier uønskede hendelser

Definer kategorier for uønskede hendelser. Kategoriseringen vil være bestemmende for hva som aksepteres av risiko, og legger til rette for virksomhetens prioriteringer.

3. Inndeling av tilrettelagte stier ut fra kjent eller antatt skaderisiko

En sykkelpark eller et stinett som tilbys av kommersielle aktører vil ofte være inndelt etter vanskelighetsgrad, graden av opparbeidelse og/eller bruken av innretninger.

Alternativt kan det være hensiktsmessig å dele virksomheten inn etter de ulike arbeidsprosessene i forbindelse med tilrettelegging, herunder utredning, søknadsprosess, utbygging, oppfølging og vedlikehold.

4. Analysegruppe

Etabler en analysegruppe med deltakere, som enten har erfaring med sykling i det aktuelle nedfartsområdet eller praktisk erfaring med for eksempel planlegging, utbygging og vedlikehold av stier for syklister.

5. Dokumentasjon

Samle og arkiver relevant dokumentasjon for det aktuelle tilbudet som skal analyseres.

14.3.3. METODE FOR RISIKOVURDERINGEN

Det finnes flere metoder for å analysere risiko. Metodene anvender ulike former for kategorier og skjemaer. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap har utarbeidet «Temaveiledning i risikoanalyse for risikofylte forbrukertjenester» til hjelp for virksomheter i arbeidet med å ivareta sikkerhet og forebygge skade hos forbrukere som benytter seg av tjenesten.[251]

Metoden består i å føre opp de risikomomenter som kan medføre uønskede hendelser i anlegget eller i den tilrettelagte løypa i et skjema. Hendelsene deles inn etter årsak, sannsynlighetsgrad og antatte konsekvenser. Kategoriseringen vil være bestemmende for hva virksomheten aksepterer av risiko. Hendelser som krever risikoreduserende tiltak overføres til en handlingsplan.

251 Temaveiledningen er tilgjengelig på www.dsb.no.

TILBAKE TIL INNHOLD

14.3.4. SKJEMA FOR RISIKOANALYSE: GROVMATRISE

Hendelse/tilstand / Berørte														
				X										

X = har betydelse for risiko 🔔 = kan ha betydning for risiko

ANALYSESKJEMA

Dato:

System/anlegg: Vurdering foretatt av: Side: Av:

NR	Uønsket hendelse	Årsaker	Antatte konsekvenser	Konsekvenskode		Sann-synlighet	Kommentarer/tiltak

Konsekvensskader: A: Skader på mennesker B: Skader på miljøet C: Økonomiske/materielle verdier

TILBAKE TIL INNHOLD

SANNSYNLIGHET

Risikodiagram for:	Mennesker ☐	Miljø ☐	Økonomi ☐		
Svært sannsynlig/ kontinuerlig					
Sannsynlig/periodevis					
Mindre sannsynlig/ enkelttilfeller					
LIte sannsynlig/ enkelttilfeller					
Usannsynelig/ ingen tilfeller					
Konsekvens	Ubetydelig	Mindre alvorlig	Betydelig	Alvorlig	Svært alvorlig

HANDLINGSPLAN

Prioritet	Hendelse	Tiltak	Antatt kostned	Tidsfrist	Ansvar

Kilde: dsb.no

TILBAKE TIL INNHOLD

E

Skadeforebyggende tiltak

TILBAKE TIL INNHOLD

Foto: Trysil Bike Arena

TILBAKE TIL INNHOLD

15. KONKRETE SKADE-FOREBYGGENDE TILTAK PÅ STIENE

15.1.

INTRODUKSJON

I kapittel 11 har vi gitt en innføring i anleggseiers ansvar, herunder plikten til å iverksette «rimelige tiltak», for å forebygge skade på syklister som benytter anleggets tilrettelagte stier. I kapittel 14 gjennomgår vi de to første stegene i det praktiske arbeidet med å forebygge skader og ulykker; planlegging- og kartleggingsstadiet, herunder ansvaret for å innføre et internkontrollsystem og utarbeide risikoanalyse.

Dette kapittelet tar for seg de to neste stegene; prioritering- og oppfølgingsstadiet. Dette er avgjørende for hvilke konkrete tiltak som skal iverksettes på stiene. Kapittelet bør leses i sammenheng med tilretteleggers erstatningsansvar, som illustrerer hva som kreves av tilrettelegger, se kapittel 13.

15.2.

GENERELLE HENSYN

Arbeidet med sikkerhetstiltak på stiene må ta hensyn til flere forhold, blant annet:

- Stiens gradering - hva forventer syklistene?
- Hvor stor fart syklistene normalt har.
- Antall syklister som benytter stiene.
- Muligheten for å bremse, snu og forbipassere. På stier med høy bruksfrekvens kan det f.eks. være hensiktsmessig å legge til rette for stoppesteder underveis, slik at forbipasseringer kan skje uten unormal risiko for kollisjoner.

Stiene må følges opp regelmessig for å forhindre at bestemte tiltak ikke utgjør en «felle» for syklistene, eller på annen måte representerer en uventet eller ekstraordinær risiko for skade.

15.3.

HANDLINGSPLAN

På bakgrunn av risikoanalysen gjennomgått i kapittel 13.4, må virksomheten lage en handlingsplan for konkrete tiltak og oppfølging. Handlingsplanen bør inneholde følgende:

- Hva som skal gjøres
- Hvem som skal gjøre det
- Når tiltakene skal iverksettes
- Hvordan tiltakene skal følges opp (tilsyn, avviksrapportering og vedlikehold)
- Når og hvor ofte oppfølgingstiltak er nødvendig samt hvem som skal følge opp

15.4.

KRAV TIL BESKYTTELSESUTSTYR

Til enhver tid er syklister selv ansvarlig for eget utstyr og kvaliteten på utstyret. Sykkelanlegget bør likevel påby bruk av sykkelhjelm for å sikre et forsvarlig sikkerhetsnivå. I så fall må det fremgå av skilt i starten av traséen og på virksomhetens nettside.

Hjelmpåbud er inkludert i anbefalte regler og retningslinjer for sykkelstier, som er vist i *kapittel 11.6*.

Står sykkelanlegget for utleie av hjelm, sykler og annet beskyttelsesutstyr gjelder produktkontrolloven; sykkelanlegget må sørge for at utstyret er sikkert og forsvarlig vedlikeholdt.

15.5.

INFORMASJON, VARSEL OG SKILTING

Informasjon kan gis på forskjellige måter avhengig av hva som skal formidles til syklistene. Anleggseier har flere virkemidler tilgjengelig; informasjon kan formidles gjennom sosiale medier, på virksomhetens nettside, i et medlemsblad og på skilt og oppslagstavle i selve sykkelanlegget.

TILBAKE TIL INNHOLD

15.5.1. FERDIGHETSNIVÅ OG GRADERING AV STIENE

I sykkelanlegg, som tilbyr stier med forskjellig ferdighetsnivå, må anleggseier sørge for at syklistene får kjennskap til nivået som kreves på de ulike stiene. Dette bør fremgå av et større skilt i inngangspartiet til sykkelanlegget. Eksempel på utforming og innhold finnes på Stibygg.no. I stikryss er det viktig å merke de ulike stiene, slik at syklistene kan velge sti på bakgrunn av egne ferdigheter. Det anbefales å anvende *nasjonal mal for gradering av terrengsykkelstier* som vist under. Ved å praktisere én felles mal i bransjen, oppnås det enklere bred kjennskap til graderingsskalaen, og ferdighetene som kreves for å sykle på de ulike nivåene. Graderingsskalaen kan lastes ned på Stibygg.no.

15.5.2. VARSEL OG SKILTING PÅ TILRETTELAGTE STIER

Informasjonsplikten til tilrettelegger innebærer en varslingsplikt. Alpinbakkedommene bekrefter at det gjelder en streng plikt til å varsle om risiko i tilrettelagte traséer. Anleggseier (eller arrangør) må vurdere om skilt eller varsel på risikostedet er egnet til å redusere risikoen for skade. Hvordan varsel skal gis må vurderes ut ifra hvor konkret risikoen er, og hvor risikomomentet foreligger. Det kommer klart til uttrykk i rettssaken om **Stryn skisenterdommen** at *«dersom varsel ikke kan anses tilstrekkelig, må risikomomentet fjernes, eller det må foretas en spesiell sikring av stedet for å avverge ulykker»*. Alternativt må stien sperres eller legges om.

Se kapittel 3.6 om hvilke krav som gjelder for oppføring av skilt i utmark.

GRADERING AV TERRENGSYKKELSTIER

Anbefalte retningslinjer for bruk av graderingsmal

	Lett	Middels	Krevende	Meget krevende	Ekstrem
Bredde	Min. 90 cm	Min. 60 cm	Min. 30 cm	Min. 15 cm	Kan være mindre enn 15 cm
Overflate	• Vanligvis jevn overflate med fast, stedegen masse eller grus.	• Som «lett», men partier med løs og ujevn overflate kan forekomme. • Kan forekomme innslag av stein og røtter.	• Kan være løs og til tider meget ujevn. • Kan ha hyppig forekomst av stein og røtter.	• Som «krevende», men kan ha omfattende forekomst av større stein og røtter.	• Som «meget krevende».
Maksimal vanskelighetsgrad på tekniske element	• Ingen eller meget enkle tekniske hindringer, som små kuler med avrundet profil og lave, oppbygde svinger, kan forekomme.	• Mindre hindringer og enkle, tekniske partier, som doseringer og kuler med avrundet profil, kan forekomme.	• Noen krevende hindringer, som korbere brattie partier, platåhopp og mindre dropp, kan forekomme. • Elementene må kunne rulles i lav fart.	• Uunngåelige hindringer med potensielt høy risiko, som hopp med mellomrom, dropp, brattie og eksponerte partier, kan forekomme.	• Uoversiktlige og uunngåelige hindringer med ekstrem vanskelighetsgrad og risiko forekommer.
Maksimal gjennomsnittlig stigning i oppoverbakke	3 %	5 %	7 %	> 7 %	> 7 %
Maksimal gjennomsnittlig stigning i nedoverbakke	5 %	7 %	9 %	> 9 %	> 9 %

Kilde: Merkehåndboka.no

TILBAKE TIL
INNHOLD

Varsel langs stien

For at varsel langs stien skal være et tilstrekkelig forebyggende tiltak, må det formidles på en måte som gjør at syklistene gis tilstrekkelig mulighet til å unngå risikoen.

Rettssaken om **Strynefjellet sommerskidommen** gjaldt alvorlig skade på alpinist etter fall flere meter ned i en sprekk utenfor alpinanleggets preparerte løype. Snøsprekken kunne naturligvis ikke fjernes, og partene var enig i at det ikke kunne kreves at anleggseier sperret denne delen av nedfarten. Det sentrale spørsmålet var hvorvidt de tiltakene anleggseier hadde iverksatt, for å varsle om sprekken, var tilfredsstillende. Anleggseier hevdet at varselskilt i bunnen av traséen og markeringsnettet var tilfredsstillende sikkerhetstiltak. Høyesterett avviste dette. Om varselskiltet i bunnen av traséen påpekte retten:

«teksten på dette skiltet er uklar, og det er under enhver omstendighet ikke plassert slik at det varsler utøvere om snøsprekken i den vestlige nedfarten.».

Anleggseier burde i stedet varslet om snøsprekken på toppen av nedfarten, og anbefalt bruk av preparert løype. Om bruk av markeringsnett på stedet, fremhevet retten at dette ikke var synlig fra toppen av traséen:

«Skiløpere som først ble varslet om sprekken da de fikk øye på nettet, hadde ikke lenger anledning til å velge en annen trasé, og derved heller ikke til å unngå risikoen».

Høyesterett konkluderte med at anleggseier var erstatningsansvarlig for å ha unnlatt å varsle om risikoen. Uttalelsene sitert over illustrerer hvilke generelle krav som stilles til varsling: Syklistene må få tilstrekkelig tid til å innrette seg etter risikoen ved å senke farten, eventuelt velge en alternativ rute. Varsel må derfor plasseres på et sted hvor det er grunn til å anta at syklistene vil oppfatte det i tide.

Skilting i inngangen til sykkelanlegget eller i starten av en trasé

Syklister som passerer skilt i utforbakker vil lett gå glipp av budskapet. Skilting i starten av en trasé, eller i inngangen til sykkelanlegget, er derfor et viktig forebyggende tiltak. Det gir syklistene tid til å innrette seg, og mulighet til å velge rute tilpasset eget ferdighetsnivå. Her vil det være hensiktsmessig å informere om regler og retningslinjer for bruk av terrengsykkelstier, for eksempel påbud om bruk av hjelm.

Varsel om ferdsel på eget ansvar

Tilrettelegger har ansvar for at fysiske tilretteleggingstiltak og kontroll- og sikkerhetstiltak på stiene er forsvarlig utført, og ikke utsetter syklister for en uakseptabel risiko. Tilrettelegger kan ikke fraskrive seg dette ansvaret ved å oppstille skilt som advarer

mot «ferdsel på eget ansvar». Utenfor de tilrettelagte stiene er derimot hver syklist ansvarlig for egen ferdsel. I overgangen til stier utenfor sykkelanlegget, kan det derfor være nyttig å merke eller skilte på en måte som gjør syklistene oppmerksomme på at de ikke lenger befinner seg på stier tilrettelagt for syklister.

Varsel om uoversiktlige partier

I spesielt uoversiktlige partier bør tilrettelegger vurdere om det er nødvendig å varsle syklistene i form av generelle påbud, for eksempel «senk farten». Dette kan være nødvendig i en bratt nedfart i kombinasjon med dårlig sikt, for eksempel en krapp sving. Behovet for varsel i slike partier må imidlertid vurderes opp mot stiens formål og gradering. Stiens gradering kan tilsi at det er forventet at syklistene er forberedt på å møte - og mestre slike uoversiktlige partier. Dersom det regelmessig erfares at syklister pådrar seg skade eller kolliderer på stedet kan det tilsi at merking eller varselskilt er nødvendig - også i slike partier.

Varsel om konkrete risikomomenter

I partier hvor konkrete elementer og innretninger på stien utgjør en risiko for skade eller ulykker, kan det være nødvendig å merke eller varsle syklistene om hva som venter. Også her må det skilles mellom uventet risiko - og risikomomenter, som syklistene må forvente å møte på. Dette illustrerer rettssaken om **Stryn skisenterdommen.** Risikomomentet bestod av en stor stein nær traseen, som kom uventet på skikjøreren, i et ellers krevende parti. Store steiner er åpenbart ikke del av tilrettelegging for alpinister, og representerte derfor et uventet og økt risikomoment i nedfarten. Rettens synspunkt var at ulykken først og fremst skyldtes manglende forvarsel:

«Etter min mening var kombinasjonen av heng, sving og stein like inntil traséen så vidt vanskelig når situasjonen kom overraskende, at det må anses uaktsomt at det ikke var iverksatt varsling eller andre sikringstiltak (...) Selv om A må anses å ha medvirket til skaden, legger jeg til grunn at ulykken først og fremst skyldtes at de vanskelige forholdene kom uten forvarsel på et sted der en stor stein lå svært nær traséen uten sikring».

I motsetning til i preparerte skianlegg, er steiner og andre «hindringer» på og inntil stien en naturlig del av opplevelsen som gjør terrengsykling attraktivt. På stier med større grad av tilrettelegging vil også utfordringer og hindringer i form av bebygde innretninger være en del av formålet med tilretteleggingen. I svarte eller dobbelsvarte stier fremgår det også av graderingsbeskrivelsen at syklister må forvente slike «hindringer», og at man ferdighetsmessig må være på et høyt nivå for å sette utfor slike stier, *se kapittel 15.5.1.* Varslingsplikten knyttet til konkrete risikomomenter inntrer først når risikoen overstiger det syklistene må forvente på et gitt graderingsnivå. Anleggseier må derfor være spesielt oppmerksom på behovet for å varsle om uventede risikomomenter på stier med lavere graderingsnivå.

15.5.3. SIKKERHETSTILTAK UTENFOR TILRETTELAGTE STIER

Utgangspunktet er at ansvaret for sikkerhetstiltak og varsling kun gjelder på tilrettelagte stier. I traséene og turstiene utenfor sykkelanlegget skjer syklig på egen risiko. De to alpinistdommene **Stryn skisenterdommen** og **Strynefjellet sommerskidommen**, viser imidlertid at eieren av et sykkelanlegg etter omstendighetene kan bli ansvarlig for sikring og varsling, også utenfor tilrettelagte stier. Dette gjelder når det er nærliggende at stiene benyttes av besøkende, og/eller stiene fremstår som en naturlig del av det tilrettelagte stinettet. I så fall kan det være hensiktsmessig å sette opp skilt, som anbefaler bruk av tilrettelagte stier, eller varsel om at «ferdsel utenfor sykkelanlegget skjer på eget ansvar». Dette kan være aktuelt i overgangen til stier eller veier utenfor sykkelanlegget, eventuelt i traséer som er ment for gravemaskin eller annet transportmiddel - og ikke for syklister.

Ulykken på Strynefjellet inntraff i en trasé ment for preparerings-maskin. Traséen lå innenfor alpinanlegget, men utenfor den tilrettelagte nedfarten. I sin vurdering av ansvarsspørsmålet la retten vekt på at anleggseier var kjent med at traséen var vanlig å bruke som nedfart fra anlegget og til parkeringsområdet. På denne bakgrunn konkluderte retten med at anleggseier var ansvarlig for manglende varsling og sikring av sprekken.

TILBAKE TIL INNHOLD

15.6.

TILSYN, KONTROLL OG VEDLIKEHOLD

15.6.1. TILSYN OG KONTROLL MED STIENE

Hvilke krav som stilles til tilsyn og kontroll av tilretteleggingstiltak på stiene vil variere ut fra brukergruppen, antall brukere, omfanget av tilrettelegging, og andre faktorer som sier noe om risikonivået. Virksomhetens risikoanalyse gir grunnlaget for å prioritere, planlegge og gjennomføre tilsyn, og regelmessig kontroll av stiene. *Les mer om risikoanalyse i kapittel 14.3.*

Rutinemessige kontrolltiltak

Rutinemessige kontrolltiltak kan for eksempel omfatte:

Stioverflaten:

- Skader som følge av slitasje eller erosjon.
- Ødelagte doseringer eller hopp.
- Terrengfeller i stien eller i fallsoner.

Drenering:

- Hindres vannflyten i bunnen av dumper?
- Er eventuelle dreneringsrør tette?

Trekonstruksjoner:

- Løse planker eller andre tegn på slitasje i konstruksjoner.
- Dårlig grep som følge av løv, skitt etc.

Vegetasjon:

- Nedfallene trær
- Døde trær som står i fare for å falle og sperre stien.
- Behovet for å tynne vegetasjon i svinger for bedre siktlinjer.

Skilting:

- Mangler skilt, eller er det skade på skilt som hindrer/reduserer formidling?
- Er alle skilt godt synlige?

Løpende vedlikehold hindrer at standarden på stien forringes over tid. Foto: Duane Butcher

TILBAKE TIL INNHOLD

Værsituasjonen

I tillegg til rutinemessige kontroll kan det være nødvendig med ekstra tilsyn og oppfølging på grunn av værsituasjonen. Tilrettelegging i naturen kan påvirkes av været, og tilrettelegger må ta høyde for dette. Kraftig vind kan føre til at trær faller ned over stien, og utgjør en felle for syklistene. Kraftig regn vil i noen tilfeller medføre store erosjonsskader på stiene, eller at stiene oversvømmes helt. I anlegg med større tilretteleggingstiltak, er det derfor nødvendig å utføre kontroll etter perioder med mye vind eller nedbør.

Store arrangementer

Store arrangementer medfører ekstra slitasje på stiene. Kontroll før og etter arrangementet bidrar til å ivareta sikkerheten til deltakere og syklister som besøker anlegget etter arrangementet.

Dokumentasjon på utført kontroll og eventuelle avvik

Virksomhetens kontrolltiltak må dokumenteres skriftlig i en sluttrapport. Det må fremgå hvilke kontrolltiltak som er utført, avvik som er observert, og tidspunkt for kontrollen. Kontroll skal alltid dokumenteres - også når det ikke er oppdaget avvik. Hvis ikke mister dokumentasjonen mye av sin verdi. Formålet med en skriftlig sluttrapport er todelt:

- Virksomheten skal dokumentere avvik.
- Virksomheten skal kunne dokumentere at virksomheten systematisk og regelmessig utfører kontroll.

Er det oppdaget avvik under kontrollen, må det fremgå hvilke konkrete tiltak og rutiner som er nødvendig for å redusere eventuell risiko som følge av avviket. Sluttrapporten skal inngå i virksomhetens dokumentasjon på internkontroll, *les mer om internkontroll i kapittel 14.*

På Stibygg.no finnes eksempel på kontroll- og vedlikeholdsskjema som kan anvendes og evt. tilpasses anleggets behov.

AVVIK:

Forhold observert under tilsyn og kontroll som krever utbedring, vedlikehold, justering eller skadeforebyggende tiltak for at stien skal oppnå et tilfredsstillende sikkerhetsnivå og standard.

TILBAKE TIL
INNHOLD

15.6.2. VEDLIKEHOLD AV STIENE

Vedlikehold av tilrettelagte sykkelstier omfatter justeringer, reparasjon, utskiftninger, og andre tiltak som er nødvendig for å opprettholde kvaliteten på stien, tekniske installasjoner og innretninger, og sikre at stiene som helhet fungerer etter sin hensikt. Tilrettelegger må planlegge og utføre to former for vedlikehold:

Forebyggende vedlikehold

Arbeid som må utføres for å hindre forfall som følge av bruken og normal slitasje. Det er avgjørende at forebyggende vedlikehold utføres til rett tid. Anleggseier må derfor lage en plan. Virksomhetens risikoanalyse identifiserer problemområder, og gjør det enklere å prioritere hvilke stipartier og innretninger, som skal inngå i planen for forebyggende vedlikehold, *se kapittel 14.3*. Samtidig vil det alltid kunne oppstå tilfeldig skader og mangler. Løpende vedlikehold er derfor også nødvendig.

Løpende vedlikehold

Tiltak for å rette på tilfeldige skader eller mangler, herunder ikke planlagte utskiftninger av innretninger som følge av akutte skader, hærverk o.l. Gjennom virksomhetens regelmessige tilsyn og kontroll inspiseres og testes stiene, og legger grunnlaget for løpende vedlikehold, *se kapittel 15.6.1*.

Informasjonstiltak

Kommunikasjonstiltak er en viktig del av vedlikeholdsarbeidet. For omfattende vedlikehold anbefales det å informere stibrukerne på nettside og i sosiale medier. Det bør i tillegg vurderes å ha informasjon ved knutepunkt, hvor det f.eks. kan anbefales alternative stier eller turveier rundt tiltaket.

Kompetanse

Den som utfører vedlikeholdsarbeidet skal ha kompetanse til å sikre at tiltak og dokumentasjonen utføres på en effektiv og trygg måte. Det finnes flere tilbydere av stibyggerkurs i Norge, hvor både frivillige og profesjonelle aktører kan få innføring i bærekraftige retningslinjer for stiutvikling og vedlikehold, samt organisering av arbeid på stien. Gjennomføring av slik kursing vil inngå som forebyggende tiltak i virksomhetens internkontroll.

15.6.3. DOKUMENTASJON PÅ UTFØRT VEDLIKEHOLD

Alt vedlikeholdsarbeid bør dokumenteres skriftlig i en sluttrapport. Rapporten må inneholde tilstrekkelig beskrivelse av problemet, og hvordan det er utbedret. Formålet med en skriftlig rapport er å dokumentere at virksomheten utfører nødvendig vedlikehold. Det må derfor fremgå når og hvordan vedlikehold er utført. Bruk av fotodokumentasjon før og etter vedlikeholdstiltak er et enkelt og effektivt virkemiddel i rapporteringen. *Sluttrapporten skal inngå i virksomhetens dokumentasjon på internkontroll, se kapittel 14.2*.

På Stibygg.no finnes eksempel på kontroll- og vedlikeholdsskjema som kan anvendes og evt. tilpasses anleggets behov.

TILBAKE TIL
INNHOLD

OPPSUMMERING: TILSYN, KONTROLL OG VEDLIKEHOLD AV TILRETTELAGTE STIER

Virksomhetens risikoanalyse legger grunnlaget for å prioritere, planlegge, og gjennomføre nødvendig tilsyn, kontroll og vedlikehold av stien, uten unødvendig bruk av tid og ressurser.

TILSYN OG KONTROLL:

REGELMESSIG KONTROLLTILTAK: Regelmessig inspeksjon og testing av stien er nødvendig for å skaffe tilstrekkelig oversikt over stiens tilstand, avvik og behovet for vedlikehold.

SPESIELLE KONTROLLTILTAK: Perioder med kraftig vær og vind kan gjøre det nødvendig med ekstra tilsyn og oppfølging, for å sikre at nedfallene trær ikke sperrer stien, eller for å hindre erosjonsskader.

VEDLIKEHOLD:

FOREBYGGENDE VEDLIKEHOLD: Virksomheten må lage en systematisk plan over forebyggende vedlikeholdstiltak, for å unngå forfall som følge av slitasje og bruk. Virksomhetens risikoanalyse legger grunnlaget for prioritering av tiltak og det nærmere innholdet i planen.

LØPENDE VEDLIKEHOLD: I tillegg må virksomheten utføre løpende vedlikehold av tilfeldig skader og mangler som følge av akutt skade, hærverk o.l. Virksomhetens tilsyn og regelmessig kontroll med stiene skal sikre at slike skader oppdages, og at nødvendig vedlikehold utføres.

VIRKSOMHETENS FOREBYGGENDE OG LØPENDE VEDLIKEHOLD KREVER AT TILRETTELEGGER HAR TATT STILLING TIL FØLGENDE:

Hvilke ressurser og utstyr krever vedlikeholdsarbeid?

Hvem skal utføre vedlikeholdsarbeidet?

Hvordan omdirigeres trafikken mens vedlikeholdsarbeidet pågår?

Hvordan kommuniseres vedlikeholdsarbeidet til stibrukeren?

Krever vedlikeholdstiltaket ytterligere tillatelser fra kommune eller grunneier?

DOKUMENTASJON:

Tilsyn, kontroll og vedlikeholdstiltak skal alltid dokumenteres. Hvilke tiltak som er utført, hvem som har utført arbeidet, og tidspunkt for arbeidet må fremgå av en skriftlig rapport.

TILBAKE TIL
INNHOLD

STIKKORDSREGISTER

- akutte hendelser s. 64
- ansvarlig foretak s. 15, 104
- ansvarsfordeling (skadeforebyggende tiltak) s. 172
- ansvarsrett s. 104
- arealformål s. 68
- arealplan s. 15, 67
- avtaler, grunneieravtale s. 54
- befaring s. 52
- beitedyr s. 80
- beskyttelsesutstyr s. 31, 180
- byggeforbud, byggegrense s. 71
- byggetiltak (bebyggelse og anlegg) s. 56, 68, 72, 91
- byggetomt. s. 65
- detaljregulering s. 78, 82
- dispensasjon s. 15, 56, 74, 89, 95, 103
- dokumentasjon (internkontroll, skadeforebyggende tiltak) s. 136, 173, 185
- dokumentasjon til søknad s. 114
- endringer og reparasjoner (utskiftning av konstruksjoner) s. 63
- faglig kompetanse s. 108, 186
- ferdigattest s. 120
- ferdigstilling s. 120
- fjerning av vegetasjon s. 61, 94
- forberedelser s. 52
- forhåndskonferanse s. 110
- forvaltningsmyndighet i verneområder s. 100
- fremdriftsplan s. 116
- frivillig arbeid (ideell organisasjon) s. 166
- grunneier s. 53
- handlingsplan (skadeforebyggende tiltak) s. 177, 180
- hensynssoner s. 23, 74, 89
- hogst av trær s. 61
- informasjonsplikt s. 136
- informasjonstiltak s. 186
- inngrepshjemmel s. 54
- inntektsmuligheter s. 34
- internkontroll s. 170
- kanalisering av ferdsel s. 32,102
- kantvegetasjon s. 73, 94
- klage over vedtak s. 78
- kommunedelplan s. 67, 89
- kulturminner s. 88
- landbruk s. 69
- landskapsvernområde s. 100
- masseforflytning s. 79
- merking av sti s. 38, 61
- midlertidig brukstillatelse s. 121
- motorisert ferdsel (transport) s. 65, 98
- nabovarsel s. 75, 111
- nasjonalpark s. 100
- naturreservat s. 100
- områderegulering s. 72, 78, 82
- oppdragstaker s. 158, 173
- planbestemmelser s. 72
- planforslag s. 82
- prosjektplan, planbeskrivelse s. 52

TILBAKE TIL INNHOLD

- reguleringsplan s. 67, 72, 78, 91
- reindrift s. 69
- retningslinjer for terrengsyklister s. 126
- risikoanalyse s. 136, 174
- saksbehandlingstid s. 117
- sentral godkjenning s. 108
- skilt s. 38, 66, 136,180
- sperring s. 32
- stanse- og meldeplikt s. 93
- statlige og regionale rammer s. 76
- sti- og løypeplan s. 67
- strandsone (100 metersonen) s. 70
- søknadspliktig tiltak s. 56
- terrenginngrep s. 56,79, vesentlig terrenginngrep s. 58
- tilsyn s. 121
- tilsyn og kontroll (byggesak, tilrettelegging) s. 184
- tiltak s. 15, 56
- tiltaksklasse s. 106
- transport av materiell s. 95
- turgåere s. 15, 125
- turvei s. 61
- underformål s. 68
- undersøkelse s. 91
- undersøkelsesplikt s. 91
- unntak fra søknadsplikten s. 60
- utgifter til undersøkelse (dekningsplikt) s. 92
- utmark s. 20, 30, 34, 44, 95

LITTERATUR- OG KILDELISTE

LOVER

- Lov 27. juni 1969 nr. 71 om planlegging g byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)
- Lov 27. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet (friluftsloven)
- Lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven)
- Lov 11. juni 1976 nr. 79 lov om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven)
- Lov 18. juni 1965 nr. 4 om vegtrafikk (vegtrafikkloven)
- Lov 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner (kulturminneloven)
- Lov 21 juni 1963 nr. 23 om vegar (vegloven)
- Lov 5. juni 2009 nr. 35 om naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (markaloven)
- Lov 10. juni 1977 nr. 82 om motorferdsel i utmark og vassdrag (motorferdselloven)
- Lov 24. november 2000 nr. 82 om vassdrag og grunnvann (vannressursloven)
- Lov 22. mai 2017 nr. 29 om taubaner (taubaneloven)
- Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeerstatning (skadeerstatningsloven)

FORSKRIFTER:

- Forskrift 26. mars 2010 nr. 488 om byggesak (SAK 10)
- Forskrift 2. mars 1986 nr. 747 om kjørende og gående trafikk (trafikkregler)
- Forskrift 25. januar 1990 nr. 92 om bruk av motorkjøretøy i utmark

LOKALE FORSKRIFTER

- Forskrift 23. januar 2004 nr. 247 om begrensninger i bruk av sykkel og telt i mv. fløyenområdet. Bergen kommune, Hordaland
- Forskrift 4. juli 2018 nr. 1145 om sperring av Hudøy Tjøme kommune

FORARBEIDER:

- Ot prp. nr. 39 (1993-1994)
- Ot prp. nr. 40 (1992-1993)
- Ot. prp. nr. 27 (1995-1996) om lov om endringer i lov av 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet
- Ot.prp. nr. 57 (1985-1986) om lov om endringer i plan- og bygningsloven av 14. juni 1985 nr. 77
- Ot.prp. nr. 45 (2007-2008) om lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) (byggesaksdelen)
- Ot.prp. nr. 39 (1993-1994) om lov om endringer i Plan- og bygningsloven
- Ot.prp.nr. 51 (1991-1992) om lov om endringer i lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner
- Ot.prp nr. 50 (1992-1993) om lov om endring i lov av 11. juni 1976 nr. 79 om produktkontroll

TILBAKE TIL INNHOLD

- Ot.prp.nr 32 (2004-2005) om lov om endringer i lov. 11 juni 1976 nr. 79 om kontroll med produkter og forbrukertjenester (produktkontrolloven)
- St.meld. 18 (2015-2016) Friluftsliv – Natur som kilde til helse og livskvalitet
- Innst O. nr. 60 (1995-1996) om lov om endringer i lov av 28. juni 1957 nr. 16 om friluftslivet
- Prop 88 L (2010-2011) om endringer i friluftsloven og straffeloven
- Prop 110 L (2016-2017) om endringer i plan- og bygningsloven og matrikkellova.

RUNDSKRIV

- Friluftskomitéens rundskriv T-3/07
- Rundskriv til kulturminneloven § 10 T-07/2007
- Miljøverndepartementets rundskriv T-2007-3

RETTSPRAKSIS:

- RT.1967.597 (asfaltklumpdommen)
- Rt. 1987.1346 (hoppbakkedommen)
- RG.1988.1015 (skade ved sammenstøt i tre)
- Rt.1997.1081 (trampetdommen)
- Rt.1998.1164 (furumoa)
- Rt. 2000.1991 (stryn skisenterdommen)
- Rt. 2001.1221 (strynefjellet sommerskidommen)
- Rt. 2002.1283 (damdommen)
- RG. 2008.1309 (golfballdommen)
- Rt. 2008.184 (slengtaudommen)
- Rt. 2012.882 (kyststi Nesodden) s. 50
- Rt. 2013.354 (avlaster)
- Rt. 2014.36 (hovden alpinanlegg)
- HR-2016-1366-A
- HR-2018-403-A (rideskoledommen)
- HR-2019-497-A (gautefall skisenter)
- Dorgefossdommen

LITTERATUR

- Bugge, Hans Christian «Lærebok i miljøforvaltningsrett» (2011)
- Bugge, Jens og Christian Reusch, «Håndbok for markaloven» (2010)
- Backer, Inge Lorange, «Allemannsretten i dag» Lov og rett (2007)
- Winge, Nikolai «Kampen om arealene» (2013)
- Reusch, Marianne «Allemannsretten» (2012)
- Reusch, Marianne «Kommentarer til friluftsloven» (2016)
- Reusch «Allemannsrett i tilrettelagte områder: fri ferdsel i alpinanlegg og bading på Tjuvholmen» (2014)
- Reusch Håndboka for markaloven (2010)
- Den norske turistforening, Innovasjon Norge, Friluftsrådenes landsforbund, «Merkehåndboka Tilrettelegging og synliggjøring av turruter» (2019)
- Os Audvar, Stein Ness, Per Sandvik, Helge Skaaraas, Odd Jarl pedersen «Plan- og bygningsrett bind 1» (2010)
- Os Audvar, Stein Ness, Per Sandvik, Helge Skaaraas, Odd Jarl pedersen «Plan- og bygningsrett bind 2» (2010)
- Innjord, Frode A. m.fl «Plan og bygningsloven med kommentarer» (2008)
- Kjenner, Gunnar-Martin «Idrett og juss» 4. utgave (2012)
- Lødrup, Peter «Lærebok i erstatningsrett» 6. utgave (2009)
- Lødrup, Peter og John Asland «Oversikt over erstatningsretten» 8. utgave (2013)
- Woxholth, Geir «Erstatningsansvar for skade påført alpinister i alpinanlegg», Bonus Pater Familias. Festskrift til Peter Lødrup (2002)
- Hogne Øian, Oddgeir Andersen, Arne Follestad, Dagmar Hagen, Nina E. Eide, Bjørn Kaltenborn «Rapport 1182 fra NINA om effekter av ferdsel og friluftsliv på natur»

VEILEDERE OG UTTALELSER

- Direktoratet for byggkvalitet, «HO-11/2001 Veiledning om byggesak» (2001)
- Miljødirektoratet «M-108 Motorferdsel i utmark» (2014)
- Miljødirektoratet «M-481 Opprettelse av verneområder etter naturmangfoldloven» (2016)
- Miljødirektoratet «M-1292 Plan for friluftslivets ferdelsårer» (2019)
- Miljøverndepartementet, Brev av 05.12.97 om kommunenes ansvar for dekning av utgifter til arkeologiske arbeider ved private reguleringsforslag (1997)
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet, «Reguleringsplanveileder» (2018)
- Plan- og bygningsetaten, Uttalelse av 15.08.14 fra plan- og bygningsetaten Byrådsavdeling for byutvikling (2014)
- Riksantikvaren, «Retningslinjer for dispensasjonsbehandling»
- Riksantikvaren, Saksbehandling knyttet til undersøkelsesplikten»

NETTSIDER

- www.miljøkommune.no
- www.miljøstatus.net
- www.hegnar.no/Nyheter/Personlig-oekonomi/2017/10/Frivillighet-og-dugnad-grasrotjus Artikkel av advokatfullmektig Limita Lunde, Bing Hodneland Advokatselskap DA
- www.askeladden.ra.no
- www.kartkatalog.geonorge.no
- www.dsb.no DSB Temaveiledning for risikoanalyse
- www.lovdata.no
- www.merkehåndboka.no

TILBAKE TIL
INNHOLD

TILBAKE TIL
INNHOLD